БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!
1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

252-253 (5042—5043) 1961 ч. октябрь 22 | Өртээ 4 көп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Октябрь 20-де Москвада съездилерниң Кремль Ортузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXII съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Съезд СЭКП Төп Комитединиң отчёдун, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының төлевилелин болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелин чугаалажып турар.

Эртенги хуралга Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш А. Ю. АХУНДОВ, ССРЭ-ниң культура министри эш Е. А. ФУРЦЕВА, СЭКП-ниң Горький обкомунуң бирги секретары эш Л. Н. ЕФРЕМОВ, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи эш М. В. КЕЛДЫШ, Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш Д. РАСУЛОВ олар санал берген.

Съездиниң мандат комиссиязының илеткелин дыңнаан. Ону мандат комиссиязының даргазы эш В. Н. ТИТОВ кылган.

Мандат комиссиязының даргазының илеткелин чаңгыс үн-биле бадылаан.

Эртенги хуралга Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының бирги секретары эш АНТОНИН НОВОТНЫЙ съездиге байыр чедирген ону делегаттар база аалчылар изиг-биле уткаан.

Кежээки хуралга СЭКП Төп Комитединиң отчёдун, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының төлевилелин болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн. Туркменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш Б. ОВЕЗОВ, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш А. И. МИКОЯН, Эстонияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш И. Г. КЭБИН олар санал берген.

Ооң дараазында даштыкы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери: Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының бирги секретары эш ВАЛЬТЕР УЛЬБРИХТ, Италияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары эш ПАЛЬМИРО ТОЛЬЯТТИ, Румынияның Ажылчын партиязының ТК-зының бирги секретары эш ГЕОРГЕ ГЕОРГИУ-ДЕЖ, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының бирги секретары эш ЯНОШ КАДАР съездиге байыр чедирген болгаш оларны делегаттар база аалчылар изиг-биле уткааннар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXII СЪЕЗДИЗИ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ 1961 чылдың октябрь 18-те илеткели

(Уланчызы. Эгези № 250—251 (5040—5041) солунда).

Коммунизмче бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң чедиишкини болгаш совет кижилерниң амыдыралының деңнелин бедидери тудуушкунну бистиң кайы хире дүргедедип, үнезин чиигедип, ооң шынарын бедидип, капитал салыышкыннарны болгаш бүдүрүлге фондуларын эки болгаш угаазыладыг ажыглап, эвээш чарыгдалдар үндүрүп тургаш, бүдүрүлге күчүлериниң чаңгыс хемчээлинден эң хөй продукцияны кайы хире чедип ап шыдаанывыстан улуг хемчээл-биле хамааржыр деп хөөрем чокка чугаалап болур. Ону чедип алырынга планнаашкынны болгаш учётту, күрүне болгаш хөй-ниити контролюн, чарыштыы ажылдакчы, бригада, цех бүдүрүлге, улус ажыл-агый чөвүлели бүрүзүнүң ажылын үнелээриниң болгаш деткип мактаарының бүгү системазын станок, машина бүрүзүнден, дериглелерден эң хөй бүдүрген чүүлдерни алыр кылдыр, капитал салыышкыннарның оруун биске дүрген-не эгидип алыр кылдыр ынчаар эде тургузар херек. Хөй-хөй объектилерниң аразынга тудугну быдарадыр, «калдарарты чаар» багай практиканы эчизинге чедир дазылындан тура тыртар херек, ол дугайын ТК-ның отчёт илеткелинге чугаалаан мен.

Тудугну дүргедедирин, чаа бүдүрүлгелерни ажыглалга кииреринге болгаш шиңгээдип алырын дүргедедирде капиталистерде эки чижектерни база өөренип алыры биске бачыттыг эвес. Бис садыглап өөренир ужурлуг бис деп бодунуң үезинде Ленин чугаалаан. Оон бээр хөй үе эрткен. Тудуушкуннуң, ажыл-агыйны эргелээриниң дыка улуг дуржулгазын мөөңнеп ап, капитализмден деңнелге чок артык күштүг болган бис. Ынчалза-даа даштыкының ажыктыг дуржулгазын ам-даа херекке албайн барбас, а техника-организастыг талазы-биле Барыын чүкте бүгү-ле бар үнелиг чүүлдерни, ооң иштинде хөреңгилерниң саарлырын, капитал салыышкыннардан хөйнү эгидип алырын дүргедедир чүүлдерни шүгүмчүлелдиг ёзу-биле көрүп ажыглап алыр ужурлуг бис.

Коммунизм тургузуушкуну чоруп турда **продукцияның шынарының үзүктел чок көдүрлүүшкүнү** бирги чергениң ажыл-агый-политиктиг сорулга болуп турар. «Советтин дээрге—эң эки болур» деп съезд мурнунуң хүннеринде тыптып үнген лозуң бүдүрүлге бүрүзүнүң ажылының принциви болур ужурлуг.

Коммунизмниң үндезиннериниң үндезини болза бедик продуктулуг, эртем ёзугаар организастаттынган, амгы үениң техниказы-биле чепсегленген күш-ажыл болур дээрзиниң дугайында бодал Программаның бүгү төлевилелинде өттүр сиңниккен. Ынчангаш **күш-ажыл курлавырларын рационалдыг ажыглаары** —планнаашкынның болгаш ажыл-агыйны эргелээриниң чугула талазы ол.

Чаа техниканы нептереткениниң түңнелинде миллион-миллион кижилер, ооң иштинде дузалаар, эмеглежир ажылдарда ажылдап турарлар хосталыр. Көдээ ажыл-агыйдан хөй кижилер хосталыр. Администрация-эргелел болгаш канцелярия аппарады дыка кызырлыр. Миллион-миллион херээженнер бажың ажылындан хосталыр. Олар улус ажыл-агыйында ажылдап турар ажылчы чоннарның хүрээлелин долдурар. Кадык камгалалын, чырыдыышкынны, культураны эң делгереңгейи-биле калбартырынга холбаштыр, ол болгаш өске-даа бүдүрүлге эвес черлерге ажылдаар ажылдакчыларның саны эң-не хөй —чээрби чылдар дургузунда барык үш катап көвүдээр.

Бо бүгү болза ажылчыннарны массалыг өөредир болгаш оларның мергежилин бедидер талазы-биле, шуут эки-тураның болгаш материалдыг сонуургалдың принцивин шыңгыы сагып тургаш, ажылчын күжүн планныг эде хуваар талазы-биле ылап эки белеткеттинген хемчеглерниң бүдүн системазын бүгү чурттуң хемчээлинге чорударын негээр. Чаа районнарга ажылдаары-биле чорууурунга идиг болдурары-биле амыдыралдың болгаш культураның чогуур байдалдарын тургузар ужурлуг.

Тудугнуң өзүп турар хемчээли, техниктиг депшилгениң темпизиниң дүргедээшкини планнаашкынны үзүктел чок чорударын негеп турар. Перспективтиг хөгжүлдениң бүгү талаларының долу учёду чокка бүдүрүлге, техника, капитал салыышкыннар, күш-ажыл талазы-биле чыл планын доктаадып кылыры ам шуут-ла болдунмас апарган.

Чыл планы бүрүзү оон ыңайгы каш чылдарда перспективтиг планнарның чарылбас кезээ болур ужурлуг. Оон-биле кады перспективтиг планнарны, улустуң чугаалап турары ышкаш быжыы-биле «черге чыпшыр баглаары» болгаш оларның боттуг күүселдезин барымдаалап тургаш, чыл планнарының дузазы-биле эдип турары эргежок чугула.

Коммунизм тургузуушкунунуң үезинде бистиң экономикавыстың бүгү талаларын болгаш адырларын таарыштырып турар чаңгыс аай планнаашкынның ролю болгаш ужур-дузазы өзүп турар. Ниити күрүне эрге-ажыктарының бир дугаардагы чоруу, ажыл-агый ажылынга, каяа-даа бүгү кижилер мырыңай шуптузу күрүне сагылга-чурумун сагып турарын дээштиг контрольдаары, тус черниң кызыы эрге-ажыын бодаар чоруктуң кандыг-даа илерээшкиннерин шиитпирлиг ажып эртери—коммунизмче шимчээшкинниң эргежок чугула баштайгы белеткел чүүлү болур.

Ажыл-агыйны эргелеп башкарарының демократтыг үндезиннерин төпчүттүнген күрүне удуртулгазынга дүүштүр бүгү хемчег-биле хөгжүдер — ленинчи шугум Программаның төлевилелинде тода илереттинген. Төпчүттүнген удуртулга массаларның чогаадыкчы идепкейинге даянып, аңаа улам хөй делгемнерни ажыдып бээр ужурлуг. Ол чорук чер-чер органнарының, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң ажыл-агый талазы-биле эргелерин болгаш харыысалгазын чоорту улам ыңай калбартырын көрүп турар. Профэвилел болгаш өске-даа, ылаңгыя кудуку хөй-ниити организацияларының ролюн болгаш эргелерин бүгү хемчег-биле бедитсе, бүдүрүлгелерни эргелеп башкарарынга ажылдакчылар коллективтериниң киржилгези улам-на калбак болгаш идепкейлиг болган турарын чедип алза чогуур.

Материалдыг болгаш моралдыг деткиишкиннерни шын дүүштүрери — бистиң угланыышкынывыс, шугумувус ол. Ниитилел амдызында социалистиг үе-чадада туруп турда күш-ажылды барымдаалаар хуваалда чокка, бараан-акша харылзаалары болгаш өртек, орулга, саң-хөө, чээли ышкаш ындыг категориялар чокка хоржок. Бо экономиктиг чепсектер бисте социалистиг утка-шынарлыг болгаш коммунизм тургузарынга бараан болуп турар. Коммунизмни тургузупканда олар эргижиреп калыр болгаш ниитилелдиң күш-ажылын дорт санап көөрүнүң болгаш хуваарының элээн сайзырангайжаан экономиктиг категориялары-биле солуттунар апаар.

Коммунизм тургузуушкунунуң чорудулгазында бистиң сорулгавыс болза саң-хөө-чээли быраларны рубль-биле, контрольду, өртекти, орулганы улам улуу-биле ажыглаары болгаш сайзырангайжыдары болур. Орулганың болгаш камналгалыг чоруктуң ужур-дузазын көдүрер ужурлуг бис. Планнарны эки күүседириниң эрге-ажыктарынга дүүштүр орулганы баш миннир, ону бодунуң коллективиниң калбаа-биле ажылдаар аргаларын бүдүрүлгеге хөйү-биле бээр херек. Ажылдакчы бүрүзүн чүгле бодунуң ажылының түңнелдеринге эвес, харын база бүгү коллективтиг күш-ажылдың түңнелдеринге материал талазы-биле сонуургалдыг болдурарынга коллективтиг деткиишкинниң хевирлерин ажылдап кылыры болгаш нептередири улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Эштер! Келир 20 чыл дургузунда бистиң чурттуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң планы ёзулуг улуг чаагай. Ол дээрге хөмүр даш, каң, нефть, тараа, эът, сүт бүдүрерин өстүрериниң хандыкшылдыг чурагайлары эвес-тир. Ол дээрге кижи бойдустуң болгаш ниитилел харылзааларының ёзулуг чагырыкчызы болган турар, бүгү улустуң амыдыралының бедик деңнели чедип алдынган турар ниитилелди тургузарының улуг планы-дыр.

Ындыг улуг сорулгаларны чедип алыр дээш чурттаар, ажылдаар болгаш демисежир апаар. Кол перспективаны боттандырары дээш, коммунизмни тургузары дээш демиселди организастаарындан артык бедик, артык утка-шынарлыг болгаш солун сорулгалар партия, профэвилел, комсомол организацияларында чок.

IV.

Коммунистиг ниитилел харылзааларын хөгжүдери болгаш кижини хевирлеп тургузары

Эштер! Коммунизмче шилчиирде бүдүрүкчү күштерниң күчүлүг көдүрлүүшкүнү-биле кады социалистиг ниитилел харылзааларының коммунистиг харылзааларже чоорту хөгжүп кирериниң чорудулгазы болур. Коммунистиг экономиканың тургустунары, ниитилел харылзааларының хөгжүүрү, чаа кижиниң хевирлеттинип тургустунары — бот-боттары харылзаалыг чорудулгалар-дыр. Бир эвес экономика социал харылзааларны болгаш кижилерниң медерелин өскертиринге үндезин-суур болуп турар болза, ниитилел харылзааларының хөгжүлдези, кижиниң коммунистиг идейлиг, культурлуг болгаш идепкейлиг чоруунуң өзүлдези экономиктиг депшилгениң эргежок чугула негелдези болуп турар.

1. ССРЭ-ге аңгы чок ниитилелди тургузары

Хостуг болгаш медерелдиг ажыл-ишчилерниң аңгы чок коммунистиг ниитилелин тургузарының сорулгазы шуут шиитпирлеттинер шак ындыг төөгүлүг үениң хөгжүлдезинче ССРЭ кирген.

Аңгыларны болгаш аңгы талазы-биле ылгалдарны узуткаарынга мындыг чүүлдер эргежок чугула дээрзиниң дугайында марксизм-ленинизмниң түңнелдерин совет ниитилелдиң байлак дуржулгазы бадыткап турар.

Бирээде, **мелчүкчү аңгыларның—помещиктерниң болгаш капиталистерниң тергииделин дүжүрер, кижини кижи мелчүүр чоруктуң экономиктиг үндезини болуп турар бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге оларның хуу өнчүзүн узуткаар.** Бо сорулга биске Октябрь революциязының, черни болгаш капиталистиг өнчүнү национализастаанының, капиталистиг элементилерни кызыгаарлаанының болгаш үнүр кысканының түңнелинде шиитпирлеттинген.

Ийиде, **хуунуң биче бараанныг ажыл-агыйын коллективтиг ажыл-агый кылдыр эде тургузар, ажыл-агыйның социалистиг чаңгыс аай системазын тургузарын доозар, сөөлгү мелчүкчү аңгыны, кулактарның аңгызын узуткаар.** Бо сорулга көдээни коллективизастаанының болгаш үс-тывысчы бүдүрүлгени кооперастаанының, кулактарны аңгы кылдыр узуткаанының аргазы-биле шиитпирлеттинген.

Үште, **ажылчыннар биле тараачыннарның аразында аңгы талазы-биле ылгалдарны, хоорай биле көдээниң аразында боттуг ылгалдарны ажып эртер; күш болгаш угаан ажылын чарылбас кылдыр каттыштырарынга байдалдарны тургузар.** Бо, үшкү сорулга канчаар шиитпирлеттинип турарыл? Аңгы чок ниитилелче бистиң улам ыңайгы бурунгаар шимчээшкинивис хамыктың мурнунда бүдүрүкчү күштерниң шапкын өзүлдези-биле холбашканы чигзиниг чок. Чогум-на бүдүрүкчү күштерниң бедик хөгжүлдезиниң болгаш социалистиг бүдүрүлге харылзааларының суурунга күш-ажылчы аңгыларның аразында кызыгаарларның арлып чидериниң чорудулгазы болуп турар.

Бис ону чүгле теориядан билип турар эвес бис, эштер. Ону амыдыралдан көрүп турар бис. Машиналарны, электри энергиязын калбаа-биле ажыглаарынга үндезилээш, тараачынның күш-ажылының характери болгаш хевир-шинчизи өскерлип турар. Техниктиг билиглерниң деңнелиниң талазы-биле фабрика-завод ажылчынынга ол улам чоокшулап турар.

Бүгү улустуң өнчүзү болза бүгү чоннуң, ооң иштинде база колхозчу тараачыннарның амыдыралының үндезини болуп турар. Ооң-биле кады кооператив-колхозчу өнчүде бүгү улустуң ажыглалынга таарымчалыг шынар-демдектер тыптып үнүп, быжыгып турар. Өнчүнүң бүгү улусчу болгаш кооперативтиг хевирлерниң чайгылыш чок чоокшулаарынче, алыс перспективазында чаңгыс аай, коммунистиг өнчүже болгаш хуваалданың чаңгыс аай, коммунистиг принцивин тургузарынче амыдырал боду-ла аппар чыдар.

Коммунизм тургузуушкунунуң чорудулгазында, бүдүрүлгениң техниказында улуг өскерилгелерниң түңнелинде күш-ажылдың характеринге база бир чугула социал сорулга шиитпирлеттинген турар—күш болгаш угаан ажылының аразында кол ылгалдар узуткаттынар. Ол чорудулгаларны бис ам безин бистиң хүн бүрүдеги амыдыралывыстан хайгаарап көрүп турар бис. Бүдүрүлгелерде болгаш колхоз, совхозтар шөлдеринде ортумак эртемниг миллион-миллион кижилер ажылдап турар. Ажылчыннарның болгаш колхозчуларның аразында бүдүрүлгеге ажылдап тургаш дээди эртемни чедип ап турар он-он муң кижилер бар. Ажылчыннарның күш-ажылы инженерлерниң күш-ажылы-биле чоорту чоокшулажып эгелеп турар. Мастер кижини чижекке ап көрүңер. Ол дээрге инженер-техниктиг ажылдакчы, интеллигент деп чүве маргылдаа чок, ындыг болза-даа ол кижи ажылчын-на болгай. Азы бүдүрүлгениң чаартыкчыларының, чаартыкчы ажылчыннарның эрмиязын ап көрүңер. Олар чамдыкта чүгле улуг тускай эртемниглер күүседип шыдаптар ындыг чогаадыкчы салыышкынны техниканың хөгжүлдезинге киирип турар. Бодунуң ажыл-херээниң ёзулуг профессорлары болуп турар көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дугайында база ынчаар бүрүн үндезилел-биле чугаалап болур.

Аңгылар аразында кызыгаарларны чидирериниң калбарып турар чорудулгазы ниитилелдиң социал талазы-биле улам улуг чаңгыс аай чоруунга чедирип турар. Аңгылар аразында кызыгаарларның чидирери чоорту болгаш үр чорудулга дээрзи боду-ла билдингир-дир. Аңгы талазы-биле бүгү ылгалдарны узуткаары долу коммунистиг ниитилелди тургусканының түңнелинде доостур.

Ол чорудулга-биле хары угда, оон-биле чарылбас харылзаага бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бир дөмей көрүп турар, кижилерниң социал бүрүн дең чоруу—**коммунистиг дең чорук**, хуваалдага бүрүн дең чорук, кижиниң хууда база ниитиниң эрге-ажыктарын чарылбас кылдыр дүүштүреринге үндезилээш, кижиниң хуузунда болгаш ниитилелдиң бир аай чоруу олар-биле холбаштыр тургустунган турар. Мынчангаш аңгы чок коммунистиг ниитилел кижи төрелгетенниң ниити чурттаалгазын организастаарының бедик хевири болу бээр.

2. Пролетариаттың диктатуразының күрүнезинден бүгү улустуң күрүнезинче

Коммунизмниң теориязының болгаш практиказының чаа эң чугула айтырыы—ажылчын аңгының диктатуразының күрүнезиниң бүгү улустуң күрүнезинче өзүп кирериниң дугайында, ол күрүнениң характериниң болгаш сорулгаларының дугайында база **коммунизм үезинде ооң салым-чолунуң** дугайында айтырыг партияның программазының төлевилелинде салдынган болгаш шиитпирлеттинген. **Бүгү улустуң күрүнези—ол дээрге социалистиг күрүнениң хөгжүлдезинче чаа үе-чада, коммунистиг ниитилел бот-эргелелинде социалистиг күрүнениң хөгжүп кирериниң оруунда эң чугула үе-чада-дыр.**

Чартык чүс чыл мурнунда бистиң партиявыс бодунуң Программазынга пролетариаттың диктатуразының марксисчи-ленинчи идеязын киирген кара чаңгыс партия турган. Иштики болгаш делегей реакциязынга удур баш мунгаш демиселге бистиң туржуп шыдаанывыс, кижи төрелгетенниң чүс-чүс чылдардагы күзели—социализмни амыдыралга боттандырып шыдаанывыстың ужуру чүдел дизе ниитилелди эде тургузарының күчүлүг чепсээ ажылчын аңгының диктатуразының күрүнези бодувустуң холувуска турганы-биле ол бүгүнү чедип алыр аргалыг болганывыс болган. Социализмниң тиилелгезин чүгле пролетариаттың диктатуразын чаалап алган байдалда чедип алыр дээрзиниң дугайында марксисчи-ленинчи өөредигни Совет Эвилелиниң болгаш улус демократиязының чурттарының дуржулгазы бүрүнү-биле бадыткаан.

Пролетариаттың диктатуразы болза пролетариаттың болгаш буржуазияның аразында аңгы демиселиниң байдалынга төрүттүнүп турар. Социализм бодунуң тургустунарының оруунга эрги ниитилелдиң реакцылыг күштериниң чамдыкта эң-не кадыг-дошкун удурланыышкыннарын ажып тиилээр ужурга таваржыр. Делегей реакциязының эң идепкейлиг деткимчези-биле помещиктер, капиталистер биске кайы хире калчаалыг удурланыышкынны кылганын сактып көрүңерден, эштер. Ындыг ырак эвес үениң болуушкуну —1956 чылда Венгрияга контрреволюстуг үймээнни-даа ап көрүп болур. Мелчүкчүлерниң удурланыышкынын базып, революцияның тиилелгезин быжыглап, буржуазияның эрге-чагыргазын катап эгидер дээр оралдажыышкыннарны чогуур өйүнде чайладып, делегей реакциязының агрессчи үүлгедиглеринден камгалалды хандырып шыдаар ындыг эрге-чагырга социализмче шилчииринге ажылчын аңгыга эргежок чугула деп чүвени ол чижек база катап бадыткаан.

Пролетариат күчүлээшкинни ажылчын аңгыларга хамаарыштыр эвес, а чүгле капиталистерге, помещиктерге болгаш оларның дузалакчыларынга хамаарыштыр ажыглаар дээрзин демдеглээр херек. Пролетаржы эрге-чагырганың ханы демократтыг мөзүзү оон-биле тодараттынып турар. Буржуаз күрүне ниитилелдиң улуг хөй нуруузунга удур мелчүкчү эвээш кезиктиң диктатуразы болуп турда, пролетаржы күрүне ниитилелдиң эң хөй нуруузунуң эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Ажылчын аңгы тараачыннарны болгаш ниитилелдиң күш-ажылчы өске-даа кезектерин, демисел талазы-биле бодунуң эвилелчилерин болгаш акы-дуңмаларын удуртуп, социализмниң оруунга оларның эки-тура-биле шилчииринге идигни берип турар. Пролетаржы эрге-чагырганың онза демдээ болур ол удуртулга болза чүгле тергиидээриниң болгаш чагырарының харылзааларын билир буржуаз күрүнеден ону үндезини-биле ылгалдыг болдуруп турар. Ажылчын аңгыга диктатура болза социалистиг ниитилелди тургузарынга, кижини кижиниң - кандыг-даа мелчүүшкүнүн узуткаарынга херек деп В. И. Ленин өөредип чораан. В. И. Лениниң тайылбырлап турганы: «Ол сорулганы дораан боттандырып болбас. Капитализмден социализмче шилчилгениң элээн үр үезин ол негээр, чүге дээрге бүдүрүлгени эде организастаары дээрге берге ажыл, ындыг болганда амыдыралдың бүгү талаларынга үндезини-биле өскертиринге үе шак херек, чүге дээрге, биче буржуаз болгаш буржуаз чурттаалгага чаңчылдың улуг күжүн чүгле үр, чүткүлдүг демисел ажып тиилеп болур. Мооң ужурунда Маркс болза харын пролетариат диктатуразының бүдүн үезиниң дугайын капитализмден социализмче шилчилгениң үези кылдыр чарлап турар». (Чогаалдар, том 29, арын 358). Мынчангаш, Маркс болгаш Лениниң-биле алырга, пролетариат диктатуразының күрүнези—бо дээрге, капитализмден социализмче шилчилге үезиниң күрүнези болур-дур.

Мынчангаш, бистиң чуртка социализм **долузу-биле болгаш туюлунга чедир** тиилээн болгаш **коммунизмни калбаа-биле тургузарының** үезинче кирген турувуста, пролетариаттың диктатуразының эргежок чугулазын болдуруп турган негелделер чок апарган, ооң иштики сорулгалары күүсеттинген дээрзи билдингир.

Ажылчын аңгы—бодунуң тергиидээшкинин мөңгежидер дээр сорулганы салбайн турар төөгүде кара чаңгыс аңгы болур. Ооң диктатуразын амыдыралга киирип турган байдалдар чок болу берип, ниитилел чүгле ооң дузазы-биле шиитпирлеп болур турган сорулгалар доосту бергенде социалистиг ниитилелдиң ажыл-ишчилериниң бүгү улус организациязынче күрүнениң шилчип кирериниң чорудулгазы ажылчын аңгының удуртулгазы-биле болур. Социализм тиилээн болгаш чурт коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинче кирген байдалында Совет Эвилелиниң ажылчын аңгызы коммунизмни тургузарының сорулгаларын барымдаалааш, бодунуң инициативазы-биле, бодунуң диктатуразының күрүнезин бүгү улустуң күрүнези кылдыр чаарткан. Бо дээрге төөгүде чижеглээр чүве чок факт-тыр, эштер! Мынчага чедир-ле күрүне кайы-бир аңгының диктатуразының кезээде чепсээ болуп келген. Кандыг-бир чаңгыс аңгының диктатуразы эвес, харын бүгү ниитилелдиң, бүгү улустуң чепсээ болуп турар ындыг күрүне бисте бир-ле дугаар тургустунуп келген.

Коммунизмни тургузарынга пролетариаттың диктатуразы ам бисте негеттинмейн турар. Бистиң ниитилелде бүгү ажылчы чоннар дең эргелиг. Коммунизмче шилчилге үезинде-даа ажылчын аңгы ниитилелге удуртукчу рольду ойнап үргүлчүлээр-ле харын. Ол рольдуң ажылчын аңгыга артып каарының ужуру чүл дээрге, ол болза машина индустриязы-биле холбаалыг эң-не мурнакчы, эң-не организастыг аңгы болуп турарында, база коммунистиг идеалдарның ол эң-не чайгылыш чок эдилекчизи болуп турарында.

Ниитилелдиң улуг хөй нуруузунуң эрге-ажыктарын илергейлеп турар пролетариат диктатуразының күрүнези-биле улустуң күрүнезиниң аразында кандыг-бир хана туруп турар деп бодаар болза шын эвес болур ийик. Бодунуң төрүттүнүп келир үезинден эгелээш, пролетариаттың диктатуразы бүгү-ниити социалистиг демократияның демдектерин бодунда сиңниктирген. Социализмниң хөгжээниниң хирези-биле ол демдектер күштелип турар болгаш ооң долузу-биле тиилээниниң түңнелинде ол демдектер шиитпирлиг чүүл болу бээр. Күрүне аңгы талазы-биле тергиидээшкинниң чепсээ турганындан ниити чоннуң күзел-соруун илередириниң органы болу бээр.

Пролетариаттың диктатуразының бүгү улустуң күрүнези болуп шилчий бергени-биле холбаштыр, бистиң ниитилелдиң болгаш күрүнениң күчүзү чүгле кошкавас чүве эвес, харын база хөй катап өзе бээр, чүге дээрге, бистиң күштеривистиң мурнундагы үндезиннеринге чаа үндезиннер немежи бээр. Экономиктиг күчүнүң доктаамал көвүдеп турары-биле чергелештир, бистиң күрүнениң социалдыг баазазы быжыккан болгаш калбарган, ниитилел кажангызындан-даа артык чаңгыс эптиг, бир демниг апарган. Күрүнениң күжүнүң кол үндезини ында. Ажылчын бүрүзү, тараачын бүрүзү, интеллигент бүрүзү күрүне — бис-тир бис, ооң политиказы — ол бистиң политикавыс, ону хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының сорулгазы, бүгү-ле халдаашкыннардан ону камгалаары—ол бистиң сорулгавыс деп чугаалап болур.

Күрүнени төрүттүрген кол чүүл—аңгы талазы-биле антогонизм чиде берзе-даа, күрүне чүге черле ынчаш артып каар чүвел? Ниитилел чүгле күрүнениң дузазы-биле шиитпирлеп болур сорулгалар ам-даа доозулбааны-биле ол тайылбырлаттынар. Социалистиг күрүнениң ол сорулгаларын болгаш хүлээлгелерин бистиң партияның Программазының төлевилелинде билдингири-биле тодаргайлап каан.

Коммунизмниң бирги чадазының тиилээниниң соонда-даа күрүне элээн үр үеде артар. Күрүнениң дүжериниң чорудулгазы черле үр болуп төөгүнүң бүдүн үезин ээлээр болгаш ниитилел бот-эргелелге долузу-биле киреринге өйү келгенде, чүгле ынчан ам доостур. Чогуур үениң дургузунда күрүне удуртулгазы-биле хөй-ниити бот-эргелелиниң демдектери катай хаара турар. Ол чорудулганың үезинде күрүнениң иштики хүлээлгелериниң политиктиг мөзүзү хөгжүүр, чаартынар болгаш чоорту чидер. Чүгле ССРЭ-ге сайзырангай коммунистиг ниитилелди тургусканы-биле болгаш делегей ареназынга социализмниң тиилээниниң база быжыкканының байдалында күрүнениң эргежок чугулазы чок апаар болгаш ол дүжер.

Пролетариаттың диктатуразы эргежок чугула чүве эвес апарган ол факт ниитиниң корум-чурумунуң болгаш хоойлу-дүрүмүнүң кандыг-бир янзы-биле кошкааны дээни канчап-даа ол эвес. Партия болза хоойлу-дүрүмнүң болгаш эрге-чурумнуң, хамаатыларның эргелерин камгалаарын улам ыңай быжыдарын улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар. Совет кижиниң эргезин, хосталгазын, алдарын, төлептиин ниитилел болгаш күрүне шыңгыы камгалаар. Бистиң күрүневисте ниитиниң корум-чуруму ындыг-ла кадыг эвес деп бодап турар кижилер улуг частырыгга таварышканы ол. Ниитилелге удур болгаш кем-буруулуг элементилерге удур демиселге күрүне органнары-биле чергелештир, ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының ролю өзер. Ниитиниң байлаан төтчеглээрлерге удур, мангыстарга болгаш хулиганнарга удур демисел улам-на күштелир, чүге дээрге ол демисел бүгү ажылчы чоннарның болгаш оларның организацияларының херээ болуп бар чыдар.

Эштер! Сөөлгү чылдарда, ылангыя СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда, партияның болгаш күрүнениң амыдыралының ленинчи нормазын катап тургузар болгаш совет демократияны улам ыңай калбартыр талазы-биле улуг ажыл кылдынганын билир силер. Бистиң политиктиг системавысты болбаазырангайжыдарының сорулгазы ам доозулган деп санавайн турарывыс билдингир. Бүгү чоннуң күрүнезин болбаазырангайжыдарынга болгаш хөгжүдеринге, күрүне органнарын эргелеп-башкарарынга болгаш контрольдаарынга массаларны улам хөйү-биле хаара тударынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр херек.

Хамыктың мурнунда, **эрге-чагырганың төлээлелге органнарының ролюнуң дугайында** чугаалап көрейн. Советтерниң эргелери калбарар, олар болза Маркс болгаш Ленин, экономиктиг болгаш социалдыг чорудулгаларны удуртур талазы-биле практиктиг ажылды боттандырып турар корпорацияны—ёзулуг улусчу эрге-чагырганы аналзтеп тургаш болап турганы ышкаш Советтер улам-на ындыг болу бээрлер. Ам эрге-чагырганың күүсекчи органнарының болгаш эргелелдериниң эргезинге кирген айтырыгларның дыка хөйүн Советтер болгаш оларның комиссиялары шиитпирлээрлер.

(Уланчызы 2-ги арында).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

Коммунизмче шилчилге болза күрүне болгаш ажыл-агый аппарадының ажыл-чорудулгазын доктаамал экижидерин, ооң иштинге демократтыг үндезиннерни болгаш хөй-ниити ёзузун хөгжүдерин **негеп турар.** Совет, ажыл-агый болгаш өске-даа органнарның аппарады улам-на бөдүүн, чарыгдалы биче, оперативтиг болур, хамаатыларның айтырыгларынга чогуур өйүнде база ээлдэ-биле харыылап турар болур ужурлуг. Эргиниң бюрократизм, сагыш човангыр эвес, ёзу барымдаалаар болгаш ажыл чылзыр чорук ышкаш ындыг артыышкыннарын туюлунга чедир узуткаар, ажылчы чоннарның хереглелдерин болгаш негелделерин бюрократсыг байдал-биле көөр талазы-биле буруулуг ажылдакчыларны чүгле хөй-ниитиниң эвес, харын база административтиг болгаш суд харыысалгазынче киирип турары эргежок чугула.

Социалистиг демократизмни калбартыры хөй-ниити организацияларының — профэвилелдериниң, комсомолдуң, кооперативтерниң, культура-чырыдыышкын каттыжыышкыннарның ролюн бедидери-биле холбашкан.

Профэвилелди эргелеп башкарарының школазы, ээлээриниң школазы, коммунизмниң школазы деп Ленин адап турган. Профэвилелдериниң ролюнуң дугайында ол ленинчи принципиалдыг үнелел коммунизмче шилчилге үезинде онза ужур-дузалыг болуп турар. Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар профэвилелди дамчыштыр ажыл-агый ажыл-чорудулгазынга боттарының салдарын улам улуу-биле күштелдирип, бүдүрүлгелерниң ажылын болгаш бүдүрүлгени контрольдаарын экижидеринге идигни бээр. Профэвилелдеринге хоойлу төлевилели саналдаар инициативаны үндүрер эргени тыпсып турары-биле болгаш мурнунда күрүне органнарының күүседип турганы чамдык хүлээлгелер оларга шилчип турары-биле холбаштыр ооң ролю улгадып турар.

Бистиң ниитилеливистиң амыдыралынга совет аныяктарның дайынчы организациязы комсомолдуң ажыл-чорудулгазы улуг ужур-дузалыг. Аныяктар — ол дээрге-ле бисти салгаар кижилер-дир, эштер, бистиң чуртувустуң келир үези-дир. Ол болза бистиң идеалдарывыс дээш демиселге улуг үүлелерни бүдүрүп шыдаар идепкейлиг, чогаадыкчы күш-түр. Бистер комсомолияны кижизидеринге хүн бүрү, ёзулуг аданың кичээнгейин салыр ужурлуг бис.

Бистиң күрүнени эргелеп баштаарын ажылчы чоннарга ажыктыг кылдыр ажылчы чоннар боттары боттандырып турар. Ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп баштаарынче бүгү хамаатыларның доозазын хаара тудар сорулганы бодувустуң мурнувуска салып турар бис. Ол сорулганы шиитпирлээрин канчаар бодап билип турар бис?

Бирээде, ажылчы чоннуң кижи бүрүзүнүң амыдыралынга улам-на эки материалдыг болгаш культурлуг байдалдарны тургузуп тургаш.

Ийиде, совет соңгулда системазының улусту төлээледириниң хевирлерин болгаш демократтыг принциптерин сайзырангайжыдып тургаш.

Үште, коммунистиг тургузуушкуннуң эң улуг айтырыгларын болгаш Совет күрүнениң хоойлуларының төлевилелдерин бүгү улуска чугаалаштырып көөр практиканы калбартып тургаш.

Дөртте, эрге-чагырга биле эргелел органнарының ажыл-чорудулгазын улустуң контрольдаарының болгаш ол контрольдуң дээштиг чоруунуң хевирлерин бүгү хемчег-биле калбартып тургаш.

Беште, удуртур органнарның составын үргүлчү чаартып, күрүне аппарадында болгаш хөй-ниити организацияларында удуртур ажылдакчыларның соңгулдалыг база отчёттуг болурунуң принцивин улам-на чайгылыш чокка боттандырып, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының, а ол ышкаш культура албан черлериниң удуртукчуларынче ол принципти чоорту нептередип тургаш шиитпирлээр.

Бистиң идея талазы-биле дайзыннарывыс капитализм дугайын хостуг делегей кылдыр төнчү чокка алгыржып, бистиң социалистиг демократиявысты бүгү-ле аргалар-биле бужартадырын оралдажып турарлар. Ынчалза-даа социалистиг демократияның — чер кырында эң-не тодаргай демократияның дугайында шынны чажырып шыдавас. Социализмниң делегейи демократияны хөгжүдериниң болгаш калбартырының оруу-биле, а капитализмниң делегейи — чонаадала чемдик-дудуу буржуаз демократияны улам-на кызыладырының болгаш дамдыктаарының оруу-биле чайгылыш чокка чоруп олурар деп чүве маргыжар аргажок факт-ла болгай.

Кол-кол империалистиг күрүнелерде боттуг эрге-чагырга монополистерниң бо хире кызыы бөлүкчүгежиниң холунга, амгы ышкаш, каҗан-даа мөөңнеттинип көрбээн. Эйзенхауэрниң чазаан американнар боттары-ла улуг кончааның чазаа деп адап турган: шынап-ла, ол чазактың 20 ажыг кежигүннери чок болза боттары миллионерлер чок-ла болза эң улуг-улуг корпорацияларның албанынга кирип алгаш тургулаан. Англи чазакта Кабинетте кирип турар 19 министрлерниң 12-зи монополиялар-биле шуут харылзаалыг болуп турар, ынчаарга Аденауэрниң чазааның 18 кежигүннерниң 12-зи концерннерниң болгаш акционер ниитилелдерниң дорт төлээлекчилери болуп турар. Империалистиг күрүнелерниң чазактарында чүгле кижилерниң арыннары өскерлип турар, бир чамдык миллионерлерни азы оларның төлээлекчилерин база-ла ындыглар-биле солуп турар, ынчалза-даа олар доозала монополистерниң эрге-ажыктарынга бараан болуп турар.

Буржуазияның идеологтары капиталистиг ниитилелде деӊ эргениң дугайын чугаалап турар. Ынчаарга ында кандыг деӊ эргениң дугайында чугаа чоруп болурул? Капиталистиг чурттарның ниитилел тургузуун ап көрээлиңер. Бистиң мурнувуска социал талазы-биле деӊ эвес чоруктуң бужар коргунчуг пирамида-тураскаалы көстүп келир. Ол пирамиданың бажында үлетпүрнүң болгаш сан-хөөнүң каш борбак олигархтары олуруп турар. Рим империязының буурап батканының үелеринде сандарап дүшкен ызыгуурттаннары ышкаш, демги каш борбак олигархтар каас-кояа бүргедип, тулгуже байып алган. Ындыг турбуже, демги пирамиданың үндезин-тавaa болуп турар чүс-чүс миллион кижилер түрегдел-качыгдалда, эрге-медерел чок чорукта туруп турарлар. АКШ-та байларның кызыы бөлүү — чоннуң 1-ле хуузу — национал байлактың 60 хире хуузун холда тудуп турар. Англияда байлактың 50 ажыг хуузу чурттуң чонунуң бир хуузундан көвүдевес кижилерниң бөлүүнде мөөңнеттинген.

Капиталистиг чурттарда соңгулда системазын ап көрээлиңер. Монополияларның эрге-ажыктарын эң-не улуг хемчээлдии-биле хандырып, соңгукчуларның ёзулуг тура-соруун хажыдар дээш соңгулда системазын аңаа таарыштыр доктаамал кызыладып-ла кел чыдар. Францияның амгы соңгулда системазы аңаа чижек боор болур. Сөөлгү соңгулдаларга 3.882.204 соңгукчуларның бадылаашкынын алган Коммунистиг партия Национал хуралга чүгле 10 олут алган. Ол хиреде соңгукчуларның 3.603.958 бадылаашкынын, тодаргайлаарга коммунистерден эвээш бадылаашкыннарны алган «Чаа республиканы камгалаар эвилел» деп реакцылыг партия 188 олутту алган боор-дур. Монополистиг капиталдың сойгалаттынган диктатуразы ол эвес бе ынчаш! Чоннуң тура-соруун дорамчылааны ол эвес бе! Ажылчы чоннар соңгукчуларның канчаар-даа аажок хөй нуруузу болуп турар. Ынчаарга олар парламентилерде төлээлеттинген бе ынчаш? 50 миллион ажыг ажылчыннарлыг, албан-хаакчыларлыг болгаш ажылчы фермерлерлиг АКШ-тың конгрезинде чаңгыс-даа ажылчын, чаңгыс-даа үүрмек фермер кижиниң чок болуп турары факт эвес чүве бе?

Монополистиг буржуазия массаларны мегелээр, оларның медерелин хөме базар, оларның тура-соруун чок кылыр дээш, идеология талазы-биле салдар-халдадырының бүгү-ле быраларын — парлалганы, радиону, телевидениени болгаш өске-даа чүүлдерни ажыглап турар. Чижээ, миллионер Херсттиң холунда турар парлалга кымның тура-соруун көргүзүп болур деп? Чүгле чаңгыс тура-сорукту — монополистиг хартаачыларның тура-соруун илередип болур.

Чонга удур демиселге полиция биле армияны буржуазия улам-на удаа-дараа ажыглап турар апарган. Капиталдың чурттарынга сөөлгү он чылда чоннуң чеже ханы төгүлбээн дээр! Буржуаз демократияның «барымдааларының» аразында полицейжиниң мону биле огу улам-на улуг черни ээлеп бар чыдар.

Оларның «хостуг делегейи» — ёзулуг хосталга болгаш демократия чок ниитилели, социал база национал дарлалга болгаш деӊ эвес чорукка, кижини кижи мөлчүүр чорукка, кижилерниң төлептиг мөзүзүн болгаш ат-алдарын куду көөрүнге үндезилеттинген ниитилели ындыг.

Социалистиг чурттарда демократияның чечектелиишкини болгаш капиталистиг чурттарда кызырганының кырынга кызырып турар демократияның улам-на кызылап олурары — **амгы делегейниң политиктиг хөгжүлдезинде удурланышкак ийи шугумнар ындыг.** Бистиң социалистиг тургузуувус-биле бистиң демократиявыс бүгү улустарга амыдыралдың социалистиг хевири кылдыр улам-на сайзырангайжызын дээш, бүгү-ле чүүлдерни кылып-даа турар бис, кылыр-даа бис.

3. Нацияларның чоокшулажыры болгаш улустарның найыралының быжыгары

Коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үезинде совет республикаларның экономика болгаш культура талазы-биле улам ыңай чечектелир, нациялар улам-на сырый болгаш бүгү тала-биле чоокшулажыр деп угланыышкынны Программаның төлевилелинде илереткен.

Социализмниң байдалдарында национал айтырыгның бот-боттарындан харылзаалыг болуп турар депшилгелиг ийи чүткүлдери төрүттүнүп келген болгаш ам-даа турбушаан. Бирээде, нация бүрүзүнүң шапкын болгаш бүгү талалыг хөгжүлдези болуп, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның эргелери калбарып турар. Ийиде, пролетаржы интернационализмниң тугунуң адаа-биле социалистиг нацияларның улам-на чоокшулажыышкыны чоруп, оларның бот-боттарынга салдарлыы болгаш бот-боттарын байытчыры күштелип турар.

Коммунистиг калбак тургузуушкун ССРЭ-де национал харылзааларның хөгжүлдезинде чаа үе-чада болуп турар. Нацияларның дем каттыштырылгазының быжыглаарының дугуюру — хамыктың мурнунда шын экономиктиг политика. Эвилелдешкен республикаларның ажыл-агыйын комплекстиг хөгжүдери болгаш специализастаары Программаның төлевилелинде көрдүнген. Оларның тус бүрүзүнүң экономиказы моон соңгаар-даа бүгү Совет Эвилелиниң чаңгыс аай экономиказының чардынмас кезээ болуп хөгжүүр. Коммунизмни тургузарының ниити херээнге республика бүрүзүнүң салыышкыны улгаткан тудум-на, совет нацияларның удур-дедир харылзаазы улам-на калбак болгаш хөй талалыг болур.

Совет республика бүрүзүнүң экономиктиг хөгжүлдези болза бүгү совет улустарның акы-дуңмалышкы дем каттыштырылгазының болгаш бот-боттарынга дузалашканының түңнели. Казахстанның кур черлерин шиңгээдип алганын чижек кылдыр ап көрээлиңер. Шак ындыг улуг сорулганы республика чүгле бодунуң күштери-биле кылып шыдавас ийик. Орустар, украиннер, белорустар, өске-даа хөй-хөй националдарның төлээлекчилери оларга дузалажып келген болгай. Азы бистиң бүдүрүлгелеривисти болгаш чаа тудугларывысты ап көрүңер. Олар болза хөй национал найыралдыг коллективтер болуп турар, оларда ажылдакчыларны кежиниң өңүн, дыл-домаан барымдаалавайн, а оларның күш-ажылды канчаар көрүп турарын, коммунизм дээш демиселин барымдаалап үнелеп турар. Республикаларның чурттакчы чону национал составының талазы-биле улам-на холушкак апар чыдар. Совет республикаларның аразында мергежилдиг кадрларны удур-дедир солчуру чоруп турар. Ол бүгү болза ССРЭ-ниң улустарының аразынга интернационалдыг харылзааларны быжыглаарынга идиг болуп турар.

Социалистиг нацияларның хөгжүлдези ССРЭ-ниң улустарының национал күрүне сайзырангайжыдылгазындан база илерел көстүп турар. Бо талазы-биле өйү келген айтырыгларны партия моон соңгаар-даа таарыштыр шиитпирлээр. Федерацияның болгаш автономияның совет принцивинде бар турар бүгү аргаларны бүрүнү-биле ажыглаары эргежок чугула. Коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын боттандырарынга республикаларның күжениишкиннерин улам эки таарыштырарынга чамдык республикалар аразының зоналар органнарын тургузарының эргежок чугулазын ам үеде безин амыдырал сүмелеп турар.

Бистиң чурттуң нацияларының болгаш улустарының чоокшулажырынга культура тургузуушкуну болгаш идеологтуг ажыл база дузалап турар. Оларның аразында угаан-бодал байлактарын удур-дедир солчуру күштелип турар. Бир чамдык нацияларның культуразының чедиишкиннерин өскелери база шиңгээдип ап турар. Бо чорук ССРЭ-ниң улустарының культуралары бот-боттарын байытчып, оларның интернационалчы үндезинин быжыглап, коммунистиг ниитилелдиң келир үелеги чаңгыс аай ниити кижи төрелгетен культуразын хевирлеп тургузарынче аппар чыдар.

Национал культураның хевири чаңгыс черге таптап турбас, харын улам сайзырангайжыттынып турар. Коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларынга таарышпас, эргижирээннери уттунуп калыр, чаа хевирлер тыптып үнүп турар. Чечен чогаалга болгаш уран чүүлге национал бүдүш шынарларны ажыглаары черле болдунар чаягаар чүүл-дүр. Ындыг болза-даа бо талазы-биле эргижээн чүүлдерже тыртылар фактыларга хөвар эвес таваржып турган бис. Чижээ, архитектурада бистиң үениң амыдыралының байдалдарынга болгаш кижилериниң негелде хереглелдеринге канчап-даа таарышпас, тодаргай-ла эргижирей берген эрте-бурунгунуң хевирлерин чамдыкта ажыглай берген турар-дыр. Шынында, моон соңгаар харын бистиң үеге таарыжыр хевирлерни ажыглап нептередир апаар-ла болгай.

Партия моон соңгаар-даа кандыг-бир дылды хереглээрин кызыгаарлаар, чугулалап көөр болгаш албадаар чорукту мырыңай болдурбайн, ССРЭ-ниң улустарының дылдарының хостуг хөгжүлдезин хандырар. ССРЭ-ниң хамааты бүрүзү бодунуң уруг-дарыын кандыг-даа дыл кырынга өөредири бүрүн хостуг болгаш моон соңгаар-даа хостуг болур. Национал дылдарны хөгжүдеринге бисте кандыг-даа моондак чок. Ынчалза-даа дылдарны хөгжүдери национал кызыгаарлаашкынны күштелдиреринче эвес, харын нацияларны чоокшулаштырарынче угланган турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң улустарының националдар аразынга харылзажырының, нация болгаш улустар бүрүзүнүң ССРЭ-ниң бүгү улустарының культура чедиишкиннеринге база делегей культуразынга киржириниң чепсээ боор, херек кырында ийиги төрээн дылы апарган орус дылды өөрениринче орус эвес улустарның өзүп турар чүткүлүн демдеглевейн барып болбас. Орус дылды эки туразы-биле өөренир талазы-биле амыдыралда боор турар чорудулга националдар аразының кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге таарымчалыг ужур-дузалыг боор турар.

Бистиң чуртувуста нацияларның чоокшулажыышкынының чорудулгазы чоруп турар, оларның социал талазы-биле дөмейлежиишкини күштелип турар. Коммунизмни калбарты тургузары чоруп турар үеде нацияларның бүрүн чаңгыс эви чедип алдынган турар. Ынчалза-даа коммунизм колдуунда тургустуна берген соонда безин, нациялар каттыжа бергениниң дугайында чарлаары эрте болур. Күрүне болгаш национал ылгалдар бүгү чурттарга социализмниң бүрүн тиилээниниң соонда-даа дыка үр бар боор артар деп Ленинниң айтып турганы билдингир болгай.

Национал ылгавырлар чок апар чыдарын хараадап чугаалап турар ындыг кижилер база бар болгулаар чүве-дир ийин, харын. Бис оларга мынча деп харыылап турар бис: коммунистер националдарның ылгалдарын быжыглавас болгаш меңгежитпес. Коммунизм тургузуушкунунуң үезинде эки турага болгаш демократизмге үндезилээн боор турар, нацияларның болгаш улустарның улам-на сырый чоокшулажырының боттуг чорудулгазын бистер деткиир бис. Пролетар интернационализмниң болгаш совет патриотизмниң ёзузунга массаларны кижизидерин күштелдирери эргежок чугула.

Националистиг артыышкыннарның хензиг-даа илерээшкиннерин безин большевикчи эптеш чогу-биле узуткап, чок кылза чогуур.

ССРЭ-ниң улустарының найыралы — бо дээрге бистиң канчаар-даа аажок улуг чаалап алыышкынывыс. Ону карак огу дег камгалаар бис!

4. Коммунистиг кижизидилге болгаш кижини бүгү тала-биле сайзырадыры

Эштер! Коммунистиг тургузуушкуннуң эң чугула кезээ — кижилерни коммунизмниң ёзузунга кижизидери болур.

Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн тургузарын, коммунистиг хөй-ниити харылзааларын хөгжүдерин болгаш коммунистиг ниити чуртталганың дүрүмүнүң бадыткаарын ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң медерелдииниң болгаш культурлуунуң өзүлдези чок турда бодаан-даа хереэ чок. Ниитилелдиң кежигүннериниң медерели бедик болган тудум-на, оларның чогаадыкчы идепкейи долузу-биле болгаш калбаа-биле делгерээн тудум-на, коммунизмни тургузарының программазын амыдыралга улам-на дүрген болгаш чедиишкинниг боттандырар бис.

Чаа кижини доруктуруп хевирлээриниң дугайын чугаалап тура бис кандыг сорулгаларны бодап турар бис? Оларга мындыг чүүлдер хамааржыр:

— **Коммунистиг мировоззрениени бадыткап тургузары:** коммунизмниң идеалдарынга ханызы-биле бүзүрээрин, хөй-ниитиниң хүлээлгезин, социалистиг интернационализмни болгаш патриотизмни медерелдиг ёзу-биле көөрүн, Төрээн чуртунга бердингенин, бодунуң амы-тынын хайыралавайн ону камгалаарынга белеңин;

— **күш-ажылчы кижизидилге,** күш-ажылды, ниитиниң бүдүрүлгезин коммунистиг ёзу-биле көөр чорукту хөгжүдери;

— **коммунистиг моральдың принциптерин быжыглаары,** коммунистиг ниити чуртталганың чурумун эки-тура-биле сагыыры;

— **культурлуг хөгжүлде,** эртемниң үндезиннерин, ниити болгаш политехниктиг эртемнерни шиңгээдип алыры, эстетиктиг болгаш күш-шыдал кижизидилгези.

Коммунизм кижини буянныг чаагай болдуруп турар. Коммунизм — ол дээрге **кижи төрелгетенниң болгаш кижиниң эң дээди хөгжүлдези болур.**

Бистиң ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң мөзү-шынарын коммунистиг, чаа хевирге кижизитпишаан, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин болгаш өөредилгезин партия онза ужур-дузалыг деп көрүп турар.

Социализмниң эрес-маадырлыг тургузукчуларының болгаш чүс-чүс чылдарда боттарын алдаржыткан, Төрээн чуртунуң маадырлыг камгалакчыларының кайгамчык салгалын партия болгаш улус өстүрген. Ам бистер коммунистиг ниитилелге чурттаар кижилерни белеткеп турар бис. Коммунизм үезиниң салгакчыларын чажындан тура чаңчыктырып кижизидер херек, аныяандан-на ону камнаар болгаш каңналдырар, шын эвес кижизидилгениң болгаш бак үлегер-чижектерниң уржуундан — мораль талазы-биле уреичек-чыргалыглар биске чок турарын, кичээнгейлиг оваарар херек. Чимистиг ыяштарның аныяк тарымалдары кайы-даа хире кемдей берзе, оларны экиртип, база дескилеп алырынга дыка хөй күштү чарыгдаар апаар, ынчалза-даа ол чамдыкта эки түңнелди бербейн барып болур ышкажыгай. Чаа салгалдың кижилери-биле ажыл база ындыг.

Чаа кижиниң хевирлеттинери чүгле партияның, Совет күрүнениң, профэвилелдериниң, комсомолдуң кижизидилгелиг ажылының салдары-биле эвес, харын база ниитилелдиң амыдыралының бүгү тургузуунуң — бүдүрүлгениң аргазының, хуваалданың хевирлериниң, амыдырал хандырылганың, ниитилел-политиктиг ажыл-чорудулганың, эрге нормаларының болгаш суд практиказының салдары-биле боттанып турар. Бүгү-ле экономиктиг, социал-амыдырал, политиктиг эрге быраларын кижилерниң коммунистиг медерелиниң сайзыраарынга болгаш буржуаз психологияның база моральдың артыышкыннарын тура тыртып узуткаарынга ажыглаары эргежок чугула.

Буржуазия кижиниң хостуун хуу өнчү-биле холбаштырып турар. Ындыг болза-даа капиталистиг чурттарда миллион-миллион кижилерниң өнчүзү чок болгаш оларга буржуаз өнчү — хосталганың магадылалы эвес, а аар кинчи болуп турар. Үүрмек ээжигештерге өнчү кижиниң сайзырап болбаазыраарының негелделеринге бараан болбайн, а монополистиг капиталдан бүрүн хамаарылгага оларны бектеп турар дөңгү болуп турар. Хуу өнчү ажылчы чоннарны мөлчүүрү, аажок хөй кончаалар-биле байыыры бүрүн хостуг болурун чүгле капиталистерге берип турар. Хуу өнчү эвес, а ниитиниң өнчүзү кижини социал хамаарылгалыг чоруктуң бүгү хевирлеринден хостаар болгаш кижиниң хостуг хөгжүлдезинге калбак аргаларны берип турар дугайын бистиң чуртувустуң, а ол ышкаш делегейниң социалистиг системазының байлак дуржулгазы чугаалап турар. Коллективизмниң, эш-хуузунуң, ниитиниң хүлээлгезинге бердинген болур чоруктуң чаагай сагыш-сеткилдери бистиң улузувустуң хан-дамырынче сиңниккен.

Программаның төлевилели совет кижилерниң мурнакчы эртемниг мировоззрениезин улам ыңай хевирлээриниң улуг ужур-дузазын айтып турар. Ол черле билдингир. Бир эвес кижиниң бажы мистика, чүдүлге, меге бодалдар-биле долган болза ооң угаан-бодал сайзыралы чедиишкинниг болуп шыдавас-ла болгай.

Дээре амыдырал дээш, коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге улус массаларның чепсээ болган **марксизм-ленинизмниң эртемниг үндезининге миллион-миллион кижилерниң мировоззрениези төөгүде эң-не баштай тургустунуп турар.** Келир чырыткылыг коммунистиг үеже эппар чыдар шын, шыңгыы барымдаалаттынган төөгүлүг орукче кижи төрелгетенни марксизм-ленинизм киирген!

Бистер — революсчулар болгаш интернационалчылар реакцылыг үзел-бодалдарның пропагандазын херекке албайн барып шыдавас, буржуазия кижилерниң медерелин караңгыладып база сандарадып турарынга, шовинисчи чүткүлдерни өөскүдүп турарынга эптежип шыдавас бис. Партия моон соңгаар-даа империалистиг идеологияны сойгалаар апаар.

Коммунистиг медерел коммунизм дээш идепкейлиг демиселге, ниити чаагай чорук дээш ажылга ажылдаттынышкылдынар болгаш быжыгар. Кижи бүрүзүнүң аажы-чаңынга, кандыг-даа коллективтиң, бүгү организацияларының болгаш албан черлериниң ажыл-чорудулгазынга коммунистиг идеялар коммунистиг ажыл-херектер-биле шуут дүүшкен турар ужурлуг.

Коммунистиг медерелдиң, кижиниң бүгү талалыг болбаазыралының үндезини болза чогаадыкчы күш-ажыл болур. Күш-ажыл болза кижилерниң амыдыраарының болгаш болбаазыралының кезээде үнер дөзү болуп келген болгаш болурдаа. Бүгү улустарның янзы-бүрү домактарында, янзы-бүрү дылдарында «Ажыл кылбас кижи, чем чивес» деп чагыг бар.

Коммунистер болза, кижилерни күш-ажылдан эвес, а оларның күш-ажылын мөлчүгделден хостаар деп эчис сорулганы салганнар. «Кижи бүрүзүнден — шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге — хереглээн шаа-биле» деп коммунизмниң принцивинде кижиниң күш-ажылы-биле аңаа амыдыралдың бүгү чаагай чоруктарын тыпсыры бүрүн чаңгыс аай дүгжүп турар.

Кижи ажылдавайн тургаш, амыдыралдың чепсектерин тургуспайн тургаш чурттап шыдавас деп чүүлдү кижи бүрүзүнүң медерелинде бадыткаары коммунистиг кижизидилгениң эң чугула сорулгазы. Совет кижиниң кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин ооң бодунга болгаш бүгү ниитилелге кылып турар. Бодунуң ажылын ак-сеткилдиг көөр, бүгү чүвени өй-шаанда болгаш эки кылыры — ол дээрге, бүгү кижилерге, ооң иштинде сеңээ база-ла ажылдап берип турар бодунуң эштериниң дугайында херек кырында сагыш салыр дээни ол-дур. Чаа ниитилелдиң кижилериниң эш-хуузунуң кады ажылдажылгазы болгаш кайы-кайызынга дузалажыры ында илереттинип турар.

Буржуазия күш-ажылдың кижилерин дарлап, дорамчылап турар. Коммунистер болза бүгү кижилерниң амыдыралының болгаш чаагай чоруунуң үнер дөзү, ниитилелдиң депшилгезиниң болгаш чечектелиишкининиң магадылалы болур хостуг күш-ажылды алдаржыдып, бедик көрүп турар!

Программаның төлевилелинде **коммунизмниң тургузукчузунуң моральдыг дүрүмү,** чаа ниитилелдиң этикалыг нормалары, ооң аажы-чаңының чагыг-дангыраглары бижиттинген.

Буржуаз идеологтар моральды хүлээп көрбес, ниитилелдиң моральдыг турушларын буза тепсип турар деп коммунистерни харын чүс ажыг чылдарда буруудадып турарлар. Буржуазияга ол хоозун бодалдар бодунуң моральдыг эвес чоруун чажырып чаарынга херектиг. Мөлчүкчү ангыларның моральдыг чагыг-дангырагларының үндезининде чүү чүве салдынганыл? Ол дугайын мындыг чугаалар хамыктың тодазы-биле илередип турар: «Күштүг болгаш бай кижи чүнү-даа канчаар дизе кара туразы», «азы сени өске кижи үптеп дээрбедээр, азы сен өске кижини үптеп дээрбедээр сен», «акшалар чыттанбас», «кижиге кижи бөрү».

Ол кадыг-дошкун болгаш ат-нүүр чок дүрүмнерни шынап-ла хүлээп көрбейн турар бис. «Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш», «кижи кижиге — өңнүк, эш болгаш төрел» деп кайгамчык сөстерни илереткен коллективизмниң болгаш гуманизмниң принциптерин оларга удур тургузуп турар бис.

Бистиң сорулгавыс чүдел дизе, аажы-чаңның чаа негелделерин бүгү совет кижилерниң иштики хереглели болдурган турарында. Эрткен үениң артыышкыннарын узуткаар төлээде, ам-даа хөй ажылды кылыр ужурлуг бис. Ниитилел амыдыралында мурнакчы чүүл эрги, хожудангай чүүлден тускайланчак болбас. Мурнакчы чүүл алызында баргаш тиилээр, ындыг болза-даа эргиниң артыышкыннары бурунгаар шимчээшкинни моондактап турар. Эки үлегер-чижектиң күжү өзүп турар, бисте кижизидилге аңаа үндезилеттинип турар. Ындыг болза-даа бир эвес оларны өй-шаанда узуткавас болза, бок-чамнар дүрген тарап өзер болгай.

Кижилерниң аажы-чаңынга хөй-ниитиниң талазындан кичээнгейни болгаш негелделиг болур чорукту бедидери эргежок чугула. Бак үүлгедиглерни кылып чоруур кижилер хөй нуруузунда кайы-бир коллективтиң, кайы-бир организацияның кежигүннери, профэвилелдериниң, комсомолдуң, колхозтарның, культура-чырыдыышкын эвилелдериниң болгаш ниитилелдерниң кежигүннери болуп турар болгай, а харын чамдыкта партияның кежигүннери-даа болгулаар. Социалистиг ниити чуртталганың нормаларының болгаш дүрүмнериниң үрээшкиннеринге удур демиселге хөй-ниитиниң моральдыг салдарын болгаш ат-алдарын идепкейлиг ажыглаар херек.

Бүгү кижилерни бүгү талазы-биле болбаазырангай кижилер болдурарын күзеп турар бис. Ажылчын ангыдан ангыда кандыг ангы, Коммунистиг партиядан ангыда кандыг башкарыкчы партия бүгү ажылчы чоннарның аргаларын болгаш салым-чаяанын сайзырадыр сорулганы салып келгенил ынчаш?

Тиилелгелиг коммунистиг тургузуушкуннуң магадылалы улустуң культурлуг көдүрлүүшкүнүнде деп партия көрүп турар. Бистиң чуртувус культура революциязын доозарының үе-чадазында турар, ол үе-чаданың кол утка-шынары болза, коммунизмниң бүгү-ле эргежок чугула идеологтуг болгаш культурлуг баштайгы белеткелдериниң тургустунганы болур. Ол үе-чаданың кол сорулгазы — угаан ажылы биле күш-ажылының аразында боттуг ылгалдарны колдуунда чайладыр төлээде бүгү ажылчыннарның болгаш тараачыннарның культура-техниктиг деңнелин интеллигенцияның деңнелинге чедир көдүрери болур.

Чоокку чээрби чылдарда ниитилелдиң кежигүннериниң кол массазы кайы-бир шугум-биле долу ортумак, ортумак тускай азы дээди эртемни чедип алган турар. Ол дээрге — улуг, ынчалза-даа черле боттанып болур сорулга.

Чоокку он чылдарның дургузунда **школа назылыг бүгү уругларның ниити болгаш политехниктиг ортумак (он бир чыл) өөредилгезин боттандырар ужурлуг.** Ооң-биле кады 8 чылдың школазын доосткан соонда школа дугайында хоойлуга дүүштүр олар бүдүрүлгелерге, колхозтарга ажылдаар болгаш ооң-биле кады, **долу ортумак эртемни алыры-биле өөренир ужурлуг.** Ол чорук дээди эртемни чедип алырынга-даа, бүдүрүлгеге бедик мергежилдиг ажылдаарынга-даа орукту ажыдып турар.

Улус ажыл-агыйында ажылдап турар болгаш ортумак эртемниг эвес аныяктар бети-ле дээрге сес чыл школазының хемчээли-биле эртемни чедип алырын келир он чылдарның дургузунда хандырары база эргежок чугула. Ол болза чугула болгаш соңгаарлаттынмас сорулга. Дайын үезинде эвээш эвес оолдар болгаш кыстар ортумак эртемни чедип ап шыдаваанын уттуп болбас. Бистиң чуртувустуң ол аныяк хамаатыларының дугайында чогуур сагыш салыышкынын илередири чугула.

Кижиниң бүгү талалыг болгаш таарымчалыг сайзыралынга совет школа онза чугула рольду ойнап турар. Өөреникчилерни коммунизмниң ёзузунга кижизитпишаан, школа болза, дээре шынарларга болгаш чаңчылдарга оларны өөредир, шыдаар шаа-биле ак-сеткилдиг күш-ажылга, ниитиниң чаагай чоруктарын бодамчалыг ажыглаарынга, коммунистиг моральдың нормаларын болгаш ниити чуртталганың дүрүмнерин чайгылыш чокка күүседиринге белеткээр ужурлуг. Өзүп орар салгакчыларны кижизидеринде улуг роль улустуң башкыларынга онаажып турар, оларны аныяктарның угаан-бодал айтыкчылары деп санап болур эрге бар. Улусчу башкыны бүгү хемчег-биле өрү көдүрер, кичээнгей болгаш сагыш салыышкыны-биле ону хүрээлээр ужурлуг!

Хөй-ниитиниң кижизидилгезиниң албан черлерин: школа-интернаттарны, узаткан хүн чурумнуг школаларны, а ол ышкаш школа назыны четпээннерниң албан черлерин улам ыңай хөгжүдерин партия чугула ужур-дузалыг деп көрүп турар. Хөй-ниитиниң болгаш өг-бүлениң кижизидилгези бот-боттарынга удурланыштыр тургустунмайн турар, өг-бүлениң уругларга кижизидилгелиг салдары оларның хөй-ниити кижизидилгези-биле дүүшкен турар ужурлуг.

Коммунизмче шилчилгениң үезинде өг-бүлениң ужур-дузазы эвээжээр болгаш үези келгенде мырыңай чок болу бээр дээр чергелиг чүвени бадыткап чоруур кижилер мырыңай шын эвес кылып турар-дыр. Шынында коммунизм үезинде өг-бүле быжыга бээр, өг-бүле харылзаалары материалдыг санажылгадан шуут хосталып бедик арыг болгаш быжыг байдалды чедип алыр.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарынче күжениишкиннерни угландырбышаан, партия ооң-биле кады **дээди өөредилгелерниң бүгү хевирлерин бүгү-ниитиге улам-на чедингир болдурар** программалыг сорулганы салып турар. Ам бисте дээди өөредилге черлеринде 2 миллион 600 муң кижи өөренип турар. 1980 чылда дээди өөредилге черлериниң студентилериниң саны 8 миллион чедирер, азы үш ажыг катап көвүдедир. Эң ылангыя кежээки болгаш заочно өөредилге онза калбарар.

Бо талазы-биле хоорай биле кодээниң аразында боттуг ылгалды чайладыр төлээде хоорай чурттакчыларының деңнелинден кодээ чоннуң культура-техниктиг деңнелиниң элээн дыка хожудап турарын ажып эртер апаар. Культура айтырыгларын эргелеп турар бүгү организациялар кодээниң культурлуг деңнелин бедидеринче кичээнгейни күштелдирери эргежок чугула.

Культураның материалдыг баазаларын — саазын фабрикаларының болгаш типографияларының, радио болгаш телецентрлерниң, театрларның, киностудияларның болгаш кино-

(Уланчызы 3-кү арында).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

театрларның, клубтарның болгаш библиотекаларның күчүлүг хөгжүлдезиниң талазы-биле улуг-улуг хемчеглерни чоокку чылдарда боттандырар апаар. Бо бүгү материалдыг улуг чарыгдалдар негеттинери чугаажок, ынчаарга совет кижилерниң культурлуг негелделерин эң долузу-биле хандырар дээш коммунизмни тургузуп турар бистиң ниитилеливис хереңгилерни камнавас.

Эртем-техника шапкын хөгжүп турар бистиң үевисте эртемниң чедиишкиннерин план ёзугаар база бүгү талалыг ажыглаашкын чокка ниитилелдиң болгаш кижиниң хууда хөгжүлдези болдунмас. «Эртемниң, пролетариаттың болгаш техниканың төлээлекчилериниң эвилелиниң мурнунга кандыг-даа караңгы күш туржуп шыдавас»—деп, В. И. Ленин бижээн. (Чогаалдар, т. 30, арын 376). Өткүт сөстер боттуг дириг чүүл апарган. Бис мөлчүкчүлерниң караңгы күштерин чылча шапкан болгаш узуткаан бис экономиктиг болгаш угаан-бодал дарлалының бүгү хевирлерин кезээ-мөңгеде узуткаан бис. Бойдустуң чаягаар күштеринден кижилерниң хамаарылгалыг чоруун чайладып, оларның кижиге чагыртыр дээш бистиң күжениишкиннеривисти ам улам-на хөй угландырып турар бис. Ёзулуг хосталганың оранынче кижи төрелгетенниң оруунга сөөлгү моондак ооң-биле аштаттынган турар.

Эртем болза, бо хүннүң негелделерин харыылаар, улус ажыл-агыйының өйү келген айтырыгларын шиитпирлээр, ниитилелдиң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге дайынчы болгаш дээштиг чепсек болур хүлээлгелиг. Ядролуг энергияның кызыгаар чок дөстелгелерин тайбың сорулгаларга ажыглаарынга термоядролуг реакцияны башкарарының, климатка болгаш агаар-бойдус байдалынга салдар чедирериниң, аарыгларны тиилээриниң болгаш кижилерге үр чурттаалганы хандырарының, организмнерниң амыдыралчы чорудулгаларын углаарының, херектиг шынарларлыг эңме сан чок кылымал материалдарны тургузарының, октаргай делгемин шиңгээдип алырының бүгү өртемчей-биле харылзааларның бүзүреддиг оруктарын тургузарының аргаларын улуг перспективага эртем ажыдар ужурлуг. Бо болза, делегей эртемниң болгаш техниканың төөгүзүнге бүдүн үе-чада болур, энергияның эгээртинмес курлавырын кижиге бээр, кижини бойдустуң ёзулуг-ла ээлекчизи болдурар.

Кижи төрелгетенниң коммунизмче шимчээшкининиң төөгүлүг оруктарын өөрениринге, капитализм чорудулгаларының буурап дүжерин шинчилээринге, ниитилел хөгжүлдезиниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң план ёзугаар удуртурунуң эртемниг үндезиннерин ажылдап кылырынга, кижилерниң материалистиг мировоззрениезиниң хевирлениринге, коммунистиг ниитилелдиң кижизин кижизидеринге болгаш буржуаз идеология-биле демиселге ниити эртемнерниң ужур-дузазы улам ыңай өзер. Партия кижиниң билиглериниң бүгү адырларының чечектелиишкининиң дугайында сагыш салыр.

Билиглерниң эң чугула адырларында чаалап алдынган мурнакчы позицияны совет эртемге быжыглаары база бүгү кол-кол угланыышкыннар талазы-биле аңаа баштакчы рольду хандырары—совет эртемденнерниң алдарлыг херээ болгаш патриоттуг хүлээлгези болур.

Литература болгаш уран чүүл чаа кижини кижизидеринге улуг рольду ойнаар. Коммунистиг идейлиг чорукту болгаш ёзулуг чаагай сеткилдиг чорукту бадыткавышаан, литература болгаш уран чүүл совет кижиге чаа делегейниң тургузукчузу шынарларны кижизидери, кижилерниң уран чечени болгаш аажы-чаңчылын хөгжүдеринге бараан болур. Литератураның болгаш уран чүүлдүң бүгү-ле ажылдакчыларын амгы үениң темаларын дидим болгаш чаартыкчы ёзу-биле ажылдап кылырынче партия кыйгырып турар.

Улам калбак хөгжүлдени ап турар бот-тывынгыр уран чүүл болза улустуң талантылыының салым-чаяанныының илерээшкининиң база хөгжүдериниң делгем оруу болур. Ынчалзажок профессионал уран чүүлдү хөгжүдериниң эргежок чугулазын ол чайлатпайн турар, бот-тывынгыр уран чүүл болза профессионал коллективтерниң болгаш уран чүүлдүң шылгарангай ажылдакчыларының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының үлегер-чижектерин моон соңгаар-даа эдерер болгаш аңаа деңнежир апаар. Улустуң чогаадылгазы профессионал литератураның болгаш уран чүүлдүң байлакшылгазының болгаш чечектелиишкининиң эгээртинмес дөстелгези болур.

Социализмниң болгаш коммунизмниң культуразы—ол дээрге кижи төрелгетенниң культурлуг хөгжүлдезинде чаа, дээди чада болур. Коммунистиг культураның бедиктеринче орукту чедиишкинниг эртеринге бүгү байдалдар бисте бар болуп турар.

V.

Коммунизм болгаш кижи төрелгетенниң депшилгези

Эштер! Бистиң партиявыстың Программазының боттанылгазы делегей төөгүзүнүң хөгжүлдезиниң чорудулгазынга эң ханы салдарны чедирер.

Тургустунуп турар коммунизм бодунуң үлегерлиг кужу-биле бүгү делегейге чүс-чүс миллион күш-ажылчы кижилерни марксизм-ленинизмниң тугунуң адаанга хаара тудар. Ол дээрге хамыктың мурнунда бүдүрүкчү күштерниң дүрген хөгжүлдезиниң, улустуң амыдырал деңнелиниң болгаш культуразының күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң, кижилерниң тайбың болгаш аас-кежиктиг амыдыралынга байдалдарны тургусканының үлегер-чижээ-дир. Тиилээн социализмниң чурттары делегей революциязының хөгжүлдезинге бодунуң кол деткимчезин ажыл-агый тургузуушкуну-биле көргүзер деп ленинчи өттүр көрүүшкүннү ниитилел хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгалары бадыткап турар. Социалистиг болгаш капиталистиг системаларның чарыжының кол ареназы—тайбың экономиктиг чарыш болур.

Ол чарыштың эчис түңнели Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының чарыжындан улуг хемчээлдин-биле хамааржыр.

Партия болза чоокку он чылдарның дургузунда бистиң чуртувусту делегейниң бирги индустриалдыг күрүнези кылдыр чаартырының, үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң-даа, база чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр үлетпүр продукциязын бүдүрериниң-даа талазы-биле АКШ-ты ажарын чедип алыр сорулганы салыр. Барык-ла ол-ла үеде кижи санынга онааштыр алырга көдээ ажыл-агый продукциязын АКШ-тың бүдүрүп турарының амгы деңнелин ССРЭ бүдүн чартык катап ажар болгаш национал орулга талазы-биле АКШ-тың деңнелинге чедер.

Ынчалза-даа ол дээрге баштайгы чедиишкин-дир. Бистер аңаа доктаавас бис. **Ийиги он чылдың дургузунда—1980 чылга чедир чоннуң кижи санынга онааштыр үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле бистиң чуртувус Американың Каттышкан Штаттарын оранчок соонга кааптар.**

Чүгле Совет Эвилелиниң эвес, харын делегейниң социалистиг системазының бүгү чурттарының экономиказы капитализмниң экономиказындан дыка дүрген хөгжүп турар. Дайын мурнундагы деңнел-биле деңнээрге социалистиг дем-каттыжылганың чурттары үлетпүр продукциязының хемчээлин ниитизи-биле барык чеди катап улгаттырганнар, а капитализмниң чурттары—ийи чартык катаптан эвээш көвүдеткеннер. 1980 чылда делегейниң социалистиг системазының улуг-хуузу делегейниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң барык үштүң ийизи болур деп экономистерниң баш удур саналгалары көргүзүп турар.

Сан-чурагайлар—ол дээрге чалгааранчыг чүве болгай деп чамдык кижилер чугаалап турар. Ынчалза-даа бистиң системаның өзүлдезин көргүзүп турар сан-чурагайларны чугаалаары тааланчыг, дыңнаары база тааланчыг болур деп меңээ бодаттынып кээр-дир. Бистер аныяавыста: «Бистиң паровозувус бурунгаар ужувут! Доктаар чери Коммунада» деп ырлажып турганывысты сактып тур мен. Ам бистер болгаш бүгү социалистиг система паровоз-биле эвес, а күчүлүг электровоз-биле бурунгаар чоруп олурар-дыр бис. Бистиң эң дүрген чоруур социалистиг экспрезивис капитализмни эртер болгаш соонга кааптар дээрзинге кандыг-даа чигзиниг чок. Капитализмде күштер, тырттар күш ындыг эвес!

Бистиң чуртувуска коммунизмниң тургузуушкуну—ол дээрге бүгү социалистиг дем-каттыжылгага коммунистиг ниитилелди тургузарының чарылбас кезээ. Социализмниң делегей системазының чедиишкинниг хөгжүлдези бир төөгүлүг үениң иштинде социалистиг чурттарның коммунизмче хире-чергези-биле чаңгыс-угда шилчииириниң перспективазын ажыдып турар. Делегейниң капиталистиг системазынга онзагай чүве болза күрүнелер аразынга чөрүлдээлерни ханыладырынче болгаш адааннажыкчы демиселди күштелдиреринче кирип турар дең эвес экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдениң хоойлузу болур. Делегейниң социалистиг системазы аңаа шуут удурланышкак хоойлу-биле хөгжүп турар. Аңаа онзагай чүве чурт бүрүзүнүң экономиказының хажык чок болгаш планныг өзүлдези, капитализм үезинде экономика талазы-биле хожудап калган күрүнелерни элээн дүрген хөгжүдери, бүгү чурттарның хөгжүлдезиниң ниити деңнелин бир дең болдурары болур.

Бодунуң төөгүлүг хөгжүлдезиниң онзагай байдалы-биле хожудап калган чурттар делегейниң социалистиг системазының иштинге туруп алгаш, мурнакчы социалистиг чурттарның бүгү талалыг дузаламчызы болгаш деткимчези-биле кыска хуусаада оларның деңнелинге дыка чоокшулааннар. Ынчалзажок ол чурттарда бүдүрүкчү күштерниң хөгжүлдезиниң хемчээли ам-даа бир дөмей эвес. Бо боттуг факторлар болза чаа ниитилелдиң бедик фазазынче кирериниң «шагы» бүгү социалистиг чурттарга кандыг-бир чаңгыс-аай боор болбас деп байдалды көргүзүп турар. Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунун ол чурттарга калбартып чорудары аңаа эргежок чугула байдалдар канчаар тыптып келиринден хамаарыштыр эгелээри чаягаар билдингир. Ол болза бүгү социалистиг системаның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар, чүге дээрге коммунизмче улустарның ниити шимчээшкининиң чорудулгазын дүргедедир болгаш коммунизмни тиилеп алган чурттарның талазындан өске социалистиг күрүнелерге дузаламчыны болгаш деткимчени калбартырынга элээн таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Социалистиг күрүнелерниң үндезин эрге-ажыктары оларның дем-каттыжылгазын бүгү хемчег-биле быжыглаарын шуут шыңгыы негеп турар дээрзи марксисчилерге-ленинчилерге маргылдаа чок. Социализмниң тургузуушкунун делегейниң социалистиг дем-каттыжылгазындан аңгылап тускайлаарынче угланган курс социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң боттуг хоойлузу-биле чөрчүп турар. Ындыг курс хоралыг, чок болза ол империалистиг реакцияның каттышкан фронтузунуң мурнунга социализмниң күштерин кошкадып болур националистиг хөөннерни сиңирип турар болгаш алыс түңнелинде социалистиг чаалап алышкыннарны ышкынарынга чедирип болур.

Национализм кандыг-даа чүвеге чагдынып алгаш хөделип турза, ол дээрге социалистиг чурттарның чаңгыс эвинге удур делегей реакциязының ажыглап турар эң айыылдыг политиктиг болгаш идеологтуг чепсээ болур. «Ажылчы чоннарны интернационализмниң болгаш социалистиг патриотизмниң ёзузунга, национализмниң болгаш шовинизмниң кандыг-даа илерээшкиннеринге эптеш чок чорукка кижизидерин коммунистер боттарының бирги чергениң хүлээлгези кылдыр санап турар. Социалистиг лагерьден башкаланыр чорук чурттуң хөгжүлдезин шаптыктаар, делегейниң социалистиг системазының артык күштерин ажыглаарының аргазын бербейн турар болганда, национализм болза социалистиг дем-каттыжылганың ниити эрге-ажыктарынга когарал таварыштырып, хамыктың мурнунда ооң илереп келгени чурттуң улузунга хора чедирер, националисчи хөөннерни боттарының сорулгаларынга ажыглаар дээр империалистиг күрүнелерниң оралдажыышкыннарын деткип турар» деп партияның Программазының төлевилелинде айтып турар.

Европаның болгаш Азияның социалистиг чурттарында бодунуң акы-дуңмаларынга эң найыралдыг сеткилин совет кижилер илередип турар. Совет кижилер оларның чедиишкиннеринге өөрүп, оларның тиилелгелеринге чоргаарланып турарлар. Олар чаа амыдыралдың тургузуушкунунга оларга дузалап келген болгаш дузалаарлар. Каан-даа, бүргег-даа агаарда социалистиг чурттарның улустары: чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш деп принципти ёзугаар хөделип турарлар. Бистиң дем-каттыжылгавыстың улустарының социалистиг чаалап алышкыннарынче кым-даа холун көдүрер болза, социализмниң болгаш коммунизмниң миллиард тургузукчуларының өлүмнүг согуушкунун алыр.

Югославияга хамаарыштыр чүл дизе, ТК-ның отчёдунда чугаалап кааны ышкаш, Югославияның коммунистер эвилелиниң удуртулгазының ревизионисчи туруштарынга удур демисежип келген болгаш демисежир апаар бис, ооң-биле кады бистер күрүне шугумунуң талазы-биле Югославия-биле харылзааларны бүгү хемчег-биле хөгжүдери болгаш быжыглаары дээш туржуп келген болгаш туржуп турар бис. Тайбың дээш демиселдиң айтырыгларының талазы-биле бистиң туружувус элээн дөмейлежип турар. Совет Эвилели болза чаа дайынның империалистиг кыпсыкчыларынга удур, улустар аразынга тайбың болгаш найырал дээш демисежип турар бүгү күштерниң чоокшулажыышкыны болгаш каттыжып быжыгары дээш туржуп турар.

Эштер! Коммунизм бистиң үевистиң эң улуг күжү апарган деп ындыг маргыш чок фактыны СЭКП-ниң чаа Программазының төлевилелинде көргүскен. Ам үеде коммунистиг партиялар делегейниң 87 чурттарында ажылдап турар болгаш боттарының хүрээлеңинде 40 миллион хире кижини каттыштырып турар. А кайы хире аажок хөй кижилер коммунистер дээш чоруп, оларның үзел-бодалдарын болгаш бүзүредиглерин үлежип, оларның политиказын чүүлдүгзүнүп болгаш деткип турар-дыр! Коммунизм ханы дазылдарын черже кирген болгаш күчүлүг хөгжүп турар, ооң тугунуң адаа-биле кижи төрелгетенниң үштүң бирээзинден хөйү чаа амыдыралды тургузуп турар. Ынчаарга социалистиг эвес хөй чурттарда ажылчын аңгы муң-муң тонна аар маска-биле капитализмниң дазылдарынче соп турар.

Делегей революцияларының үе-чадазын чурттап эртип турар. **Социалистиг революциялар, национал-хосталгалыг антиимпериалистиг революциялар, улус-демократтыг революциялар, фашисчи болгаш өске-даа кадыг-дошкун ёзу-чурумнарга удур калбак тараачын шимчээшкиннер, улус массаларның демисели, национал дарлалга удур ниити демократтыг шимчээшкиннер—бо бүгү болза капитализмни турулдуруп, бузуп турар делегейниң чаңгыс-аай революсчу чорудулгазынче каттыжып турар.**

Революцияның тайбың болгаш тайбың эвес хөгжүлдезиниң оруктарын Программаның төлевилелинде чырыткан. Өске бүгү айтырыгларга ышкаш бо айтырыгга бистиң партиявыс болза 1957 чылдың Декларациязында болгаш 1960 чылдың Медегелелинде делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң коллективтии-биле чогаадып кылганы принциптерни бүрүн барымдаалап турар.

Амгы үе-шагда делегейниң революстуг шимчээшкинин калбартырынга улам **таарымчалыг делегей байдалдары** тыптып келген. Ол болза хамыктың мурнунда социалистиг системаның күштериниң быжыкканы-биле болгаш салдарының өзүлдези-биле холбашкан. Социализмниң үлегер-чижээ кижилерниң угаан-бодалынга күчүлүг салдар хамаарылганы чедирип, чаа тургузугну тургузары дээш оларны идепкейлиг демиселчилер кылып турар. Революцияже көдүрлүп үнүп турар улустар болза делегей реакциязының контрреволюцияны экспорттаар оралдажыышкынынга удур демиселге социалистиг чурттарның деткимчезинге даянып аргалыг болуп турар. Чаа ниитилелди тургузарынга олар социалистиг чурттардан бүгү талалыг дузаламчыны ап болурлар.

Амгы үе-шагда чаа чурттарның социализмче шилчииринге **иштики байдалдар** база улам таарымчалыг апарган. Ындыг байдалдарның санынга: капитализмниң ниити кошкаашкынын болгаш ооң чөрүлдээлериниң ханылааны: ажылчын аңгының санының, организастыг чоруунуң болгаш сырый каттыжышкынының өзүлдези, ооң ниитилелге салдарының күштелгени; империализм-биле демиселге монополияларның бүгү эрге-чагыргазын узуткаарынга боттуг сонуургалдыг ажылчын аңгының эвилелчилериниң санының калбарып өскени; делегейниң барык бүгү чурттарында коммунистиг партияларның тывылганы болгаш быжыгып турары хамааржыр.

Ынчалза-даа революстуг күштерниң оруунда бергелер дугайын база утпаза чогуур. Монополистиг буржуазия дайын сөөлүндеги үеде чаа реакцылыг «Ыдыктыг эвилелди», бодунуң чидиг бизин чүгле социалистиг чурттарга удур эвес, харын база революстуг ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур угландырган шериг блоктарын тургускан. Буржуазия болза күчүлээшкинниң болгаш базып чагырарының аппарадын калчаалыы-биле үрдүндүрген. Ооң-биле кады буржуазия ол сорулгага социал-демократияның баштыңнарын болгаш профэвилелдериниң реакцылыг ажылдакчыларын идепкейлиг ажыглавышаан, ажылчын аңгыны чарылдырарының, профэвилел шимчээшкинин саңдарадырының чаа кажараан методунче чүткүп турар.

Күш-ажылчы улустуң бүгү дайзыннарын бо кара туктуң адаанга мөөңневишаан, антикоммунизмниң калчаалыг кампаниязын ол калбартып чоруткан. Монополистиг буржуазия бодунуң тергиидээшкинин хевээр арттырар дээш эң-не сөөлгү дээн, эң-не ханныг аргаларны ажыглаары чадап чок. Ындыг байдалдарда, Лениниң: ажылчын аңгы болза «хөй-ниитижи ажыл-чорудулганың бүгү хевирлерин азы талаларын бичии-даа чүве артырбайн шиңгээдип алыр ужурлуг... «ынчангаш бир хевирни өскези-биле» эң-не шалыпкыны-биле хеп-хенертен-даа солуурунга» белен турар ужурлуг деп сөстери кажангызындан-даа артык чидии-биле дыңналып турар: (Чог., том, 31 арын 76).

Улусчу демократтыг, национал-хосталгалыг болгаш социалистиг революцияларның сорулгаларының амгы үеде улам-на чоокшулажыышкыны болгаш каттыжышкыны болуп турар. Бо бүгү революциялар шуптузу хамыктың мурнунда чаңгыс-ла кол дайзынче—империализмге, монополистиг буржуазияга удурланган турар кылдыр ниитилел хөгжүлдезиниң бодалы чедирип келген.

Делегейниң хосталгалыг шимчээшкини ооң ыңай канчаар чоруттунарыл деп айтырыг болганчок-ла салдынып келир.

Бедик хөгжүлделиг капиталистиг чурттар социализмче шилчииринге баштайгы белеткелдер барык болган деп чүве билдингир. Азияның, Африканың, Латин Американың хожудангай хөгжүлделиг кидин өзүп олур күрүнелери национал-хосталгалыг антиимпериалистиг революцияның туюлунга чедиргеш, социализмче шилчилгени боттандырып болур. Амгы үезинге хөгжүлдезиниң деңнелинден хамаарылга чокка кандыг-даа чурт херек кырында социализмниң оруунче кирип болур.

Бүгү диптерни хаара тутпушаан, делегейниң революстуг болуушкуну улам-на калбарып турар. Шаанда империализм делегейге баштайгы социалистиг күрүнени шериг кужу-биле узуткап чадап кааш, ону өске чурттардан «санитарлыг кызыгаарлаашкыннар-биле» аңгылаарын оралдажып турганнар. Ынчалза-даа Европаның болгаш Азияның улустарының революстуг энергиязы социализмниң кызыгаарларын Эльбадан Кыдаттың мурнуу далайларынга чедир алгыткан. Империалистер революцияның идеяларын ол хемчег кызыгаарларга тудар дээш бүгү чүүлдерни кылганнар. Ынчалза-даа хосталганың идеязынга даг-даш-даа, далай-суг-даа кызыгаар болуп шыдавас. Ооң кескү херечизи — Кубага тиилекчи революция ол-дур.

Хосталгага ынакшылдыг куба улус антиимпериалистиг революциязының тугун көдүргеш, бодунуң черинден өске черниң үптекчилерин болгаш оларның дузалакчыларын арыглаан. Ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның хоорайларның ортумак кезектери революцияның тугунуң адаанга каттышканнар. Куба революцияның кужунуң эң чугула үндезиннериниң бирээзи база социал-депшилгениң оруу-биле ооң улам ыңай хөгжүүрүнүң салыышкыны мында. Улуг эвес болгаш далайлар ортузунга көзүлбес турган ортулук ам Латин Американың бүгү улустарынга хосталганың өшпес оду, депшилгеже орукту чырыдып турар апарган. Куба Совет Эвилелинден дыка ырак. Ынчалза-даа бистиң улустарывыс чоок. Боттарының дайынчы туктарынга социалистиг сорулгаларны бижээш, америк империализмден бодунуң хамаарышпас база хостуг чоруун камгалаан турар Кубаның маадырлары, бистиң чүректеривис силерниң-биле кады. Акы-дуңмалышкы куба улустуң шынныг херээ дээш ыдыктыг демиселинге бистиң улус дузалап турган болгаш дузалаар-даа.

Социалистиг системаның быжыкканының, капитализмден ооң артык күштериниң улам долузу-биле илерелиниң, бүгү делегейге социалистиг болгаш демократтыг күштерниң өзүлдезиниң байдалы-биле хөгжүлдениң аңгы-аңгы деңнелдеринде турар элээн хөй чурттар революцияның оруунче кирерлер, хемнер тереҢ суглуг, күчүлүг агым кылдыр каттыжып кирери ышкаш социализм системазынга каттыжып кирерлер.

Ажылчын аңгы бодунуң революстуг демиселинге, бодунуң күштерин сырый хаара тударынга болгаш бодунуң эчис сорулгаларын чедип алырынга шаптыктарны ужураштырып келир оппортунистиг агыышкыннар-биле моон соңгаар-даа таваржыр апаар. Капитализм амдызында турда ындыг агыышкыннар чүүл-бүрү шырынмалар-биле чагдынып алгаш, катап-катап тыптып болур. Социал-демократизмниң болгаш ревизионизмниң идеологиязы-биле, догматизм болгаш сектантство-биле-даа демиселдиң эргежок чугулазын Программаның төлевилелинде демдеглээн.

СЭКП болза, делегейниң ажылчын аңгызының мурнунга, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының мурнунга бодунуң интернационалчы хүлээлгезин моон соңгаар-даа алдарлыы-биле күүседир дээш бүгү чүүлдерни кылыр, бүгү чурттарның коммунистериниң улуг армиязының хүрээлениниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаарынче моон соңгаар-даа бүгү күжениишкиннерни угландырар.

Эштер! Коммунистиг тургузуушкунда бистиң чедиишкиннеривис Азияның, Африканың, Латин Американың улустарының салым-чолунга чугула ужур-дузалыг болур, ол канчаар-даа аажок улуг, хөй хилинчек-човулаңныг диптерниң улустары ам үеде тускайлаң төөгүлүг тургузукчу ажылче кадыг-шыңгыы түтчүп кирипкеш, боттарының экономиказының болгаш культуразының шалыпкын көдүрлүүшкүнүнүң оруктарын тып алырлар.

Национал-хосталгалыг шимчээшкин колониалдыг корум-чурумнарны узуткаарының сөөлгү шиитпирлиг үе-чадазынче кирипкен. Политика талазы-биле тускайлаң чоруун быжыглаар, экономика талазы-биле хожудангай чорукче шаап халдап киргеш, ону узуткаар, империализмден хамааржылганың бүгү-ле хевирлерин узуткаар сорулганы хосталган улустар боттарының мурнунга салып турар.

Ынчалза-даа оларның оруу чиик эвес. Империализм национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур демиселге аштыргаш, боо-чепсээн салбайн турар. Ооң методтары улам-на калчаалыг болуп бар чоруур. Монополистер болза кошкак хөгжүлделиг күрүнелерниң аразынга боттарының туруштарын камгалаарының болгаш быжыглаарының ырак бодалдыг планын боттандырарынче чүткүп, ол планның ёзулуг утка-шынарын дузаламчы дугайында хоозун чулчуруушкуннар-биле чажырып турарлар. Борта кем-херек талазы-биле бирги черни база-ла америк империалистер ээлеп турар.

Империалистиг күрүнелерниң талазындан кошкак хөгжүлделиг чурттарга харам чок дузаламчы бээр дээр дугайында чугаалаан-даа херээ чок. Монополиялар боттарының бажын ашкан кончааларындан ойталап шыдавастар-даа. Монополияларның сорулгалары мындыг турган болгаш ол хевээр арткан-даа: кошкак хөгжүлделиг чурттарны аграр-чиг-эттиң берикчилери болур байдалынга хевээр тудар, оларның улустарын мөлчүүр. Ынчангаш империалистерниң «дузаламчы» дээр политиказын мактаттынып турары шынчы эвес болгаш аргажоктуң базымы-дыр. Делегейге империализм кайы-хамаан чок тергиидеп турган үеде саң-хөө олигархиязы кошкак хөгжүлделиг чурттарга дузаламчы дугайын сагынмас-даа турган. Дериг-херекселдерни үндүреринге, акша дузаламчыларын болгаш чээшкиннерин бээринге, техниктиг дуржулгага болгаш билиглерге империалистиг күрүнелерниң монополиязын Совет Эвилели болгаш делегейниң социалистиг системазы холга аптарга байдал өскерилген. Ынчангаш империалистер эде тургустунуп, кошкак хөгжүлделиг чурттарга экономиктиг «дузаламчы» дугайын чулчуруп эгелээр ужурга таварышканнар. Ол чурттар ынчан тейлеп-чүдүүр, оларга долларның кандыг-бир кезиин октап бергени дээш өөрүп четтирер боор деп олар манап турганнар. Америк империалистер ооң орнунга боттарының адынга каргаашкынны дыңнааннар. Чүге ындыг болганыл? Чүге дээрге АКШ кошкак хөгжүлделиг чурттардан сө шаап ап турары канчаар-даа аажок хөй түңнериниң чөгенчиг үлүүн берип турар-дыр. Херек кырындаазын-даа ап көөр болза АКШ кошкак хөгжүлделиг чурттарга 1946 чылдан 1959 чылга чедир берген чаңгыс долларга онааштыр ук чурттардан ийи-чартык доллар кончааны сөөртүп алганнар. Совет экономистерниң санаанын ёзугаар алырга, АКШ-тың болгаш барын чүктүң өске-даа чурттары кошкак хөгжүлделиг чурттардан чылдын-на 20 миллиард долларны сы тудуп ап турар. Бир эвес ону дузаламчы дээр чүве болза чогум чүнү уптээшкин деп адаар чүвел ынчаш? А уптекчилерге өөрүп четтирбес, оларны каргаар болгай.

Кошкак хөгжүлделиг чурттарны империализмниң мөөн суунга тударынче, капиталистиг делегей ажыл-агый системазынга оларның дең эргелиг эвес байдалын быжыглаарынче монополистер чүткүп турарлар. Ынчалза-даа ол хей оралдажыышкын-дыр. Кошкак хөгжүлделиг чурттарның улустары империализмге чышпыр баглаадып каан хевээр артарын күзевейин турар. Олар социализмниң үлегер-чижээн көрүп турар. Амгы үеде улустар социализм дугайын чүгле номнардан эвес, а хамыктың мурнунда ооң боттуг чедиишкиннеринден билип ап турар апарган. Совет эрге-чагырга чурттуң чүс-чүс чылдарда хожудап калган чоруун чүс чылдарда эвес, а чаңгыс-ла салгалдың амыдыралының дургузунда узуткааның, Совет Эвилели делегейниң эң күчүлүг күрүнези болу бергенин улустар көрүп турар.

Шаанда колония чорааннар политика талазы-биле хамаарышпас чорукту чедип алган чоруу оларның экономиктиг хөгжүлдезинге ажыктыг салдарны чедирген. Бүдүрүлге өзүлдезиниң темпизи дүргедээн. Бир эвес делегейниң ийиги дайынының мурнунда ол чурттарга бүдүрүлге хөгжүлдезиниң чылда ортумак темпизи чаңгыс-ла хууга деңнежип турган болза сөөлгү чылдарда 4 хуу чедир өскен. Дыка хөй чурттарда күрүне секторун тургускулаан, национал үлетпүр хөгжүп эгелээн.

Ынчаарга бо бүгү чүгле баштайгы базымнар-дыр. Колониализмниң уржуктары ам-даа дыка күштүг. Кол экономиктиг сорулгалар бодунуң шиитпирлеттинерин манап турар. Ооң-биле кады боттарының салым-чолун даштыкы капитал-биле холбаштырган буржуазияның болгаш феодалдарның чагырыкчылары кошкак хөгжүлделиг чурттарны делегей капитализмниң системазынга быжыглаарынче чүткүп турарлар. Империалистерниң, оларның дузалакчыларының ук чурттарны киир идип турар оруу, колонизаторларга удур демиселче көдүрлүп үнген улустарның күзээн айтырыгларын шиитпирлээрин кандыг-даа хемчээл-биле хандырып шыдавас.

Ооң үнер чер кайдал? Бо айтырыгга төөгү билдингир харыыны берип турар: үнер черни хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруундан дилээр херек. Капиталистиг хөгжүлдениң хилинчектиг оруун Октябрь соонда оюп каапкан Советтиг Ортаакы Азияның чечектелип турар республикаларын болгаш бистиң чурттуң өске-даа районнарын ооң чогум кандыг үре-түңнелдерни бээрин билип алырын күзээн кижилер кээп көрзүннер.

Капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнче кирери ала-чаагаар чедип алдынмас, чүгле ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның массаларының идепкейлиг демисели, бүгү-ле демократтыг болгаш патриоттуг күштерни калбак национал фронтуга каттыштырары, харын улустарны ындыг орукче чедирип кээп болур.

Марксисчи теоретиктиг бодал хөгжүлдениң боттуг чорудулгазын ханызы-биле шинчилеп өөренмишаан, нацияның дээре-дээре күштерин шуптузун эң-не чедиишкинниг каттыштырып болур ужурлуг хевирин ажыткан. Ол хевир болза национал демократияның күрүнези болур. Ындыг күрүне, кайы-бир чаңгыс аңгының эвес, а улустуң калбак кезектериниң эрге-ажыктарын илеретпишаан, антиимпериалистиг национал-хосталгалыг революцияның сорулгазын эчизинге чедир шиитпирлээр ужурлуг бооп турар.

Национал хамаарышпас эргезин чедип алган улустарның аас-кежии болза, империализмниң күжү болгаш болуушкуннарның чорудулгазынга ооң салдар чедирер аргазы үргүлчү эвээжеп турар, а социализмниң күжү болгаш салдары улам өзүп турар үеде тускайлаң хөгжүлдениң оруунче оларның үнүп турарында. Бо байдалдарда экономиктиг болгаш социал талазы-биле хөгжүлдениң сорулгаларын шиитпирлээри оларга дыка чиик болур.

Өске-даа социалистиг чурттар ышкаш, Совет Эвилели болза аныяк хостуг күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлап киржирин, кайы-бир күрүнеге социализмни албадап чыгаарын бодавайн турар. Социализмни экспорттаар чорук мурнунда турбаан, ам бөгүн чок болгаш моон соңгаар-даа турбас. Ынчаарга колониализмни база албадап, чыгавас херек, контрреволюцияны экспорттаар чорук турбас ужурлуг.

Колониалдыг дарлалды дүжүр октаан улустар-биле эвилелди СЭКП бодунуң делегей политиказының үндезиннериниң бирээзи кылдыр көрүп турар. Национал хамаарышпас чоруун чаалап алырының болгаш быжыглаарының оруу-биле чоруп олурар улустарга, колониалдыг системаны бүрүн узуткаары дээш демисежип турар бүгү улустарга дузалаарын бистиң партиявыс бодунуң интернационалчы хүлээлгези кылдыр санап турар.

Эштер! Бистиң кайгамчык улуг планнарывыстың күүселдези коммунизмниң төөгүлүг хүлээлгезин боттандырарынга—дайыннарны узуткаарынга, чер кырынга мөңге тайбынны бадыткаарынга канчаар-даа аажок дөгүм дуза болур.

Империалистиг дайыннарга удур демиселдиң, тайбынны камгалаарының политиказы социализмниң алыс шынары боор турарын, ынчаарга дайын болза империализмден база-ла шуут чарылбас чүүл болурун төөгүнүң дуржулгазы бадыткаан. Төөгүнүң номунда төөгү шинчээчилерниң бижип каан болуушкуннарны эвес, а миллион-миллион кижилерниң ханы-биле бижип каан болуушкуннарны кижиниң сагыжындан балап шыдавас. Американың Каттышкан Штаттары 1898 чылда империализм үезинде бирги дайынны өөскүткениндэн эгелээш, империализм «чер-чер дайыннарын» улустарга удур улаштыр-улаштыр өөскүдүп, база делегейге кастүп көрбээн хан төгүүшкүннүг айыылга кижи төрелгетенни ийи удаа таварыштырган. Ооң туржук делегейниң ийиги дайынынга өртенген хоорайларның, суурларның бузундуларының ыжы арылбаан, ол дайынның олунга боттарының чоок кижилерин ышкынган миллион-миллион кижилерниң чүректеринде балыглары хаарлып экиривээн турда-ла, АКШ-тың империалистери делегейниң үшкү дайынынга «чагыгны» кыла каапканнар.

Империалистиг лагерьде хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарында адалзырак ойнакчылар дег чаңнар бөлүктер хөделип турар. Оларның белеткеп турары чаа дайын кижи төрелгетенге кайы хире улуг айыыл халап болу берип болурун олар боданмайн турарлар. Термоядролуг болгаш ракеттиг чепсекти хереглээр чорук чер бөмбүрзээниң бүгү диптерин кижилерни массалыы-биле өлүрүп-хыдырының, материалдыг үнелиг чүүлдерни үрегдеп-талагдаарының зоназы болдурган турар ийик. Делегейниң термоядролуг дайыны болу бээр болза девискээрниң делгеми мурнуку дег ужур-дузалыг фактор эвес апаар. Ынчангаш барыын талакы чартык бөмбүрзекке база-ла хыдыышкынныг өлүм-чидимниң базыргызы каржы-дошкуну-биле нептерээр. Бистиң үевисте дайын болза улустар аразының маргылдааларын шиитпирлээрниң аргазы бооп шыдавас, болбас-даа ужурлуг.

(Уланчызы 4-кү арында).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

Бир талазында дайын айыылының барын санап турарывыс-биле, өске талазында ниитилелдиң амыдыралынга дайынны шуут чок болдурарын бистиң оралдажып турарывыстың аразында чөрүлдээ чок чүве бе? деп, айтырып болур. Чок, эштер, чөрүлдээ мында чок.

Амгы салгалдың кижилери-ле делегей дайынын болдурбайн барып болур бүгү аргалыынга партияның бүзүрелдии болза делегей ареназында хөделип турар күштерни бүгү талалыг болгаш ханызы-биле шинчилеп көргенинге үндезилеттинген. Ол шинчилел болза делегейниң политиктиг, экономиктиг болгаш шериг күштери ам тайбынга ынакшылдыг лагерьге ажыктыг кылдыр шагда-ла өскерилген деп чугаажок түңнелди үндүреринге чедирип турар.

Ол артык күштү чүнүң-биле магадылап хандырып болурул? Хамыктың мурнунда дараазында кол-кол фактор-биле магадылап болур.

Бирээде—амгы үениң эң улуг күчү-шыдалдыг күрүнези—Совет Эвилели бодунуң бүгү күжениишкиннерин бүгү-ниити тайбынны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче угландырып турар. Кандыг-даа империалистиг улуг күрүнениң күчү-шыдалы улгадып өзери-биле кады ооң агрессчи чүткүлү база күштелип эгелээр, ооң ужурунда дайынның айыылын чидиглендирип турар болза, делегейде бирги социалистиг күрүнениң күштериниң өзүлдези дайын айыылынга удур боттуг магадылалдарны тургускан болгаш тургузуп турар база дайынны болдурбазының аргаларын улгаттырып турар. Совет Эвилели эртемниң болгаш техниканың чугула-чугула адырларынга делегейде бирги черни ээлээш, ол артык күжүн тайбын дээш демиселге киириштирип эгелээн үеден бээр, бүгү-ниити айыыл чок чорукту хандырарының аргалары хөй катап улгаткан.

Ийиде—империалистиг агрессорларның оруунда ам Совет Эвилели-биле кады чаа күчүлүг күш—делегейниң социалистиг лагериниң бүгү чурттары туруп турар. Империализм үезинде күрүнелерниң кандыг-даа бөлүглежиишкиннери тыптып тургустунарда чаа дайыннарны белеткээр сорулга салып турар болза, ынчаарга социалистиг кады ажылдажылга чурттары чүгле тайбын херээниң тиилелгези болгаш социал депшилге дээш боттарының күжениишкиннерин каттыштырып турарлар.

Үште—база бир чаа күш—национал катап төрүттүнүүшкүннүң сорулгаларын боттандырары-биле тайбынны камгалаарынга сонуургалдыг Азияның, Африканың, Латин Американың аныяк национал күрүнелериниң улуг бөлүү делегей ареназында тыптып келген. Ол күрүнелерниң хөй кезии тайбынны камгалап турар. Ол чурттарның улустарының амыдыралчы эрге-ажыктары социалистиг күрүнелерниң улустарының эрге-ажыктары-биле чаңгыс аай боор турар чорук тайбынны камгалаарының херээнге кайы-кайызының күжениишкиннерин каттыштырарынга боттуг үндезин болур. Кижи төрелгетенниң үштүң ийи кезээниң сорук-күзелин болгаш күжүн илергейлеп турар ындыг күчүлүг фронт империалистиг агрессорларны атаарлаарынче албадаптып болур.

Дөртте—делегей политиказынга капиталистиг чурттарның улус массаларының ролю база-ла туруп көрбээни-биле өскен. Термоядролуг дайынның кыжанының мурнунга, кижи төрелгетенни дайынның халавындан кезээ-мөңгеде чайладыр деп чүткүл-биле каттышкан, эң-не янзы-бүрү хевирлиг массалыг шимчээшкиннерниң төөгүге көстүп көрбээн эвилелиниң тургустунарының чорудулгазы калбарып турар. Кижи төрелгеттенниң салым-чолу дээш бодунуң төөгүлүг харысалгазын улам-на медереп билип турар делегейниң ажылчын ангызы ол эвилелдиң улуг организакчы күжү болу берген. Тайбынның тугу бүгү чурттарның коммунистериниң хөй миллионнуг армиязының идегелдиг холдарында турар.

Дайынның оруун дуглап турар амгы үениң кол күштери ындыг-дыр. Ол күштер амгы үеде безин шынап-ла санап четтинмес болуп турар. Олар даарта оон-даа артык күчүлүг болурлар. Социалистиг чурттарның экономиктиг планнарын амыдыралга боттандыраары ук күштерни быжыглаарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болур. Программада чарлаттынган бистиң планнарывысты боттандырар чорук тайбынның камгалакчыларының чөленип турары ол материалдыг баазаның улам-на күчүлүг болурунга чедирер.

Кижи төрелгетен дайынны чайладып болур болгаш чайладыр-даа хүлээлгелиг. Ынчалза-даа ол сорулга тайбынга ынакшылдыг бүгү күштерниң эң-не идепкейлиг болгаш шиитпирлиг хөделиишкиннери турда, чүгле ынчан шиитпирлеттинген туруп болур. **Империалистерни чогуур өйүнде кыңчыктырбазы, өлүм таварыштырар чепсекти оларның ажыглай бээриниң болдунар аргазын казыыры, дайынны чайладыры, ооң кыптыгып үнерин болдурбазы—ам кол чүве ол.**

Лениниң, бистиң партиявыстың улуг ачы-хавыязы чүдел дээрге ийи ниитилел системаларының туруп турарының үезинде даштыкы политиканың кара чаңгыс шын принцивин: янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбын кожа-хелбээ дугуннаашкынының принцивин ажылдап кылганы болгаш амыдыралда боттандырып турары болур. Тайбын кожа-хелбээ дугуннаашкынның принциви миллион-миллион кижилерниң медерелин хаара тудуп турар. Буржуаз бөлүктерниң чүвени угаазылыы-биле бодап билир аргалыг төлээлекчилери безин ол принциптиң дээштиг күжүн болгаш ролюн хүлээп турарлар.

Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразында харылзааларга ёзулуг-ла быжыг туруштуг чорук болза чепсегленииишкинни эндере бүдүрүп үндүрериниң хылыжы улустарның кырынга астына берген турбас апарганда чүгле ынчаарда, тодаргайлаарга чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүнү-биле дүжүргениниң үезинде чедип алдынган туруп болур. Делегейниң айыыл чок чоруунуң шынап-ла идегелдиг системазы шериг күштеринге үндезилээш эвес, а чепсегленииишкинни бүгү-ниити дүжүргенинге үндезилээш тургустунуп болур. Ынчангаш бистиң партиявыс, Совет чазак, бистиң бүгү улузувус чепсегленииишкинни дүжүрер дээш демисежиринге, ол төөгүлүг сорулга шиитпирлеттинмээже олче орукту дилеп тыварынга бүрүн шиитпирлиг болуп турар.

«Дайынның кес кырынга» ызыртынып турарының политиказын улустар аразының харылзааларының доктаамал нормазы болдурарын империализм күзеп турар. Бистер болза быжыг тайбынны болгаш улустарның бүгү-ниити айыыл чок чоруун улустар аразының харылзааларының доктаамал нормазы болдурарын күзеп турар бис. Империализмниң политиказында каш борбак монополистерниң дужун хараар эрге-ажыктары илереп турар. Социализмниң политиказында бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктары сиңниккен. Ынчангаш бистер болза социализмниң даштыкы политиказының кол принциви—тайбын кожа-хелбээ дугуннаашкынның принциви ооң адаанга бүгү улустар, ёзулуг тайбынны болгаш кижи төрелгетенниң чечектелиишкинин күзеп турар бүгүле кижилер сырый каттыжар туг болу бээр дээрзинге бүзүрээр бис.

Бодунуң чаа Программазын хүлээп ап тура, бистиң улуг партиявыс болза бодунуң даштыкы политиказының кол эчис сорулгазын делегей дайынын чүгле болдурбазындан эвес, харын-даа бистиң салгакчыларывыстың амыдыралының үезинде безин дайынны ниитилел амыдыралындан кезээ-мөңгези-биле чайладырындан көрүп турарын бүгү кижи төрелгетенниң мурнунга байырлалдыы-биле медеглеп турар.

Тайбынның политиказы— ол дээрге бистиң принципиалдыг, ак-сеткилдиг, социалистиг политикавыс. Бистер кошкак болганывыстан тайбынның херээн камгалап турар эвес бис. Аныяк социалистиг республика бүгү талаларындан империалистиг араатаннарга хүрээлеттирген, шериг-даа, экономика-даа талазы-биле империалистерден деңнел чок кошкак турда, ынчан безин бистер боттарывыстың дайзыннарывысты чылча шаап, бодувуска тайбын байдалдарны хандырып шыдаан бис. Делегейниң ийиги дайынының чылдарында Совет Эвилели гитлерчи шериг машиназын чылча шаварынга шиитпирлиг салыышкынны киирген болгаш кижи төрелгетенни фашистиг кулданыышкындан камгалап алган. Бир эвес ССРЭ улуг күчүлүг болуп, күчүлүг социалистиг дем каттыжылгазы оон-биле кады сырый одуруглардыг туржуп, бисти бүгү делегейде чүс-чүс миллион кижилер деткип турар чаа байдалдың үезинде империалистиг дерзиилер улустарның социалистиг чаалап алыышкыннарынче семээр болза оларны кандыг хуу-салым манап турарынга чигзиниип болур бе? Бо байдалдарның үезинде дайынның эгелээри улуска удур империалистиг системаның төнчүзү болу бээр.

Борта бистиң чайгылыш чок бүзүрелдиг чоруувус империализмниң күштерин хензигийне-даа хире үнелевээни ол эвес болуп турар. Империализм ам-даа күштүг дээрзин билир бис. Империалистерниң чаа дайынны кыпсып үндүрүп болурун херекке албайн барып болбас. Империалистиг дерзиилер төөгүнүң чорудулгазын ара доктаадыр дээш өнчүк-чөңгээлерни кылып болур чадавас. Бо байдалдың үезинде бисте чүгле чаңгыс арга бар: бодувустуң күчүвүстү быжыглаар, эң-не күчүлүг чепсекти тургузар, агрессорларның халдаашкынын ойтур шаварынга минута бүрүзүнде белен болур. Чепсегленииишкинни делегейниң шыңгыы контролюнуң адаа-биле бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүргениниң үезинде чүгле ынчан армиядан бүрүнү-биле ойталаарынга, атомнуг бомбаларны болгаш ракеталарны далайже дүлүп киирерингe чедир белениvисти бистер чаңгыс удаа эвес медеглеп келген болгаш медеглеп-даа турар бис. Империалистиг күрүнелер олче барбайн турда, бистер бистиң чепсектиг күштеривис Төрээн чуртту камгаалаарының эң-не болбаазыраңгай чепсектери-биле—атомнуг болгаш термоядролуг чепсек-биле, бүгү-ле хемчээлдерге дээр ракеталар-биле хандыртынган турарының, шериг техниказының бүгү-ле хевирлери чогуур бедикке турарының дугайында сагыш салыр апаар бис. ССРЭ-ниң камгалалын, совет Чепсектиг Күштерниң күчүзүн быжыглаары—совет улустуң сорулгаларының сорулгазы.

Коммунистер төөгүде болуушкуннарны ажык дидими-биле көрүп илередир хүлээлгелиг. Дайынның айыылы бар турда, империалистиг шыргайлар болгаш оларның чурттакчылары—араатан парлар бар турда, бистер бистиң бүгү улузувусту, бистиң аныяктарывысты бодунуң Төрээн чуртунга кызыгаар чок ынакшылдың, боттарының күштерин болгаш амытынын-даа харамнанмайн ону камгалаарынга белен болурунуң ёзузунга кижизидер ужурлуг бис. Бистиң херээвис улуг чаагай, ынчангаш ону камгалаарының ужун совет улус бүгү күштерин бээр. Бир эвес империалистер бисче дайын кыйгызын салыр болза бистер ону чүгле чайгылыышкын чокка хүлээп алыр эвес, харын-даа коммунистерге сиңниккен шынар болур кызыгаар чок шылгарал-биле болгаш эрес-дидим чорук-биле, чүнү-даа дескештирбес күштүг дайзынга таварыштырар бис.

Эштер! Коммунизм болза тайбынның херээнге, дайынны ниитилелдиң амыдыралындан чайладыр байдалдарны тургузарынга бараан болуп турар дээрзин бистиң чаа Программавыс бодунуң бүгү утка-шынары-биле бадыткап турар. Экономиканың, культураның, улустуң чаагай амыдыралын көдүрериниң талазы-биле шак ындыг көстүп көрбээн сорулгаларны бодунуң мурнунга салып турар кижи дайынче чүткүп шыдавас дээрзи кижи-ле бүрүзүнге тодаргай. Коммунизмни тургузарының программазы—ол дээрге оон-биле кады тайбынны болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун быжыглаарының бүгү делегейге төөгүлүг программазы-дыр.

VI.

Программаның төлевилелин чугаалажып көргениниң түңнелдери

Эштер! Программаның төлевилели парлаттынып үнгениниң баштайгы хүнүнден эгелээш-ле Совет Эвилелиниң политиктиг амыдыралының төвүнде туруп турар. Харын-даа ооң идеялары бистиң чуртувустуң кызыгаарларын ыракта-ла арта база берген болгаш бүгү чурттарның база диптерниң миллион-миллион кижилериниң чүректеринден эң-не калбак харыыны алган.

Программаның төлевилелин чугаалажып көөр чорук партияның улус-биле үзүктел чок тудуш харылзаазын, улус бодунуң салым-чолунуң ээзи болуп турар совет ниитилелдиң демократтыг характерин онза күштүг-биле көргүскен.

Партияга болгаш чуртка Программаның төлевилелин чугаалажып көргениниң түңнелдеринге доктаарын, а ооң соонда бүгү делегейге ону канчаар көргениниң дугайын допчузу-биле чугаалаарын чөпшээреп көрүңер.

1. Программаның төлевилелин партияның болгаш улустуң чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп көргени. Төлевилелге немелделер болгаш чазалгалар

Программаның төлевилелин чугаалажып көөрү бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң төөгүзүнге безин туруп көрбээн шак ындыг калбарыышкынныг болган. Ынчаарга ол черле билдингир, чүге дээрге Программаның эчис сорулгалары болгаш ында илип үндүрген сорулгалар бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге хамааржып, сагыш-сеткилин хайныктырып турар.

Программаның төлевилелин бүгү-ле партия эге организацияларының хуралдарынга, районнарның, хоорайларның, областарның болгаш крайларның партия конференцияларынга, эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринге хынамчалыг болгаш бүгү талалыг чугаалажып көрген. Аңаа 9 миллион ажыг коммунистер, тодаргайлаарга бүгү партия киришкен. Бүдүрүлгелерге, колхозтарга, албан черлеринге, шериг кезектеринге, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга ажылчы чоннарның 500 муң ажыг хуралдарын эрттиргеш, аңаа Программаның төлевилелин чугаалажып көрген. Ол хуралдарга 73 миллион хире кижи олурушкан. Партия хуралдарынга, конференцияларынга, эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринге болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга Программаның төлевилелиниң талазы-биле 4 миллион 600 муң ажыг кижи санал берип чүве чугаалаан.

Оон ангыда, СЭКП ТК-га, чер-черниң партия органнарынга, солуннар, журналдар, радио болгаш телевидение редакцияларынга 300 муң ажыг чагаалар болгаш чүүлдер кирген.

Чугаалажып көрүүшкүнге киришкеннерниң тодаргай санын кандыг-даа статистика берип шыдаар аргазы чок. Чугаалажып көөр чорук чурттуң идейлиг амыдыралының утка-шынары болуп, эң-не янзы-бүрү хевирлерге: заводтарның, фабрикаларның, совхозтарның болгаш колхозтарның, албан черлериниң, институттарның, школаларның коллективтериниң хуралдарынга болгаш ажылга база өг-бүлеге сагыш-сеткилдиң ханызындан беседаларга чорудуп турган-на болгай. Хөөремче чокка чугаалап болур: Программаның төлевилелин бүгү улус чугаалажып көрген, улус ону бодунуң хуузунда программазы кылдыр, бодунуң амыдыралының херээ кылдыр хүлээп алган.

Программаның төлевилелин бүгү коммунистер, бүгү совет улус чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп көрген деп медеглээр бүгү барымдаалар съездиде бар. Программаның идеяларын, ында айыттынган планнарны совет кижи бүрүзүнүң угааны болгаш чүрээ хүлээп алган. Партияның кежигүннериниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң саналдарында база чагааларында бедик чаагай бодалдар болгаш сагыш-сеткилдер илереттинген. Чагааларында, а оларны шүлүглелдер деп адаар болза шын болур ийик,—олар кайгамчык сорук кириишкинниг болгаш өөрүшкүлүг,—кижилер партийжи чаа Программага сагыш-сеткилиниң ханызындан байыр чедирип, ында айыттынган чүүлдерни боттарының күш-ажылы-биле амыдыралга боттандырарынче сыныш чок тура-соруктуун болгаш чүткүлдүүн илергейлеп турарлар. Сугнуң дамдызында хүнүң херелдениң турары ышкаш, чоннуң бодалдары болгаш сагыш-сеткили ол чагааларда илереп турар.

Программаның төлевилелин чугаалажып көөрү принципиалдыг болгаш ажыл-ишчи ёзу-биле, идей-политиктиг бедик деңнелге эрткен. Коммунистерниң хөй миллион армиязының, совет кижилерниң политиктиг бышкан чоруунуң дугайын ол база катап херечилеп турар. Коммунистиг ниитилелди тургузары-биле холбашкан улуг болгаш нарын хөй айтырыгларны чугаалажып көөрде совет кижилер теорияны болгаш амыдыралды хандыр билир болганынга канчап өөрүвес боор. Программаның төлевилели совет кижиниң идейлиг билиин калбарткан, ол ам бодунуң эчис улуг сорулгазын, шиитпирлээр ужурлуг сорулгаларын тодаргай көрүп турар. Программа чогаадыкчы улуг күштүг съезд мурнунда бүгү улустуң чарыжынче сорук киирген. Ол дээрге—партия, чон Программаны бодунуң чепсээ кылып алганының болгаш ону амыдыралга боттандырар дээш демиселди херек кырында калбарты бергениниң бүзүрелдиг көргүзүү-дүр.

Эштер! Программаның төлевилелиниң талазы-биле кирген саналдар салдынган сорулгаларны эң дээре шиитпирлээрин чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнүң демдектеринде илереттинген, коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкуну эң-не чедиишкинниг калбарган турзун дээш бүгү совет кижилерниң ханы сонуургалдыг чоруу-биле сиңниккен.

Бүгү саналдарны Төп Комитеттиң ханызы-биле өөренип көргенин съездиге илеткээрин чөпшээреп көрүңер. Төп Комитеттиң бодалын ёзугаар алырга хүлээп алдынып болур саналдарны баштай чугаалап көрейн. Оларның иштинден эң-не чугула саналдарны демдеглээр мен.

1. Дүргедеткен техниктиг депшилгениң, бүдүрүлге күчүлериниң эң долу болгаш ажыктыг ажыглаарының ужур-дузазын Программага чугулалап демдеглээр дугайында саналдарны Төп Комитет деткип турар.

2. Капитал салыышкыннарының ажыктыг болурун бедидериниң эргежок чугулазының дугайында, оларны түрмектеедирерин болдурбас дугайында Программага онзалап айтыр деп саналдарны болгаш капитал салыышкыннарын шиитпирлиг участоктарга мөөннээриниң чугулазын онзалап демдеглээр деп саналдарны СЭКП ТК шын деп санап турар.

Үлетпүрнүң чаа объектилериниң тудуушкунунуң болгаш оларны дерилгелер-биле хандырарының дугуржулга чок чоруунуң фактыларынче кичээнгейни чугаалажып көрүүшкүн чоруп турда чөптүг угландырган. Шынап-ла ол дугуржулга чок чоруктуң ужурунда улуг когаралдарга таваржып турар бис. Чижээ, 1961 чылдың январь 1-ге чедир четчир дерилгелер-биле хандыртынмаан хөй миллион дөрбелчин метр белен бүдүрүлге шөлдери бар турган, ол-ла үеде—бүдүрүлге шөлдери чок чүс-чүс миллион рубльдиң белен дерилгелери база бар турган. Чуртка капитал тудуушкунунуң улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглерни Төп Комитет болгаш чазак ажылдап кылган. Бистиң соңгаарладып болбас сорулгавыс—бо эң чугула херекке быжыг корум-чурумну тургузары болур.

3. Делегейде эң хөй Курскиниң магниттиг аномалиязының рудаларының бар черлерин ажыглаары-биле ССРЭ-ниң төп Европа кезээнге металлургия баазазын тургузарын Программага көрген турар дугайында саналдар чамдык партия хуралдарынга болгаш конференцияларынга кирип турган. Бо саналдар айыткан планнар-биле база дүгжүп турар. Чурттуң үшкү металлургия баазазын Сибирьге тургузарын чээрби чылдың төнчүзүнге чедир доозарын болгаш күчүлүг чаа металлургияның чаа ийи баазаларын немей тургузарының төлевилеттингенин чугаалаан болгай мен. Кайы районнарга оларны тургускан турарын Программага айтыры чогумчалыг деп санап турар бис. Ол чорук төлевилеттинген планнарны боттандырары дээш партия организацияларының, план органнарының болгаш металлургия үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчыларының харысалгазын бедидер.

4. Кирген хөй санныг саналдар-биле холбаштыр бойдус камгалалының дугайында, бойдустуң байлактарын шын ажыглаар дугайында онза чүүл-биле Программаның чогуур бөлүүн немээри эргежок чугула деп СЭКП ТК санап турар. Бистиң ыяш, балык, суг болгаш өске-даа бойдус курлавырларывыс—национал улуг байлаавыс, коммунизмче чоруп ора, бистер бойдусту сагыш човангыр камгалаар, оон курлавырларын угаангыр, ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаар, бистиң арга-ыяштарывыстың, хемнеривистиң болгаш далайларывыстың бойдус байлактарын катап тургузар болгаш көвүдедир ужурлуг бис.

5. Көдээ ажыл-агый машиналарын камныг көөрүнүң эргежок чугулазын Программага айтырын Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Нектов болгаш көдээ ажыл-агыйның хөй-хөй ажыл-ишчилери чөптүү-биле саналдаан. Багай кадагалааның болгаш ажааганының ужурунда элээн хөй колхозтарда болгаш совхозтарда тракторлар база машиналар чавыс бүдүрүкчүлүг болуп, а кол-ла чүве—хуусаа бетинде ажыглалдан элекке үнүп турар чорук-биле эптежип болбас. Техниканы ажыл-агыйжы эвес, чамдыкта харын-даа шуут чуду-каралап көөр чорук көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өзүлдезин моондактап турар болгаш херек кырында чоннуң, улустуң байлаан төтчеглээр чорукту болдуруп турар.

Тракторларның, комбайннарның болгаш өске-даа машиналарның эки камгалалын, оларны сагыш човангыр ажаарын хандырар экономиктиг, организастыг болгаш техниктиг хемчеглерниң системазын эвилелдешкен республикаларның компартияларының Төп Комитеттери болгаш Министрлер Чөвүлелдери саат чокка ажылдап кылыр болза чогуур.

6. Школа назыны четпээн уругларның албан черлериниң четкизин улам ынай калбартыры ышкаш ындыг чугула сорулганы шиитпирлээриниң хуусааларын кызырар дугайында ажылчы чоннарның, ылангыя херээженнерниң хөй-хөй саналдары кирген. Ийиги он чылда—өг-бүле бүрүзү уругларын уруглар албан черлеринге тургузар аргалыг болур төлээде, ол албан черлериниң калбак четкизин тургузары Программаның төлевилелинде көрдүнген. Программаның төлевилелин чугаалажып турган үеде кирген саналдарны барымдаалап көрбүшаан, ол күзелдерни күүседирин болгаш уругларның албан черлеринге хереглелдерни эң чоокку чылдарда безин хандырарынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылырын Төп Комитет эргежок чугула деп санап турар.

Хөй уруглардыг иелерге оларның күзээнин ёзугаар кызырган ажыл хүнүн доктаадыр, аңаа дүүштүр оларның күш-ажылын төлээр дугайында саналдар база киргилээн. Бо айтырыгны өөренип көөрүн болгаш боттарының саналдарын белеткээрин бистиң күрүне болгаш профэвилел органнарывыска дагзыры эргежок чугула деп Төп Комитет санап турар.

Чуртталга тудуунуң айтырыын шиитпирлээрин дүргедедир дугайында күзээшкиннерни партия хуралдарынга болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга, Төп Комитетке чагааларга хөй-хөй кижилер чугаалаан. Бо айтырыгның талазы-биле хөй санныг саналдарны өөренип көргеш, багай болгаш дапкыш квартираларда ам-даа чурттап турар өг-бүлелер чаа квартираларны баштайгы он чылдың төнчүзүнге чедир алган турарын Программага айтыры эргежок чугула деп Төп Комитет санаан.

Бистиң ниитилеливистиң амыдыралының шуут-ла бүгү талаларынга хамаарышкан, бистиң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунувусту бүгү хемчег-биле экижидер дугайында чаагай сагыш салыышкын-биле сиңниккен саналдар чугаалажып көрүүшкүн чоруп турда киргилээн. Үлетпүрнү, көдээ ажыл-агыйны, планнаашкынны, эргелеп башкарылганы сайзырадырының, күрүне болгаш ажыл-агый аппаратының ажылын экижидериниң база ол аппараттың шүүделин эвээжедириниң тодаргай айтырыгларының талазы-биле хөй саналдар кирген. Янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле эртем шинчилелдерин күштелдирериниң, эң-не кол чүүл—эртемниң эң чаа чедиишкиннерин үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга, транспортка, тудугга, харылзаага ажыглаарының айтырыгларынга хамаарышкан хөй саналдар бар. Идеологтуг ажылдың, коммунистиг моральдың, өөредилгениң, культураның, ажыл кылбас, чиижен чоруктарга база хуу өнчүзүрек хөөн бодалдың өске-даа илерээшкиннеринге удур демиселди күштелдирериниң айтырыглары саналдарда улуг черни ээлеп турар. Хоорайлар тудуунуң, ылангыя чуртталга тудуунуң, хоорайлар болгаш суурлар чаагайжыдылгазының айтырыгларының талазы-биле үнелиг саналдар киргилээн. Өске-даа айтырыгларның талазы-биле база эвээш эвес саналдар бар. Бо бүгү саналдарга хамаарышкан сорулгаларны шиитпирлээриниң принципиалдыг шугуму Программаның төлевилелинде тодаргай илереттинген. Ынчаарга ол саналдарның дыка хөйү күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, политиктиг болгаш идея-кижизидилгелиг ажылдың чугула айтырыгларын көдүрүп турар. Ол айтырыгларже улуг кичээнгейни салза чогуур. Программаның төлевилелиниң текстизин эчизинге чедир өдип чазаарда ол саналдарны барымдаалап көрген. Кирген бүгү саналдарны Төп Комитет кичээнгейлиг көөр болгаш эргежок чугула практиктиг чогуур хемчеглерни алырын партия, күрүне болгаш өске-даа органнарга дагзыр апаар.

Чер-черниң партия, совет, ажыл-агый, профэвилел организацияларының болгаш албан черлериниң ажылынга хамаарышкан эвээш эвес шүгүмчүлелдиг саналдарны база сүмелерни партияның кежигүннери болгаш партия кежигүнү эвестер киирген. Бүдүрүлгеде, садыгда болгаш ниитиниң чемненилге черлеринде, чуртталга шөлүн хуваап турарында база чуртталга фондузунуң кадагалалында болгаш өске-даа чүүлдерде четпестерни айыткан. Дужуметсиг болгаш ажыл чылзыр чоруктарның илерээшкиннерин, чамдык ажылдакчыларның талазындан албан-дужаалын соора ажыглаар фактыларны илереткен. Шүгүмчүлелдиг сүмелерни болгаш саналдарны тодаргай көөрүн, илереттинген четпестерни узуткаарынче угланган хемчеглерни алырын, ол дугайын чогуур пленумнарга, а ооң соонда партияның ээлчеглиг конференцияларынга болгаш съездилеринге илеткеп турарын бистиң съездивис обкомнарга, крайкомнарга, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга хүлээтсе чогуур. Шоолуг хөй эвес саналдарның келгени-ле шын, оларның авторлары коммунистиг тургузуушкуннуң чамдык сорулгаларын шиитпирлээрин боттуу-биле көрбейн турар-дыр. Чижээ, чамдык эштер чуртту, ооң иштинде көдээ ажыл-агыйны бүрүн электрижидерин чоокку 10, харын-даа 5 чылда дооскан турар ужурлуг деп Программага бижиирин саналдап турар. Хевириниң талазы-биле база-ла ол хире «шиитпирлиг» болза-даа, экономика талазы-биле боттуг эвес өске-даа элээн хөй хемчеглерни Программага баш бурунгаар көрзе чогуур деп саналдап турар-дыр, ындыг эштерни билип ап болур, ынчалза-даа оларның-биле чөпшээрежип болбас. Амдызында бодувустуң кылып шыдавас чүүлүвүстү Программага киирип каар болза, шын эвес болур ийик. Ындыг хүлээлгелер-биле болгаш аазаашкыннар-биле чүгле Программаның адын баксырадып болур ийик бис.

Киирип келген саналдарда өске янзының саналдары база бар, мен болза оларны амыдыралда болуп турар чорудулгаларны чогаадыкчы ёзу-биле көрбейн, а шээжилеп алган чүүлдеринге үндезилээш киирген саналдар дээр кижи-дир мен. Чижээ, чамдык эштерниң бодап турары-биле алырга, пролетариаттың диктатуразы коммунизмниң долу тиилелгезинге чедир артып калыр ужурлуг боор турар. Ындыг эштер болза бистиң чуртувуста тургустунуп келген боттуг байдалдарны мырыңай өөренип көрбейн, капитализмден социализмче—коммунизмниң бирги чадазынче шилчилге үезиниң күрүнези болур пролетариаттың диктатуразының күрүнезиниң дугайында Маркстың, Энгельстиң, Лениниң өөредииниң алыс утказын уттуп каггаш, чүгле доктаадып алган цитаттарын кайы-хамаан чок ажыглап турарлар-дыр. Бистиң социалистиг ниитилеливисте ам чүгле ажылчы ангылар бар, олар социалистиг бүдүрүлгеде ажылдап, социал-политика-даа, идея-даа талазы-биле чаңгыс-аай болуп турар деп чүвени ындыг эштер өөренип көрбейн турар-дыр. Бистиң чуртувуска социализм долузу-биле үзе тиилээн соонда чаңгыс ангының диктатуразы турарының барымдаазы чок. Бодап көрүңердаан, кандыг ангыга хамаарыштыр биске диктатура туруп болгу дег-дир? Ындыг ангылар бисте чок.

Оон ынай, бир-тээ ажылчын ангы биле тараачыннарның эвилели артып калганда, пролетариаттың диктатуразы база артар ужурлуг деп ындыг эштер санап турар. Ынчаарга ажылчын-тараачынның эвилели мөлчүкчү ангыларга удур демиселге, тараачын ажыл-агыйның социалистиг чаартылгазын болгаш тараачыннарны эде кижизидеринге, социализмни тургузарынга пролетариат диктатуразын хереглеп турган деп чүвени ол эштер билбейн турар-дыр. Ол сорулгаларны шиитпирлээнде ажылчын ангының тараачыннар-биле эвилели пролетариаттың диктатуразы чокка ниити улустуң социалистиг күрүнезиниң байдалдарында чедиишкинниг-биле хөгжүп, быжыгып турар.

Пролетариаттың диктатуразынга тураз чогуур организас ажыл-агыйжы болгаш культура-кижизидилгелиг функциялар коммунизмче шилчилгениң-даа үезинде хевээр артар деп чүвеге ол эштер база чылдак хап турарлар. Ынчаарга ол функциялар коммунизм-даа үезинде хевээр артар. Ол эштерниң бодалын бир эвес хажытпайн алыр чүве болза, ажылчын ангының диктатуразы коммунизм үезинде хевээр артар ужурлуг. Ындыг бодалдарның шын эвези бүгү кижилерге илден.

Пролетариаттың диктатуразының күрүнезиниң бүгү улустуң күрүнезинче хөгжүп кирериниң дугайында Программада бодал, амыдыралда болуп турар чүүлге бүрүнү-биле дүгжүп турар. Бүгү улустуң күрүнези амыдыралдан төрүттүнген, ынчангаш ниитилелди политика талазы-биле организастаарынга бистиң шугумувусту — демократияны бүгү хемчег-биле хөгжүдерин илередип турар.

Чамдык эштер колхоз садыын хоругдаар деп саналдап турар. А эң-не халымак кижилер харын-даа садыгдан шуут ойталап, ону шуут хуваалда-биле солуурунче кыйгырып турар. Бо эштерниң талыйты бурунгаарлай бергениниң бүзүредип турган херээ-даа бар деппе. Садыг турар бе азы турбас бе дээр дугайында айтырыг кым-бир кижиниң күзели-биле ийикпе, азы декреди-биле шиитпирлеттинмес айтырыг-дыр. Шуут хуваалдаже шилчилгени боттандырар дизе, эргежок чугула материал-техниктиг баазаны болгаш материалдыг чаагай чүүлдерниң элбекшилин тургузар херек. Амдызында ындыг чүвелер чок, совет садыгны соксатпайн, харын хөгжүдер, сайзырангайжыдар херек. Чоннуң чем продуктулары-биле хандырарынга көскү рольду ойнавышаан турар колхоз садыын база-ла хоругдап болбас. Боттарының продуктуларының чамдыын сайгарарының эргежок чугулазы колхозчуларда бар.

Чамдык эштерниң саналдап турары ышкаш, колхоз рыногунга кадыг өртектерни эрге-чагырга хуузу-биле доктаадып база-ла болбас. Колхоз рыногунда өртектерни кудуладырын чүгле чиижең кижилерге удур шиитпирлиг хереглезе чогуур эрге-чагырга хемчеглери-биле эвес, харын хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедип тургаш чедип алыр херек. Оон-биле кады колхозчуларның артыкшылдыг продуктуларын сайгарарынга дузалаар ужурлуг кооперацияның ажылын экижидери эргежок чугула.

Совет садыгны улам ынай калбартырының чугула ужур-дузалыын өөренип көргеш, Төп Комитет садыг дугайында болгаш коммунизм тургузуушкунунуң үезинде ону экижидериниң дугайында пунктуну Программага киирери ажыктыг деп санап турар.

Эртемниг коммунизмниң партиязы болур бистиң партиявыс коммунистиг тургузуушкунга эргежок чугула байдалдарның белеткелиниң болгаш бышканының хемчээли-биле оон сорулгаларын илип үндүрүп база шиитпирлеп турар. Бүдүрүлге болгаш улустуң чаагай байдалының талазы-биле партияның планнарын үстүнде тодаргай көргүскен мен. Ынчалза-даа планда айытканындан элээн эртип бурунгаарлап, материалдыг болгаш культурлуг байлактар-биле ниитилелдиң кежигүннериниң негелделерин халаска хандырарының принцивин чоокку үеде-ле улам хөй чүүлдерге нептередип, кижилерниң мергежилинден болгаш күш-ажылының нарынындан хамаарылга чокка, дең төлевирни херек кырынга доктаадырын чамдык эштер саналдап турар. Ындыг саналдар ханы алдагдал-дыр. Ындыг орукка кирери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге материалдыг илиг бээр чорукту үскени, коммунизм тургузуушкунун моондактааны ол болур ийик.

Ажыл төлевирин чурумчудар талазы-биле улуг ажыл сөөлгү чылдарда СЭКП ТК-ның инициативазы-биле чорутунганы билдингир болгай. Ол хемчеглерниң түңнелинде ажылдакчыларның чамдык категорияларының бедик орулгалары болгаш эрге-дужаал аайы-биле алыр шалыңнары элээн кызырылган. Оон-биле эң эвээш ажыл төлевирин көвүдеткен. Ажыл төлевиринден үндүрүглерни соксатканының доктааттынган чуруму ажылчы чоннарның янзы-бүрү категорияларының орулгаларының ылгалын чоокшуладырынга база илиг болур. Ынчангаш чоннуң янзы-бүрү бөлүктериниң орулгаларының аразында ылгавырын чоокшуладыр дээш хөй чүүлдер кылдынган. Бирги он чылдарның төнчүзүнде ССРЭ-ге эвээш шалыңныг ажылдакчыларның категориязы туруп турар чорукту соксадырын, бүгү улустуң чаагай байдалының өзүлдезин чедип алыр төлээде, бо шугумну партия моон-даа ынай удаа-дараалаштыр болгаш чайгылыш чокка чорудары Программаның төлевилелинде тодаргай илереттин-

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

ген. Ажыл төлевири-биле кады орулгаларның деӊ эвес чоруун чайладырынче, эвээш болгаш ортумак ажыл төлевирлиг ажылчы чоннарның чаагай байдалын улам дүрген көдүреринче угланган ниитилел фондулары дүргедеткен темп-биле өзер. Кандыг-даа деңнештирилге бодалгалары бүдүрүлгени болгаш улустуң чаагай чоруун көдүрериниң эрге-ажыктарынга, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр кылдыр ажылчы чоннарны кижизидериниң хереэнге удурланышкак болуп турар.

«Ажыл кылбас кижи чем чивес» деп принципти, күш-ажылды барымдаалап төлээриниң принципин шыңгыы боттандырар ужурлуг бис. Ооң-биле кады ниитилелге удур идегеттерниң ниитилелди оорлаар, күш-ажылчы эвес орулгаларны сывырып алыр болгаш маңгысталчак хевир-биле чурттаар чоруун болдуруп турар кандыг-даа бүгү эжиктерни быжыы-биле дуглаар херек. Чиижең арга-биле садыглаар болгаш өске-даа оптап кажарлаар чоруктарны шиитпирлиг үзе шаап, совет эрге-чагырганың хоойлуларының бүгү күжүн, хөй-ниитиниң күжүн аңаа ажыглаар херек.

Бүгү чоннуң чаагай чоруу чайгылыш чокка өссүн дээш туржуп турар бис база ооң-биле кады хуу өнчүзүрек сеткил-бодалды кыпсыр кижилерниң ажыл-агыйының байып өзеринге удур бис.

Редакциялаар хевирлиг эвээш эвес немелделер болгаш чазалгалар чугаалажыышкыннар чоруп турда база киргилээн. ТК ол чазалгаларны база көрген. Ол чазалгаларның чамдыызы текстини экижидип турар болгаш Программаның силерде үлеп берген төлевилелинде кирген.

Программаның төлевилелин чугаалажып көрүп турар үеде үнген кол-кол айтырыглар мындыг-дыр.

2. Программаның төлевилелин делегейде канчаар көрүп турары

Эштер! СЭКП-ниң Программазының төлевилели бүгү делегейге ёзулуг-ла ужур-дузалыг документ кылдыр тодаргайлаттынган болгаш делегейниң политиктиг байдалынга дыка улуг салдарлыг болган. Бо төлевилел социалистиг лагерьниң чурттарында эң калбак улус массаларның, империалистиг күрүнелерде хөй-нитти бөлүктерниң, хамаарышпас чорукту чаалап алган азы колонизаторларның сапогунуң адаанда амдаа ондап чыдар улустарның канчаар-даа аажок улуг кичээңгейин бодунче хандыткан. Программаның төлевилели чер бөмбүрзээниң эң ыраккы булуңнарынче чедип, эң-не реакцылыг буржуаз парлалганың безин арыннарынче орукту ажыдып алган.

Акы-дуңма марксисчи-ленинчи партиялар, бүгү чурттарның коммунистериниң хөй миллион армиязы Программаның төлевилелинге бедик үнелелди берген чорук бисте, совет коммунистерде улуг ханыышкынны чаягаар-ла хайныктырган. Өске чурттарның коммунистери СЭКП-ниң Программазындан боттарының практиктиг ажыл-чорудулгазынга болгаш демиселинге сорук кириишкинни ап турар деп, бистиң партиявыстың чедиишкиннери оларның күштерин—бүгү делегейге хосталганың, тайбынның, социализмниң күштерин көвүдедип турар деп оларның медеглеп турары интернационалистер болур бистерге аас-кежик-тир. XXII съездиниң делегаттарының мурнундан, бистиң партиявыстың кежигүннериниң мурнундан, бүгү совет улустуң мурнундан бүгү акы-дуңма партияларга, делегейниң бүгү коммунистеринге бистиң планнарывысты, бистиң эчис сорулгавысты деткээни дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илередирин чөпшээреп көрүңер. Бистиң ленинчи партиявыс пролетаржы интернационализмниң тугун бедик туттунган, тайбынның, аас-кежикиниң болгаш чечектелиишкинниң ниитилелинче—коммунистиг ниитилелче кижи төрелгетенни чоокшуладырынга бодунуң шыдаар бүгү-ле чүүлдерин кылыр дээрзин силерге бүзүредип тур бис, бистиң даштыкы акы-дуңмаларывыс.

Программа болза эң-не чугула айтырыгларга харыыларны берип, хөй-ниитиниң шимчээшкининге болгаш амгы үениң депшилгелиг өскерлиишкиннеринге шылгарангай рольду ойнап турар деп мурнакчы, демократтыг үзел-бодалдарның кижилери медеглеп турар. Программа болгаш ооң күүседилгези бүгү делегейде байдалга дыка улуг салдарны чедирер дээрзин буржуазия болгаш ооң парлалгазы безин хүлээп көрбейн барып шыдавайн турар.

СЭКП-ниң Программазының төлевилелиниң дугайында буржуаз болгаш барыын-социалистиг ажылдакчыларның чугааларын анализтээр болза, принципиалдыг ужур-дузалыг элээн каш түңнелдерни кылып болур.

Программаның идеяларын долгандыр коммунистиг болгаш буржуаз ийи идеологияларның ёзулуг тулчуушкуну калбарганын хамыктың мурнунда демдеглээри эргежок чугула. Тургузуушкуннуң улуг чаагай планнарында сиңниккен коммунистиг идеялар болза буржуаз идеологиядан—күчүлелдиң болгаш үрегдээшкинниң идеологиязындан хемчээл чок артык күштүүн бүгү-ле илергейи-биле көргүзүп, ол идеологияга удур чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар деп дидим чугаалап болур.

Бирги тиилелге чүдел дизе, ниитилелдиң социал-экономиктиг чаа организациязы болур коммунизм амгы үениң улам-на күчүлүг күжү болуп турар деп буржуаз идеологтарның ам миннип турары болур. Коммунистиг идеалдарны XIX чүс чылда буржуазия утопия деп чарлап, ооң талалакчыларын хораннап база истеп сүрүп турган. XX чүс чылдың баштайгы үжен чылдарында буржуазия «антикоммунистиг» каш походтарны бүгү делегей хемчээли-биле боттандырган болгаш коммунизм кезээде хээржүттүнген деп каш-каш чурттарга чарлаан. Бежен чылдарда коммунизмниң «эжирбес кризизиниң» дугайында ол алгырып турган. Каш-ла чылдар эрткен соонда империалистиг буржуазия коммунизмниң аажок улуг өзүлдезин, ооң амыдыралда бадыткаттынган күжүн, делегей төөгүзүнде ооң улам өзүп турар ужур-дузазын демдеглээр ужурга таварышкан.

Буржуазияның үзел-бодалдарында чоорту өскерлиишкиннерни тодаргайлаарынга Англияның «Экономист» деп ындыг улуг буржуаз журналының бижээни черле ылаптыг болуп турар. Ийиги Программазын бистиң партиявыстың хүлээп алганының соонда большевизм өлүр четкен деп бүзүредип турган ол «Экономист» ам келгеш, Программаның утказы «херек кырында туруп турар чүткүлдерниң хөгжүлдезиниң планы» болуп турар деп, «ол манифестиниң аазаашкыны боттанмас хоозун чорук эвес болуп турар» деп айтыр ужурга таварышкан.

Коммунистер боттарының сөзүн салгынче октавас дээрзин, олар боттарының бүгү аазаашкынын күүседип турар дээрзин олар көргүскеннер. Коммунистер боттарының планнарын хүндүлээр кылдыр дайзыннарны безин албадаан. Коммунизм амгы үениң ниитилел амыдыралында «аар деңзилиг» болгаш «каракка көскү» кылдыр кирип, ында кол турушту ээлеп турар болгаш ооң тиилелгелиг базымын доктаатпы дег ындыг күш чок.

Делегейде үнелеп көрүүшкүннерниң анализи база бир мындыг чугула түңнелди кылыр арганы берип турар: коммунизмниң болгаш тайбынның чарылбазының дугайында Программаның улуг идеязы капиталистиг чурттарның чонунуң ортузунда улам-на улуу-биле нептереп турар. Ындыг улуг планнарны чарлап турар чурт тайбынга сонуургалдыг болбайн барып шыдавас деп, буржуазияның хөй-хөй төлээлекчилери безин хүлээвейн барып шыдавас болган. Империализмниң чөлеңгиижинде—АКШ-та безин демократтыг хөй-нитти СЭКП-ниң Программазын—тайбынның болгаш кижиге ынакшылдыг чоруктуң бо улуг документизин америк империалистерниң ажыг човуланныг, дер, хан төгер шериг-мобилизастыг планнарынга удурландыр салып турар. Бир-тээ Совет Эвилели бодунуң мурнунда ындыг улуг планныг болганда, тайбынче ол кыйгырып турар деп Австралияның антисоветтиг меге хопка мергежээн «Сидней морнинг геральд» солуну миннир ужурлуг болган. Бөмбүрзектиң өске талазында буржуаз солуннуң—Ливанның «Ан-Нахар» солунунуң бижээни мындыг: «Дайынның талалакчылары чылча шавыышкынныг согуушкунну алган. Бир эвес бо программаның алыс утказы бүгүдеге билдингир апарза, тайбынның туктары каяа-даа көдүрлүр».

Мындыг минниишкиннер чүнүң дугайын чугаалап турарыл? Агрессчи күштерге, водородтуг бомбага чүдүп сегүрүүрлерге чаа улуг аштырыышкынны Программа таварыштырган дээрзиниң дугайын чугаалап турар.

Буржуазияның база ооң чалчаларының антикоммунистиг тоолдары болгаш нүгүлдери Программаның улуг идеяларының согуушкунундан тарадыр чаштап турар. Коммунизмниң идеяларының хандыкчы күжү өзүп, улам-на чаа-чаа талалакчыларлыг болуп турар. Коммунизм экономиктиг-даа, политиктиг-даа, моральдыг-даа тала-биле капитализмни ажып турар дээрзин, келир үе коммунизмниң болур дээрзин билип алырда улам хөй калбак массаларга чаа Программа дузалап турар. Буржуазияны болгаш ооң камгалакчыларын ам хаара туткан дүүрээзиннерниң чылдагааннарын билип алыры берге эвес: СЭКП-ниң Программазынга удур оларның тургузуптар чүзү-даа чок. Олар келир үениң дугайында чүнү-даа чугаалап шыдавастар, чүгле 20 чыл хамаан чок, мырыңай чаңгыс-даа чылда план кылып шыдавастар. Ол дугайын херээжен бирма чогаалчы Дау А Ма мынчаар иле кылдыр чугаалаан: «Каттышкан Штаттар — капиталистиг ниитилелдиң монархиязы, коммунизмге удур демиселдиң «кол командылакчызы». Ол чурт, бир эвес шугулдаанындан-даа күзезе, совет план-биле адаанажыпкы дег кандыг-бир планны кылып шыдавас. Англия база-ла ындыг. Ол совет планга дөмей тың чаңгыс-даа планны тургузуп шыдавас».

Азияның, Африканың, Латин Американың улустарынга Программаның идеяларының салдары империалистиг буржуазияны онза дүүредип турар. АКШ-тың даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының кежигүнү Альберт Гор: «Аас-кежиин оскунган нацияларга программаның төлевилелиниң салдарлыын чедир үнелевейн барып болбас» деп дүвүрээзин-биле сагындырып турар.

А капитализмге мөлчүткен бүгү кижилерге Программаның идеяларының салдарлыы шынавыла улуг. «Таймс оф Индиа» солуннуң бижип турары болза: «Коммунистиг манифестиниң үезинден бээр моон артык сорук кирикчи коммунистиг документ турбаан. Программаның күүселттинери база-ла чигзинигни болдурбас. Африка-азия чурттарының улустары Россия бодунуң бүгү аазаашкыннарын күүседир дээрзинге оларның бүзүрелин төрүттүндүрген совет чедиишкиннерниң эвээш дээрге-ле салдарынга алыскан туруп турар. Бистиң Программавыска-даа, бистиң ажыл-чорудулгавыска-даа багай эвес-ле үнелээшкин-дир.

Капиталистиг тургузугну мактаар база хосталган чурттарның улустарын капиталистиг эвес оруктуң бергелери-биле коргудар дээш, империалистиг пропаганда чаа-чаа кажарлаашкыннарны кылып турар. Ынчалза-даа империалистиг буржуазия ону хөй кылган тудум-на, колониализмни шуут узуткаарынче, социал депшилге дээш демиселче улустарны сорук кирип турар мурнакчы идеялардан ол коргардыр деп чүве улам-на көскү апар чыдар. Бис кандыг бис дизе, бодувустуң идеяларывысты кымга-даа дөгевес бис. Ынчалза-даа хосталган чурттарның улустары боттарының чепсегленишкининге социализмниң, депшилгениң идеяларын ажыглай берзе, ынчан бис бодувустуң дуржулгавысты барымдаалааш, олар шын кылып турарлар-дыр деп быжыы-биле чугаалап болур бис.

Империализмниң идея талазы-биле чалчалары коммунизмниң идеялары барыын талакы чурттарның чонунга кандыг-даа хандыкшыл чок болуп турар дээр дөгейленген бодал-биле боттарының ээлерин оожургадырын шенезиннер. Болгааныңар, дээргилер! Капитализмниң түредип турар күш-ажылчы кижилериниң бар черлериниң шуптузунда-ла коммунизмниң идеялары догуннап болгаш быжыгып турар. Силерниң мактап турарыңар «депшилгенерниң» чурттарында миллион-миллион кижилер чүнү бодап турарын биликсеп тур силер бе? Ол дугайын даартагы хүнүн коргуушкун-биле манап турар ажылчыннардан, хоочурап турар фермерлерден айтырыңар, чичевица чуданы дээш ээлчегде манап турар ажыл чоктардан, боттарының ажы-төлдеринге тайбынны болгаш аас-кежиин күзеп турар бүгү кижилерден айтырып көрүңер. Ынчан силер боттарыңарның чурттарыңарда миллион-миллион кижилер коммунизмче сундугуп турар деп чүвени билип каар силер. Ажыл чок американ Артур Стоундан «Правдага» келген чагааны номчуксап тур мен. Ооң бижээни болза: «Программаның төлевилели болза бүгү капиталистиг чурттарда ажылчыннарны хүн бүрү өлүрүп турар чорукка, бүгү делегейниң улустарынга удур монополистерниң үүлгедип турар кем-бурууларынга харыы болуп турар... Капиталистерниң тергиидилиниң адаанда чурттап турар бистерге ол программа күштерниң кайы хире улуг үнер дестери болуп турарын Совет Эвилелиниң улузу пат-ла кайгаар апаар». Артур Стоун: «Ол сорулганы күүселиринче далажыңар. Ол программаны болдунар-ла дүргени-биле күүседир боор силер деп Совет Эвилелинде силерже бүгү делегей идегел-биле көрүп турар: ынчангаш миллион-миллион кижилерниң тынын алыр силер, ынчанмас болза олар мөлчүгделден кырлып каап болур, таптай бастырар болгаш чагыртыр апаар»—деп совет улусту кыйгырып турар. Бо документ чүректиң ханызындан бижиттинген: мында капиталдың чурттарында бистиң акы-дуңмаларывыстың ёзулуг-ла бодалдары болгаш күзелдери илереттинген.

Чүс-чүс миллион базындырган болгаш улуг-хуузун оскунган кижилер боттарының эң эки күзелдериниң болгаш чүткүлдериниң боттанышкынын ооң көрүп турар ужурунда Программаның идеялары, коммунизмниң идеялары планетада тиилелгелиг чоруп турар. Капитализмниң төлгечилери депшилгениң идеяларындан улустарны кандыг-даа полицейжи херимнер болгаш «демир көжегелер»-биле дуглап шыдавас. Коммунизм—ол дээрге улустарның идегели, оларның херелденчек келир үезиниң магадылалы-дыр!

Империалистиг буржуазия бодунуң идеология талазы-биле аштырыышкынын ам-даа хүлээп көөр хөңнү чок болбайнаан. Ол черле билдингир, ол аңаа политиктиг бот өлүртүнүүшкүн-биле дөмей-ле болгай. Ол кандыг-даа арга-биле СЭКП-ниң Программазының төлевилелиниң ужур-дузазын кудуладыр, улус массаларга ооң салдарын кандыг-даа чепсек-биле кошкадыр дээш калчаалыг күженишкиннерни кылып турарлар.

Капиталистиг ниитилелдиң тергиидекчи каш санныг бөлүктери капитализмни камгалаарының планы дижири боттарының туружун бистиң Программавыска удур тургузар деп хөй-ле оралдажып турар. Ынчаарга капитализмни чалыткадырының планының дугайын бис та чеже катап номчуп болгаш дыңнап келдивис дээр! А капитализм чайлаш чок чөнүп бар чоруур. Ол черле билдингир. Бойлаан тургузугну камгалап апкы дег ындыг аргалар чок. Ындыг тургузугда улустарны сорук кириптер идеялар чок болгаш туруп-даа шыдавас. Буржуаз идеологияның хоозураанының дугайында өлүмнүг херечини кым-даа эвес, «Нью-Йорк пост» деп америк солун илередипкен. Программаның төлевилелин парлааны-биле холбаштыр ол солун: «Элээн каш чылдарның дургузунда чамдык америк удуртукчулар «национал сорулгалар» дээр үзел-бодалды күженишкинниг кылып келгеш, чүгле каш борбак хоозун түңнелдерге келгеннер»—деп бижээн.

Ынчангаш, капитализмде өөделиг программа чок. Ында бистиң программавысты шүгүмчүлээринге бадыткалдар база чок. Шак ындыг өөжок байдалга киргеш, буржуазияның камгалакчыларының армиязы куруг ховудан коммунизмге удур согуннар дилеп чорупканнар. Ынчалза-даа нүгүлдээшкинниң, хоптаашкынның, мегелеп чулчуруурунуң хораннап каан согуннарындан өске чүнү-даа тыппаан. Шак моон—коммунизмниң дайзыннарының аразынга бүрүн аймаараашкын, күш чок каржыланыышкын, чөгенчиг чигзиниишкин үнген.

Буржуаз шүгүмчүлекчилер бир аай үн-биле: Программа күүсеттинмес деп алгырышканнар. Реакцылыг солуннарның арыннарынга: «боттанмас күзел», «сагыш даашкыны», «кордал» деп мырыңай бирги совет беш чыл планнарының үезинде-ле билдингир каргыштар база катап кестүп тургулаан. Бистиң Программавыстың дайзыннарында сан-түңнер, фактылар бары чадавас ыйнаан? Ындыг чүве кайда боор. Бистиң Программавыста чүүл бүрүзү үндезилелдиг. Оларда чүгле дыңналгыр медеглелдер. Бисте чурагай бүрүзү санаттынган болгаш бадыткаттынган. Олар чурагайлардан аза-биле дөмей коргарлар. Бистиинде төөгүлүг хөгжүлдениң угланыышкыннарының эртем ёзугаар ылаптыг анализи берлинген. Оларда кышкырган каргыштар, хажыызындан үретүңнел чок төлгелээшкиннер. Олар оозунга кедергей таалааш, илергей чөрүлдээлерже канчаар кирип бар чорууруун безин эскербейн турарлар болгаш баш мунгаш байдалга алысканнар. Оон туржук олар бот-боттары ховактары-биле үскүлежип турарлар. Бир эвес шүгүмчүлекчилерниң бир кезээ: «Программа күүсеттинмес» дижип алгыржып турар болза, а өске кезээ сыр дедир кылдыр: «Ол дээрге чөңгээ-дир! Канчаалы, чоолу!» деп девидээрлер. «Фигаро» деп француз солун чаа совет планнар «агаар шивээлери-дир» деп бадыткап турар. «Кремльдиң бодунуң мурнунда салган аажок улуг сорулгаларын агаар шивээлери кылдыр көрбейн-не көрүңер, чүге дизе ол сорулгалар сөстүң ёзулуг-ла утказы-биле алырга, барыын чүкке чөңгээ-дир»—деп, Австрияның «Дас клейне фольке-блат» солуну барыын талакы чурттарны кыйгырып турар. Мырыңай-ла кара кайгамчык чүве-дир! Бо шүгүмчүлекчилер харын үш-даа эвес, чүгле ийи хады аразынга аза бергени бүгүдеге илден-дир.

Бистиң Программавысты шүгүмчүлеп турарларның ийиги оралдажыышкынның бодалы болза, коммунизм үезинде кижилерниң хостуг чоруу чок дээр дугайында чараа шураашкынныг медеглелдери болур. «Арбейтер-цейтунг» дээр Австрияның социал-демократтыг солуну ол ёзажок бадыткалга мындыг «базисти» барымдаага кииерин шенеп көрген. Ол чүнү бижип турарын дыңнаңардаан: «Совет хамаатызы кижи соңгузу хүн шынап-ла халас демир орук билеттерин ап болур дээрзинге бүзүрээр бис, ынчалза-даа ол кижи кайнаар чоруксаан болдур, ынаар чоруур аргазы болдунмас болдурам деп санаар бис». Бир эвес совет кижиге ол кайнаар чоруксаан болдур, ынаар чоруп шыдаар ирги бе деп кым-бир кижи айтырыг салган болза ол ындыг айтырыкчыже көргеш, бо-даа «Канатчиков чайлаандан» тургуннаан сээдең эвес ийнен кылдыр бодаар боор. Совет кижилер чоруксаанна черинче чоруп турарлар. А мурнуку чүк штаттарын таварты «хосталганың чорумалынче» хапкаш, кара бажыннадыпкан чүс-чүс американнарның ындыг айтырыынга чүү деп харыылаарларыл?

Буржуаз пропаганданың мындыг бир аргазы ооң-даа катырынчыг характерни көргүзүп турар. Совет кижилерниң коммунизм үезинде чедип алыксап турары амыдыралдың байдалдары АКШ-та болгаш өске-даа капиталистиг чурттарда шагда-ла бар апарган ышкаш кылдыр бичии-даа эгенмейн бадыткап турар. Ынчаарга капиталдың чурттарында күш-ажыл кижилериниң амыдыралының фактыларын, байдалдарын оон артык дорамчылааның шоодуп турарын бодаары безин берге-дир. «Ажыл-чокталыышкынның деңнели бүгү националдың чаргылыг херээ болуп артпышаан», кижилерниң миллион-миллиону шуут-ла аштап турар деп, америк парлалганың миннип турары мырыңай-ла кайгамчык чүве. Ынчаарга, америк чуртталганың ындыг уржуктарынга таваржып турар ол кижилерни олар хереглээриниң шаа-биле... хандыртынган кылдыр бүзүредирин оралдажып турар-дырлар. АКШ-та медицина дузаламчызы хоозураадыг аар өртектиг-дир деп, америк солуннар чыл санында дыңнадып келген хирезинде, ам келгеш харын медицина дузаламчызы база халас апарган ышкаш болур-дур. Квартира төлевири — миллион-миллион өг-бүлелерниң ёзулуг-ла хоозураашкыны апарган-дыр деп, америк парлалга дүүн чаа-ла бүгүдээге чарлап турган, а бөгүн бир эвес саттыныкчы бижикчини дыңнаар болзувусса, АКШ-та чуртталга чери барык-ла халас чыгыы апарган турар чалапчок. Бистиң ол чөгенчиг шүгүмчүлекчилеривис-даа бойлагыже чедир-ле булулуп калганнар-дыр!

СЭКП-ниң Программазы кожа-хелбээ догуннаарының болгаш тайбың ёзу-биле чаржырының идеязын соксаал чокка чорудуп турар. Ынчаарга тайбың кожа-хелбээ догуннаарынче кыйгырыг тайбың күзевес кижилерни коргудуп турары көстүп турар-дыр. Чамдык буржуаз солуннар тайбың кожа-хелбээ догуннаарын «бүгү делегей революциязының боо-чепсээ» деп адаарынга чедип турарлар. Капиталистиг делегейниң кол солуну «Нью-Йорк Таймс» Программаны тайылбырлап тура мынча деп алгырып турар: «Ол болза хостуг делегейге дайынны — дайынныг, политиктиг, экономиктиг, болгаш пропагандалыг дайынны чарлаан чаа чарлал-дыр».

Ол болза дээргилер, калчаа чорук-тур. Силерниң нервинер сулараан-дыр. Капиталистиг делегейге дайын чарлаан кандыг-бир айтыышкын барын Программадан кайын тып алдыңар? Ынча деп бадыткаарынга силерге Программаның кандыг бөлүү, кандыг чүүлү барымдаа бергенил? Ындыг барымдаалар чок болгаш турбас-даа. Ынчаарга бир эвес «Нью-Йорк Таймс» солуннуң далаш бижикчилери боттарының ырын кижи дыңнаар аргажок багы-биле ырлавышаан турар болза, олар тайбыңдан черле коргарын, кожа-хелбээ догуннаарындан коргарын база катап шынзыктырып турар-дыр, чүге дээрге, капитализм социализм-биле тайбың чарышка шыдашпас деп чүвени олар билирлер. Империалистиг бөлүктер дайын кылырын күзеп турарлар, ынчангаш оларның бодалдары улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга кайы хире хоралыын улам-на көргүзүп турарлар.

Мугулайларның болгаш реакционерлерниң бистиң Программавысче ажынып халдап турары бисти бичии-даа кайгатпас. Бир эвес олар бистерни мактап турган болза, бис кайгаар ийик бис. Бир эвес мугулайлар бистиң Программавыска удур демисежип турар болза, ол Программа адар дээн демдээнге дегген-дир. Коммунизмниң оруу-биле бүгү кижи төрелгетен эрте-даа азы орай-даа чоруур деп чүвени быжыг билбишаан, бодувустуң оруувус-биле — коммунизмниң оруу-биле бүзүрелдиг чоруп олурар бис.

МОСКВА. Октябрь 17. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи.

ЧУРУКТА: Оренбург областан келген делегаттар—СЭКП обкомунуң секретары Ф. В. Токарев-биле «Рубежанский» совхозтуң директору албандан халашкан генерал-майор Н. Г. Пономарев олар съездиниң делегады Социалистиг Күш-ажылдың ийи дапкыр Маадыры, Тернополь областың Сталин аттыг колхозунуң звеночузу Е. А. Долинюк-биле чугаалажып турлар.

Фото Н. Ситниковтуу. СЭТА-ның фотохроникаЗЫ.

VII.

Коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үеде партия

Эштер! Программаның улуг чаагайы болза бистиң ленинчи партиявыстың улуг чаагайының дугайын чугаалап турар. Коммунизмниң бедик идеалдарын көргүспүшаан, ол ниитилелди революсчу чаарты тургузарының удуртукчузунуң хүлээлгезин партия алдарлыы-биле күүседип турар. **Ажылчын аңгының партиязы болуп тыптып келген бистиң марксисчи-ленинчи партиявыс бүгү улустуң партиязы апарган.** Эрге-ажыктарының болгаш үзел-бодалының чаңгыс эви-биле сырый каттышкан совет ниитилелдиң бир демниг чаңгыс эви болгаш күчүзү оон илереп турар. Кезээде—кажан хүннүң херели чырып-даа турда, бүргег-даа турда, тиилелгелерниң хүннеринде-даа, шыңгыы шылгалдаларның хүннеринде-даа **партия улус-биле, улус партия-биле кады болуп турар.** Коммунистиг партия дээрге, төөгүлүг хөгжүлдениң чаа үе-чадазында туруп келген сорулгаларны шиитпирлээринге бистиң улузувустуң тура-соруун, күженишкиннерин болгаш энергиязын мөөннеп турар күш ол болур.

Ам бистиң чуртувус аажок улуг материалдыг аргаларлыг, бедик хөгжүлделиг эртемниг болгаш техниктиг апарган, улус массаларның идепкейи үерлээн сугнуң агымы дег хайныгып турда, бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң темпизи айтып алган политиктиг шугумну ниити күрүне хемчээнге-даа, чер-черлерге-даа шын чорударындан, бистиң күрүнениң болгаш хөй-нитти организацияларывыстың бүгү системазының шын болгаш үре-түңнелдиг ажылдаарындан, социалистиг тургузугнуң артык күштүүн шын ажыглап билириинден колдуунда хамааржып турар. Коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үеде партияның башкарыкчы болгаш организакчы ролюн бедидериниң эргежок чугулазы шак оон болуп турар.

Ол үеде коммунистиг партияның хөгжүлдези кандыг-кандыг кол шугумнар-биле чоруурул? Мындыг угланыышкыннар-биле болур деп санап турар бис:

— хөй-нитти политиктиг организацияларның дээди хевири болур партияның ролюн улам ынай бедидери, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарынга ооң башкарыкчы салдарын күштелдирери;

— партия-биле улустуң чаңгыс эвин быжыглаары, партия кежигүнү эвес массалар-биле партияның харылзаазының хевирлерин байыдары, ажылчы чоннарны улам-на хөйү-биле партия кежигүннериниң медерелиниң болгаш идепкейлиниң деңнелинге четир көдүрери;

— партияның иштики демократиязын улам ынай хөгжүдери, партия кежигүнүнүң адының ужур-дузазын бедидери, бүгү коммунистерниң идепкейлиин болгаш бот-тывынгырын улуу-биле өстүрери, партияның хүрээлениниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттышканын быжыглаары.

Коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үеде партийжи-политиктиг ажылдың болгаш партийжи-организастыг удуртулганың чаа, эң-не бедик деңнели дүүшкен турарын демдеглээри эргежок чугула. Чаа Программа хүлээп алыры—улуг төөгүлүг акт. Ындыг-даа болза ажыл-херектиң чүгле эгези-дир. Кол чүве—Программаны амыдыралга боттандырары болур. Программада илип үндүрген улуг сорулгалар бүгү партияга болгаш партия организациязы бүрүзүнге болуп көрбээн бедик негелделерни салып турар.

Чаа Программага үндезилээш, бистиң съездивистиң хүлээп алыры СЭКП-ниң Уставында коммунистиг тургузуушкунну калбаа-биле чорудар үениң байдалдарынга болгаш сорулгаларынга дүүштүр партияның организастыг принциптерин хөгжүдүп турар.

Партияның соңгулдалыг органнарын тургузарының дугайында айтырыг принципиалдыг улуг ужур-дузалыг. **Партияның удуртур органнарының составын үргүлчү чаартырын** хандырып турар чаа чурумну Программаның төлевилелинде сүмелеп турар. Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, солулгалыг болурунуң принципин күрүне эрге-чагыргазының болгаш хөй-нитти организацияларының соңгулдалыг органнарын тургузарынга база нептередири ажыктыг болгу дег-дир.

(Төнчүзү 6-гы арында).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

Ол системаже шилчиири болза бистиң демократиявысты хөгжүдеринге улуг базым болур. Күрүне болза нииты улустуң күрүнези, ынчаарга партия—бүгү улустуң тура-соруунуң болгаш эрге-ажыктарының илередикчизи апарган совет ниитилелдиң политиктиг организациязында чаа үениң алыс утказынга ындыг шилчилге дүгжүп турар. Партияның хүрээлениниң болгаш идея талазы-биле күчүзүнүң, ооң кадрларының аажок өзери, чоннуң политиктиг болгаш культурлуг деңнелиниң кестүп көрбээни-биле бедүрлүрү ол үениң онза чүүлү болур.

Партия төрүттүнүп тыптып турган үезинде төөгүнүң хоойлуларын билип алырын оралдажып, ниитилелге бар турган чөрүлдээлерден революсчу ёзу-биле үнер арганы дилеп чоруур болгаш марксизмни өөренип эгелээни ийи-чаңгыс база он-он мурнакчы ажылчыннардан болгаш интеллигентилерден тургустунуп турган. Коммунизмниң херээнге кызыгаар чок шынчы ол профессионал-революсчулар ажылчын аңгыны, ажылчы массаларны организастап, чырыдып, эрги, мөлчүкчү тургузугну шүүргедээриниче оларны баштааш, социализмниң тиилелгезин хандырган ленинчи партияның удуртукчу өзээ бооп турган. Бистиң партиявыстың күжү эң эгезинден тура-ла ооң хүрээлениниң бедик идейлиинде, сырый каттышканында, сагылга-чурумнуунда, улус массалар-биле харылзаалыында, ажылчын аңгыга, күш-ажылчы тараачыннарга деткиттирип келгенинде бооп келген.

Октябрь революциязының тиилелгези дээш тулчуушкуннарга, хамааты дайынның одунга, социалистиг тургузуушкуннуң фронтуларынга, Ада-чурттуң Улуг дайынының дошкун шылгалдаларынга болгаш дайын соолундеги үениң байдалдарынга бистиң партиявыстың күжү көвүдеп, ооң хүрээлени өзүп, ооң кадрлары каңналып быжыгып келген. Бистиң үевисте партия кежигүнү эвестер коммунистер-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, коммунизмни база-ла идепкейлиг тургузуп турар, оларның кол нуруузу коммунистер-биле дөмей бодалдыг бооп турар.

Революцияның баштайгы чылдарында удуртукчу коммунист кадрларның бөлүү кызыы турган болза, ам удуртур ажылче чаа-чаа кижилерни депшидериниң аргалары эгээртинмес болган. Удуртур ажылдарга соңгуткан эштер чаа күштерниң оруун дуглавайн, харын боттарының билиглерин болгаш угаанын партия, совет, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нииты организацияларында удуртур ажылга, партияны болгаш чуртту удуртурунга үндүрзүн дээш өске-даа эштерге орукту ажыдып берген турар корум-чурумну доктаадыр херек. Бисте мергежилдиг, эртем-билиглиг кижилер хөй. Оларда дуржулга четпейн турар. Удуртукчу ажылдакчыларның чаа кадрларны кижизидер ролю харын маңаа илерээр ужурлуг.

Организм бүрүзү түс-түс клеткалардан тургустунган болгаш, чамдык клеткалар өлүп-чидип, чамдыктары өзүп-төрүттүнүп турар болган ужурунда үргүлчү-ле чаартынып турар болгай. Партия-даа, ниитизи-биле ниитилел-даа база-ла ындыг чорудулгага таваржып, амыдыралдың база-ла ындыг хоойлузунга чагыртып турар. Партияның болгаш бүгү ниитилелдиң организминиң хөгжүлдезинге дотказ чедирбейн тургаш, ол чаягаар чорудулганы доктаадып-даа азы үреп-даа шыдавас-ла болгай.

Чогуур үе-шаанда төлептиг деп үнелеткеш, удуртур ажылдарга соңгуттуруп, ол ажылдарга бүдүн он-он чылдарда ажылдап келген эштер бисте бар дээрзи чажыт эвес. Ол үениң дургузунда оларның чамдыктары ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле чорудар аргазын оскунуп, чаа чүүлдү медереп көөр чорууну чидиргеш, моондактыг апаргылаан. Ындыг кижилерни чүгле шаанда соңгуттурган кижилер-дир дээш кылып турар ажылдарынга арттырып каары—шын эвес болур ийик. Удуртур органнарга мурнунда соңгуттурган биеэги ол-ла кижилерниң бөлүү-биле хагдынып алгаш, олурар кижилер бистер боор бис бе ынчаш. Ол дээрге бистиң угланыышкынывыс эвес. Ажылдаза чогуур доктааткан хуусаазы төнгенинде партия органынга соңгутпайн баар чорук партия кежигүннериниң кызып-кыйрынга чылдагаан болбас ужурлуг деп чүве билдингир. Коммунист кижи дааңдырган ажылынга чогуур хуусаазында эки ажылдаан болза—аңаа алдар болгаш мактал.

Сорулга болза ажылга өзүп депшээн аныяк кижилерни партияның болгаш күрүнениң удуртур ажылынче хаара тудары болур. Марксизм-ленинизмниң теориязынга, революсчуларның салгалдарының болгаш социализм тургузукчуларының дуржулгазынга даянып алгаш, чаа күштер шылгаттынган кадрлар-биле демин каттыштырып тургаш, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн чедиишкинниг быжыглаарлар, экономиканы, эртемни, техниканы болгаш культураны бурунгаар шимчедирлер. Партияның эге болгаш үстүкү-даа, совет болгаш хөй-нииты организацияларында-даа бистиң бүгү хөй адырлыг системавыста чүс-чүс муң соңгулдалыг органнар бар турарын алыр болза, ээлчеглиг соңгулдалар болган санында-ла миллион-миллион чаа кижилер удуртур ажылче хаара туттунар деп чүве тодаргай апаар-дыр.

Кадрларны үргүлчү-ле чаартып турары, ажылга өзүп мергежээн чаа эштерни депшидери, бистиң партия болгаш күрүне ажылынга аныяк база кажараан дуржулгалыг ажылдакчыларны катай-хаара ажыглаары—марксисчи-ленинчи партияның хөгжүлдезиниң хоойлузу. Бистиң партиявыс ындыг түңнелди, ылаңгыя И. В. Сталинниң бодунга чүдүүр чоруктуң уржуктарындан үнүп келген дуржулгаларынга үндезилээш кылып турар. Ол дугайын мен чаңгыс эвес удаа чугаалап турган мен, ооң иштинде бо съездиге ТК-ның отчёдунга база чугаалаан мен. Программаның болгаш Уставтың — партияның ол кол документилериниң — төлевилелдеринде ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң катап болу бээринге удур магадылалды тургузар, ооң оруунга идегелдиг моондакты тургузар ужурлуг чүүлдерни бижээн. Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң оруу кезээ-мөңгеде хагдынган турзун дээш партия бүгү эргежок чугула хемчеглерни алыр ужурлуг деп съездиниң индиринден медеглеп тур бис.

Соңгулдалыг органнарны үргүлчү чаартып турары амдан эгелээш партийжи амыдыралдың үреп болбас норма-чижээ, күрүне болгаш хөй-нииты амыдыралының норма-чижээ болур ужурлуг. Аңаа үндезилээш, удуртулганың коллективтиг болур чоруунуң принцивин улам-на чайгылыш чок боттандырарынга чаа-чаа аргалар ажыттынар.

Партия болза коммунистерниң, бүгү улустуң коллективтиг дуржулгазынга болгаш коллективтиг угаан-бодалынга даянып, хөй-нииты организацияларының, бүгү совет кижилерниң эгелекчи чорууну бүгү тала-биле хөгжүдүп турар. Эки эгелээшкин бүрүзү, эки бодал бүрүзү, үнелиг санал бүрүзү эң-не кичээнгейлиг-биле өөренип көрдүнген, идепкейлиг деткимчени алган болгаш боттандырттынган турар ужурлуг. Ынчалза-даа калбак массаларның хөй янзы хевирлиг эгелекчи чорууну херекке албайн турар ажылдакчылар бисте бар. Оларга чүгле оларның боттарының бодап болгаш чугаалап турар чүүлдери чугула. Ол коммунистиг эвес, а дужүметсиг үзел-бодал-дыр. Коммунизмни тургузарының херээ дээш кижи бүрүзүнүң салым-чаяаның болгаш аргаларын ажыглаары — удуртукчуларның, бүгү партия организацияларының хүлээлгези бо-дур.

Соңгулдалыг органнарны тургузарының саналдап турар системазы болза шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди хөгжүдеринге, ажылдакчыларның удуртукчудан дужунда хамаарылгалыг болуп турарының, таныш-көрүш тырттарының, ажылда четпестерни болгаш ышкындырыгларны бот-боттары чажыржырының фактылары шиитпирлиг-биле дазылындан узуткаттынган турарынга чаа аргаларны ажыдып турар. Кадрларны солуп турарының принциви болза удуртуп турары коллективтиң болгаш калбак массаларның санал-оналын база күзел-соруун тоовастай бээр, партияның болгаш чоннуң мурнунга харыысалгалыг болурунуң бодалын ышкынган кижилерден соңгулдалыг органнарны хостаар арганы бээр. Соңгулдалыг органнар моон соңгаар доктаамал чаартынып турар составтыг ажылдаар, эң-не аргаларлыг, өзе берген, коммунизмниң херээнге бердинген кижилерни бодунга киириштирер ужурлуг.

Хоочун болгаш аныяк кадрларны дүүштүрерин, ылаңгыя дээди органнарга удуртулганың салгаглыг болурун ажыл-херектиң эрге-ажыктары негеп турар. Удуртулгада салгаглыг чорук чокка шын иштики болгаш даштыкы политиканы боттандырары, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун чедиишкинниг удуртуру берге болур ийик. Удуртулганың салгаглыг болуру — кол ленинчи принциптерниң бирээзи. В. И. Ленинниң өөредип турганы: «Чогуур аңгының бүгү-ле бодап турар төлээлекчилериниң үр, чүткүлдүг, янзы-бүрү, бүгү талалыг ажылы-биле эргежок чугула билигни, эргежок чугула дуржулганы, билиг биле дуржулгадан аңгыда эргежок чугула — нарын политиктиг айтырыгларны дүрген болгаш шын шиитпирлээринге политиктиг эндевес чорукту ажылдап кылыры партия организациялары болгаш партия баштыңчылары деп атка төлептиг болуп турар партийжи удуртукчуларның ужур-дузазы харын-на ында болуп турар». (Чогаалдар, том 31, арын 50).

Партия ажылдакчыларының, ооң удуртукчу ажылдакчыларының ат-алдары — партияның улуг байлак херээ болур. Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чорукту буруу шаппышаан, партияның удуртукчу ажылдакчыларын өстүрериниң эргежок чугулазын, оларның ат-алдарын быжыглаарының дугайында айтырыгны херек чок дивейн турар бис. Хамык ужур чүдел дизе, партияның удуртур ажылдакчыларын оларның салым-чаяанныының, политиктиг болгаш ажыл-херекчи шынарының ужурунда депшидип үндүргүлээн турзун, коммунистер-биле, чон-биле олар сырый харылзаалыг болзун деп бодап турар. Ленин дириг турда партияның ажылдакчыларының быжыгып тургустунарының чорудулгазы харын-на ынчаар чоруп турган.

Бистер партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын болгаш коллективтиг удуртулганың принциптерин чайгылыш чок сагыыр, хөгжүдер, удуртукчу органнарның болгаш оларның ажылдакчыларының ажыл-чорудулгаларынга партийжи массаның шыңгыы контролюн, бүгү коммунистерниң идепкейиниң болгаш тывынгыр чоруунуң өзүлдезин, партияның политиказын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга оларның ёзулуг чогаадыкчы киржилгезин, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырын хандырар хүлээлгелиг бис.

Бир эвес партия үргүлчү-ле бурунгаар көөр, бир эвес ол улус-биле, ооң мерген угааны-биле доктаамал сүмележип-харылзажып турар болгаш бодунуң дуржулгазын долдуруп, калбартыр болза, кандыг-даа шылгалда коргунчуг эвес болур. Ленинниң тургусканы болгаш кижизиткени бистиң партиявыс чогум-на ындыг партия болуп турар. Бистиң өлүм чок баштыңчывыстың болгаш башкывыстың чагыгларын кезээ-мөңгеде ыдыктыы-биле кадагалап, амыдыралга улам турушту-биле боттандыраалынар, эштер! Ынчан бистер моон-даа артык улуг чедиишкиннерлиг болур бис.

Бистиң хөгжүлдевистиң чаа үе-чадазында совет, ажыл-агый, профэвилел, комсомол, кооперация болгаш өске-даа массалыг организацияларга партийжи удуртулганы экижидери онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Ол болза, улустуң организастыг чорууну бедидеринге болгаш ооң чогаадыкчы күштерин мобилизастаарынга бирги чергениң негелдези болур. Коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарынга ажылдың байдалы дээш харыысалгалыг болбушаан, оон-биле кады партия организациялары күрүне болгаш хөй-нииты органнарының ажылын холгаарлавас ужурлуг. Массалыг организацияларны партиядан удуртурунуң кол чүүлү — оларның күжениишкиннерин коммунизмниң тургузуушкунунче мобилизастаары; оларның удуртур органнарының составын үргүлчү экижидери, кадрларны депшидериниң, шын таарыштыр тургузуп, кижизидериниң дугайында сагыш човаары болур.

Амгы үе-чадада партия кежигүнүнүң ролю болгаш харыысалгазы онза бедип турар. Коммунист—бедик ат. Партияның политиказын боттандырары дээш демиселдиң мурнуку одуругларынга турарын оон ам кажангызындан-даа артык негеп турар. Коммунист улуска ак-сеткилдиг бараан болуру-биле, хөй-ниитиниң болгаш хуунуң амыдыралынга бодунуң чурумнуг чоруу-биле, коммунистиг харылзааларны хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга, коммунистиг моральдың норма-чижектерин сагыырынга үлегер болур ужурлуг.

Партияның күштериниң болгаш тиилеттирбезиниң эң чугула үнер дөзү—ооң идейлиг болгаш организастыг бузулбас сырый каттыжыышкынында. Партия ленинчи партийжи чорук-биле дүүшпес кандыг-даа фраксылыг чоруктарның болгаш бөлүглежиишкиннерниң кандыг-даа илерээшкининге удур бодунуң чепсектериниң курлавырында организастыг магадылалдарлыг.

Кадрларны чаартырының, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукту болдурбазының, партияның иштики демократиязын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдериниң талазы-биле Программаның төлевилелинде илдип үндүрген хемчеглер—ёзулуг революстуг хемчеглер. Ол хемчеглер партияның ажылдап кылганы кол планы-биле, коммунизм дээш ооң демиселиниң тактиказы болгаш стратегиязы-биле тудуш сырый харылзаалыг болуп турар. Айыткан хемчеглерни боттандырары болза коммунизмниң херээнге бердинген, мергежилдиг кадрларны кижизидериниң херээн улам-на калбартырының, партияның, бүгү хөй-нииты организацияларының, бүгү улустуң идепкейин хөгжүдериниң аргазын бээр. Ынчаарга ол дээрге, экономиканың болгаш культураның тургузуушкунунуң бүгү херээ, коммунизм тургузуушкунунуң херээ улам чедиишкинниг болур дээни ол-дур.

Эштер! Коммунизмни калбаа-биле тургузарының Программазын ажылдап кылганы—бистиң партиявыстың, ооң Төп Комитединиң канчаар-даа аажок улуг теоретиктиг күчүлүүн херечилеп турары ол-дур. Бистер, совет коммунистер, Программа-биле чепсегленип алгаш, бодувустуң коммунистиг келир үевисти улам-на тодаргай көөр чаа бедикче көдүрлүп үне берген дег апаар бис. Ол күштү биске чүү берип турарыл? Хамыктың мурнунда марксизм-ленинизм—бистиң улам-на тиилеп турар болгаш мөңгези-биле хөгжүп турар өөредиивис берип турар. Социализмниң болгаш коммунизмниң тургузуушкунунуң чорудулгазы дээрге-ле хөй миллион массаларның практиктиг дуржулгазынга үндезилээш, марксисчи-ленинчи теорияның байып турарының чорудулгазы ол болуп турар. Чаа Программа —ол болза коммунизмниң дугайында марксисчи-ленинчи теорияның эң-не чугула чүүлдери-даа, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң практиказынга ол чүүлдерниң боттанылгазының дуржулгазындан үнүп турар чаа түңнелдерни-даа мөөңнээн, теорияның болгаш политиканың шылгарангай документизи болур.

Бистер илеттинмээн оруктап бурунгаар бар чыдар бис. Биске коммунизмниң тургузуушкунунуң чорудулгазында тургустунуп кээр хөй янзы айтырыгларны ажылдап кылыры, теоретиктиг чүүлдерни хөгжүдүп, тодаргайлаары эргежок чугула. Дириг организмниң хүн чырыы чокка орта өзүп шыдавазы ышкаш, коммунистиг тургузуушкунну, бир эвес ооң оруун марксисчи-ленинчи эртем-биле чырытпас болза, чедиишкинниг боттандыртынып шыдавас. Партияның сорулгазы болза коммунизмниң чаа-чаа тиилелгелеринче орукту айтып турар идегелдиг компас болур, бистиң марксисчи-ленинчи теориявысты хөгжүдериниң дугайында могаг-шылаг чокка сагыш човаары болур.

* * *

Эштер! XXII съездиниң делегаттары бистерге коммунизм тургузуушкунунуң Программазы— СЭКП-ниң чаа Программазын көрүп база хүлээп алыр улуг аас-кежик таварышкан-дыр. Ол Программаны боттандырары — кижи төрелгетенниң төөгүзүнге эң-не аас-кежиктиг үениң эгелээни ол болур.

Мөлчүлге, социал болгаш национал дарлал турбас, дайыннарның ханныг халавы кижилерни дүүретпес ниитилелдиң дугайында кижи төрелгетен чүс-чүс чылдарда күзеп келген. Улустуң херээ дээш демиселге хөй-хөй маадырлар дидимнер болуп өлгүлээн. Ындыг-даа болза аас-кежии күзел болуп артып каап, улустарның үлүү—човулаң, ыы-сыы болуп чораан. Марксисчи-ленинчи өөредигниң өндүр чаагайы чүдел дизе, күш-ажыл кижилериниң чаян-күзелин боттандырарынче орукту айтып бергени ол болуп турар. Коммунизмниң бирги үе-чадазын — социализмни амыдыралга боттандырар, ынчаарга ам совет улусту коммунизмниң дээди үе-чадазынче аппаар аас-кежик бистиң партиявыстың үлүүнге таварышкан.

Бистиң партиявыс делегейниң кырынга хосталганың чырыткызын, социализмниң болгаш коммунизмниң тугун көдүрүп үндүргеш, кижи төрелгетенниң салым-чаяаннарынга үндезин өскерилгелерниң чүс чылы кылдыр XX чүс чылды алдаржыткан. Боттарының соондан улус массаларны эдерткен бүгү чурттарның коммунистериниң улуг армиязының маадырлыг демисели төөгүнүң чорудулгазын дүргедедип, кижи төрелгетенниң эң-не чырык идеалдарын боттандырарын чоокшулаткан. Ынчаарга Совет Эвилелинге коммунистиг ниитилелди тургузупканда төөгүнүң маңы кайы-хире дүргедээр-дир!

Коммунизмниң херээ канчаар-даа аажок улуг базымнар-биле бурунгаар чоруп олурар. Коммунизмниң туг көдүрүкчүлери — марксисчи-ленинчи партиялар — революсчуларның—чаартыкчыларның партиялары, улустуң аас-кежииниң дарганнары бис деп чүвени көргүскеннер. Ам бүгү чурттарның мурнакчы кижилери эң-не дээре, эң-не чырык чаагай чүүлдү коммунистерге хамаарыштырып турар. Коммунизмниң күштери санап четтинмес хөй. Амыдыралдың шыны, төөгүнүң шыны коммунизмниң талазында.

Коммунизмниң тиилелгези ленинчи партияның кезээде күзеп ханмас, эчистиң сорулгазы болуп турган. Ам ол күзел —коммунизм—боттуг чүүл апаар чыдар. Чүгле бистиң уре-салгалдарывыс эвес, харын силер-биле, бистер эштер, совет кижилерниң амгы салгалы коммунизм үезинде чурттаарлар! Ол дугайын медереп билири совет кижи бүрүзүн сорук киирип, ооң кестүп көрбээн идепкейлиг-биле чурттап база ажылдаар күзелин төрүттүндүрүп турар.

Программа болза коммунизм тургузукчуларының хүрээлениңге кижи бүрүзүнүң турар черин айтып берип турар. Ол Программа коммунизмниң херээ дээш канчаар ажылдаарын болгаш өөренирин, коммунистиг ниитилелге чурттаарынга бодун канчаар белеткээрин айтып берип турар. Бистиң черивистиң кырынга коммунизмниң хүнү чайыннаадыр үнүп кээр хүннү дүрген чоокшуладырынга бодувустуң бүгү күштеривисти, бүгү энергиявысты бергээлиңер, эштер!

Социализмниң тиилелгези дээш демиселге бисти Ленинниң тугу сорук киирип турган. Ынчангаш бис тиилээн бис!

Бистиң Төрээн чуртувустуң хөгжүлдезиниң чаа төөгүлүг үе-чадазында — коммунизм тургузуушкунунуң үе-чадазында бисти Ленинниң тугу сорук киирип турар.

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

(Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары база изиг чүүлдүгзүнүүшкүннер каш удаа үзе кирип турган).

СЭКП-НИҢ XXII СЪЕЗДИЗИНГЕ

Совет Эвилелиниң комсомолчуларындан болгаш аныяктарындан, бүгү-ле аныяк-чалыы оолдарындан болгаш кыстарындан

Бо кайгамчыктыг хүннерде бүгү совет улус-биле бир дөмей бистиң чурттуң аныяк оолдарының болгаш кыстарының кичээнгейи Кремльче угланган. Ленинниң улуг партиязы бодунуң XXII съездизинче, Москваже эң эки оолдарын болгаш кыстарын чоруткан. Бо съезд болза партияның, бүгү улустуң канчаар-даа аажок улуг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының түңнелин үндүрер болгаш коммунизмче делгем оруктуң херелденчек чырыткызы СЭКП-ниң чаа Программазын хүлээп алыр. Чер делегейге эң-не шынчы, эң-не болбаазырангай ниитилелди тургузары дээш, коммунистиг идеалдарны боттандырары дээш демиселге бистиң чурттуң аныяк салгакчылары бодунуң амыдырал-чуртталгазының өндүр улуг эчис сорулгазын оон көрүп турарлар.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир-ле дугаарында дарлал-бекти дүжүр октааш, коммунизмниң быжыг-чөлеңгиижи, социалистиг күчүлүг эң улуг күрүне болу берген чуртка төрүттүнгеш, чурттап турарывыска кызыгаар чок өөрүп турар бис. Бистиң кайгамчык чуртувуска аас-кежиктиг чурттап база ажылдап турарывыстың дугайын бүгү-ле сагыш-сеткиливистен чугаалап тур бис.

Ленинчи партияның удуртулгазы-биле бистиң улузувус социалистиг тургузугнуң өндүр улуг артык күштүүн көргүскенинге чоргаарланыр бис. Совет Эвилели чеди чылдың чүгле ийи чылдарының дургузунда үлетпүр продукциязын дайын мурнундагы 23 чылдарның дургузунда кылдынганы хирени бүдүрген. Бистиң хөгжүлдевистиң темпизи Американың Каттышкан Штаттарнындан беш ажыг катап бедик бооп турар. Көдээ ажыл-агый шиитпирлиг хөгжүлделиг болуп, эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинде чайыннанчак тиилелгелер чедип алдынган. Совет кижилер бир-ле дугаарында делегейге атомнуг электростанцияны болгаш атомнуг ледоколду тудуп тургускан болгаш Черниң база Хүнүң кылымал эдеринчилерин салып үндүргеннер. Космиктиг корабльдерге чер бөмбүрзээн долгандыр тиилелгелиг ужудуушкуннарны кылгылаан баштайгы космонавтылар бистиң ада-чуртчуларывыс—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хамаатылары болганынга өөрүшкүвүстү илередип турар бис.

Социализм совет улуска улуг чаагай кежикти хандырып берген. 1952 чыл-биле дөмейлээрге ажылчыннарның боттуг орулгазы бир чартыктан хөй катап, а тараачыннарның 1,7 катап өскен. Ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүглерни соксадырын төөгүде бир-ле дугаарында бистиң чуртувуста боттандырып турар. Билиглерни, эртемни, культураны болгаш уран чүүлдү шиңгээдип алырынга бүгү-ле аргаларны совет кижиге берген. Удавас эң-не кыска шактыг ажыл хүнү болгаш делегейде эң-не бедик деңнелдиг амыдырал-чуртталга биске тургустунаар.

Социалистиг тургузугнуң совет аныяк кижиге бергени бүгү-ле хосталгаларны база социал эргелерни, халас өөредилгениң, дыштанырының болгаш ажылдаар эргениң магадылалын долу хемчээл-биле ажыглап турар. Ол болза кандыг-даа капиталистиг чурттуң аныяк кижизиниң чүгле күзеп болур чүүлү-дүр. Совет аныяк кижи бодунуң чуртунуң бүрүн эргелиг ээзи. Ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринде 400 муң бистиң аныяктарывыстың соңгуттурганы ол дугайын чугаалавайн турар деппе ынчаш. Чүс-чүс аныяк кижилер бүдүрүлге участоктарын, бүдүрүлгелерни, колхозтарны, совхозтарны удуртуп турарлар. Ынчалза-даа бистиң аныяктарывыстың эргелери моон-биле кызыгаарлаттынмас. Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге, аныяктарның күш-ажылчы маадырлыг чорууну болгаш идепкейин хөгжүдеринге комсомолдуң идепкейин болгаш инициативин партия сагыш салыңгыры-биле деткип турар.

Совет космонавтылар Юрий Гагарин биле Герман Титов, пөс-таавычы Валентина Гаганова, тудугжу Александр Анохин, куш ажаакчызы Валентина Бахтурина, кукурузачы Петр Салунов, токарь Юрий Куший, нефть тывыкчызы Акиф Джафаров болгаш аныяк салгакчыларның төлээлекчилери, ленинчи комсомолдуң кижизиттиргеннери, коммунистерниң улуг партиязының кежигүннери өске-даа хөй-хөй кижилер СЭКП-ниң XXII съездизиниң делегаттары болур бедик алдар хүндүлүг болганнар. Чонга кызыгааржок бараан болурун, принципиалдыг болгаш чаныш-сыныш чок демиселчилер болурун, дайзыннарны көөр хөңнү чок чорукту бистиң аныяктарывыс коммунистерден өөренип ап турарлар. Кижиниң күш-ажылының эң эки шынарлары коммунистерде сиңниккен. Ол дээрге бистиң чүректеривисти хайныктырган ак-сеткилдиг шынчы болгаш шудургу, бөдүүн кижилер-дир. Бистерге, чер делегейде эң-не хүндүлүг болгаш бедик ат — коммунист болуру эң хүндүлүг болгаш бедик алдар болур.

Партияның XX болгаш XXI съездилериниң шиитпирлери-биле бистиң чурттуң амыдыралынга аажок улуг чаартылгалар болган. Партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин тургусканы, социалистиг демократияны улам ынай хөгжүткени көдээ ажыл-агыйны шиитпирлиг көдүрериниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле партияның ап чоруткулаан улуг хемчеглери улусчу инициативаны көдүрген, бурунгаар хөгжүлдени дүргедедиринге калбак орукту ажыткан. Ол болза бистиң төрээн партиявыстың, ооң дайынчы штавы —шынчы ленинчи, могаг-шылаг чок ажылдакчы Никита Сергеевич Хрущевка удурткан Төп Комитеттиң мерген угаанныг политиказының түңнели-дир.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының төлевилелин бистер бүгү улус-биле кады өөренип база чугаалашкан бис. Партияның Программазы — бистерге, аныяк кижилерге аас-кежиктиг келир үе база бистиң ажыл-чорудулгавыстың тодаргай планы дээрзин угаан-бодалывыстан, чүрээвистиң ханызындан медереп билген бис. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары—бүгү совет кижилерниң херээ, энергиязы болгаш угааны, Ленинчи комсомолдуң хүндүлүг дайынчы сорулгазы болур.

«Коммунизм дээш совет улустуң демиселинге аныяктарны партия чогаадыкчы, тургузукчу күш кылдыр көрүп турар» — деп партияның Программазының төлевилелинде чугаалап турар. Чүгле ниитилелдиң чаагай кежиин дээш күш-ажылга ёзулуг аас-кежиин тывар, коммунист болур дээрзин бистер билир бис.

Бөгүн комсомол, бүгү совет аныяктар боттарының ажылының түңнелдериниң дугайын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге рапорттап турар. Партияның XX съездизиниң соонда комсомолдуң бүгү ажыл-чорудулгазын хамыктың мурнунда улус ажыл-агыйының тургузуушкунунга тодаргай, идепкейлиг киржиринче угландырган.

Бо чылдарда кур черлерни шиңгээдип алырынче, чөөн болгаш соңгу чүктерде тудугларже ийи миллион хире эки-турачылар чоруткаңнар. Комсомолдуң шалыпчы тудугларынга аныяктарның эң идепкейлиг киржилгези-биле 39 домналарны болгаш мартеннерни, 29 прокат станьнарын, химия талазы-биле ажылдаар 30 бүдүрүлгелерни, демир-бетон конструкциялыг 450 бүдүрүлгелерни болгаш кезектерни, хөмүр даштың 40 шахталарын дерип тургускан болгаш 8 муң километр демир-оруктарны салган болгаш алды чүс муң километр демир орукту электрижиткен. Комсомолчулар, оолдар болгаш кыстар муң-муң автоматчыткан, механизастаттынган шууштурулга шугумнарын төлевилээринге болгаш ажыглалга кииреринге дузалашканнар. Олар улус ажыл-агыйынга камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш идепкейлиг демисежип турарлар. Аныяктар 13 миллион тонна демир кескиндилерин чыггаш дужааганнар.

Черни камналгалыы-биле көөрүнге болгаш хүндүлээринге, тараажыларның база малчыннарның хүндүлүг күш-ажылын чаа ёзу-биле көөрүнге бистерни өөреткен партияга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлеп турар бис. Бистиң ховуларывыстың эң үнелиг культуразы—кукурузаның бедик дүжүдүн өстүрери совет аныяктарга партияның эң чугула даалгазы болуп турар. Бо чылын беш чүс муң оолдар болгаш кыстар 12,5 миллион гектар кукурузаны ажаап өстүрген. Украинаның, Молдавияның, Соңгу Кавказтың, Татарияның болгаш чурттуң өске-даа хөй-хөй районнарының комсомолчу-аныяктарының хөй-хөй бригадалары болгаш звенолары бир гектардан кукурузаның 50—70 центнер тараазын болгаш 800—1000 центнер ногаан массазын алганнар.

Бүгү совет улус-биле кады комсомолчулар болгаш аныяктар съезд мурнунуң шалыпчы ээлчээнге кирипкеннер болгаш съездиге хуузунда күш-ажылчы белектерлиг ужурашканнар.

Чаа кижи, коммунистиг ниитилелдиң кижизи практиктиг ажыл-херекке, нииты күш-ажылга дадыгып-быжыгып турар. Ленинчи чагыгларны күүсетпишаан, партияның кыйгырыынга харыылавышаан, бистер коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынга болгаш чурттаарынга өөренип турар бис.

Улам-на тиилеп турар марксисчи-ленинчи өөредигни ханызы-биле өөренириңге аныяк оолдар болгаш кыстар чүткүлдүг. Бистер бодувустуң мергежиливисти, нииты эртем-билиивисти болгаш культура-техниктиг деңнеливисти бедидип турар бис. Билиглерже сундугуушкун, бодунуң ажыл-херээниң мастери болур дээш чүткүл — бистиң салгалдың кол мөзү-шынары ол.

Комсомолдуң бүгү ажыл-чорудулгазынга, бүгү улустуң хөй-хөй ажыл-херектеринге идепкейлиг рольду студентилер, өөреникчи-аныяктар ойнап турар. Амыдырал-биле, практика-биле харылзааны быжыглаан школаны эде тургузар дугайында хоойлуну боттандырары эртемни болгаш билиглерни ханызы-биле шиңгээдип алырынга, коммунистиг ниитилелдиң медерелдиг болгаш идепкейлиг тургузукчулары болурунга дузалап турар.

Боттарывыстың ажылдарывыстың чамдык түңнелдериниң дугайын партияга илеткевишаан, бистер бодувустуң четпестеривисти база тодаргай көрүп турар бис. Аныяктарның ортузунда социалистиг нииты чуртталганың норма-чижектерин болгаш корум-чурумун үрээриниң фактылары— ниитиге ажыктыг күш-ажылдан ойталаашкын, маңгыстаар чорук, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар чоруктарның ам-даа бар болуп турарынга харыысалга биске база онаажыр деп чүвени билип турар бис. Ол кадык эвес чоруктарны ажып эртер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери совет оолдарның болгаш кыстарның программныг амыдырал-чуртталгазы болу бээр. Бистиң социалистиг тургузуушкунувуста салдынган байлактыг аргаларны долузу-биле ажыглаарынга, индустрияны, көдээ ажыл-агыйны, культураны болгаш эртемни хөгжүдеринге бүгү улус-биле кады партияга моон соңгаар-даа улам-на идепкейлиг дузалажыр бис. Коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг планнарын боттандырары бистиң чурттуң бүдүрүкчү күштериниң улам ынай күчүлүг хөгжүлдезин негеп турар. Партияның кыйгырыы-биле, комсомолдуң путевказы-биле чурттуң чөөн болгаш соңгу чүктеринде районнарынче оларның эгээртинмес байлаан совет кижиниң ажыглалынга кирер дээш чоруурунга белен бис.

Бистиң кижи бүрүвүс марксисчи-ленинчи өөредигни моон соңгаар-даа шудургу болгаш ханызы-биле өөренип, совет патриотизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң ёзузунга бодун чаңчыктырып, бистиң хүн бүрүдеги амыдыралывыска коммунизм тургузукчузунуң моральдыг кодексизи хоойлу болган турзун дээш оралдажыр бис.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Аныяктарның Коммунистиг Эвилели быжыгып база хөгжүп турар. Сөөлгү беш чылдарның дургузунда ВЛКСМ-ниң хүрээлениңге 12 миллион ажыг оолдар болгаш кыстар кирген. Комсомол болза Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш дайынчы курлавыры болур. Ол-ла чылдарда комсомолдуң кижизиттиргеннери эң-не экилерниң экизи 1,5 миллион кижи төрээн Коммунистиг партияның хүрээлениңге кирген.

Бистер Коммунистиг партияга шынчы оолдар, кыстар бис дээрзин байырлалдыы-биле таңгыраглап тур бис. Марксизм-ленинизмниң тиилеттирбес тугунуң адаа-биле могаг-шылаг чокка чорбушаан, кайа-ла херек болдур, коммунистиг тургузуушкуннуң төлептиг тургузукчулары болур дээш коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле участоктарынга ажылдаар бис. Бистиң ынак төрээн чуртувустуң күчүзү быжыгып база өзүп турзун, социалистиг чурттарның аныяктары-биле дем-каттыжылгазы хөгжүп, бүгү делегейниң ажылчы аныяктары-биле пролетаржы сагыш-сеткил каттыжылгазы хөгжүп турзун дээш комсомолчулар болгаш аныяктар бүгү-ле чүүлдерни кылыр.

Комсомолчулар болгаш аныяктар, оолдар болгаш кыстар, Совет Армияның база Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары кезээде серемчилелдиг болуп, бодунуң ынак Төрээн чуртунуң камгалалынга туржурунга кандыг-даа минутада белен болуп турар.

Совет кижилерниң амгы салгалы коммунизм үезинде чурттаар. Бистиң үениң угааны, алдары болгаш сеткил-нүүрү — Коммунистиг партия бисти улам-на бурунгаар аппар чоруур. Бистер күштеривисти, билиивисти, угаанывысты өндүр улуг чаагай херек — коммунизмниң тургузуушкунунга киирерин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге байырлалдыы-биле аазап тур бис.

Коммунизмни тургузары дээш демиселге совет улустуң шылгаттынган авангарды — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

Чагааны бүдүрүлгелерниң, тудугларның, транспорттуң, колхозтарның, совхозтарның, СТС-терниң, албан черлериниң, школаларның, дээди өөредилге черлериниң, шериг кезектериниң, комсомолчуларның болгаш аныяктарның хуралдарынга, митингилеринге чугаалажып көрген болгаш бир үн-биле хүлээп алган чагааның текстизин чугаалажырынга болгаш хүлээп алырынга 47.789.423 кижи киришкен.

Чаагайжыдылганың херээнге

Бистиң төрээн Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазаавыс бүгү чүвени чоннуң чаагайжыдылгазының херээнге угландырып турар. Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанада тудуг участогунуң коллективи СЭКП-ниң XXII съездизин күш-ажылчы белектиг уткаан.

Коллектив бо чылын 212 муң рубльдиң тудугларын кылыр тургаш, херек кырында 235 муң рубльдиң тудугларын ажыглалга киирген. Съездиниң ажыттынган хүнүнде болган митингиге участоктуң начальниги эш Чеглаков болгаш бригадир эш Дооң олар санал бергеш, —коллектив чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 4 чуртталга бажыңнарын тудар—деп хүлээнген.

Тудуг ыяжы белеткээр бригаданың мурнундан эш Пилаев сөс алгаш, ол талазы-биле чыл онаалдазы ажыр күүсеттингенин, а ноябрь болгаш декабрь айларда пландан ажыр 400 кубометр дилиг материалдарын белеткеп шыдаарын бүзүреткен. Бригада моон мурнунда бир бажыңның ыяжын 10 хүн белеткеп турган, а ам ол хире тудуг ыяжын 5 хүн, харын оон-даа кыска үеде белеткеп турар апарган. Ажылдың шынары база экижээн.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXII СЪЕЗДИЗИ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң октябрь 19-та болган кежээки хуралынга Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **В. П. Мжаванадзе,** СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң Даргазының оралакчызы эш **Г. И. Воронов** санал берген дээрзин дыңнаткан болгай.

Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **В. П. Мжаванадзениң** чугаалааны болза, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукту болгаш оон хоралыг уржуктарын узуткаар дугайында айтырыгны мерген угаангыр, дидим болгаш принципиалдыг тургусканы, партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын болгаш коллективтиг удуртулганың принцивин катап тургусканы Төп Комитеттиң болгаш эш Н. С. Хрущевтуң бодунуң улуг ачы-хавыязы болур. Ол чорук партия, күрүне, идеологтуг ажылдың бүгү адырларынга таарымчалыг салдарны чедирген, улус чоннуң ортузунга партияның ат-алдарын улам бедик көдүрген, калбак массаларның инициативазын хөгжүткен болгаш коммунистиг тургузуушкунуң шапкын темпилерин хандырган.

СЭКП-ниң XX съездизиниң айытканы, партияның чиңгине шугумун совет улус чаңгыс эп-сеткил-биле деткээн болгаш деткип-даа турар. Ол шугумга партияга удур бөлүк удурланып үнген болгай. Бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске шаптык чедирерин оралдажып турган ол каш санныг чаржынчыг фракционерлерни партияның Төп Комитеди өй-шаанда сойгалаан болгаш чылча шапкан. Марксизм-ленинизмниң диригчогаадыкчы өөредиин хажыдар дээр кижилерге удур, догматиктерге болгаш ревизионистерге удур, бистиң партиявыстың хүрээлениниң чаңгыс эвин болгаш бузулбас чаңгыс эвин чайгылдырарын оралдажып турар кижилерге удур демиселди чорудар болгаш доктаамал серемчилелдиг болур ужурлуг бис деп оратор чугаалаан.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей Грузияның ажылчы чоннары империалистиг күштерниң талазындан тургустунуп келген шуут айыылды барымдаалап көргеш, чазактың алган эргежок чугула хемчеглерин чүүлдүгзүнүп көрген. Бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың бүгү ажыл-чорудулгазы тайбың дугайында, улустарның аас-кежииниң дугайында сагыш салышкыны-биле сиңниккен. Оон эрге-ажыы дээш бистер бойдусту дидими-биле чаартырының, чаа хоорайларның чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнарының, уруглар яслилериниң, школаларның тудуунуң планнарын төлевилеп, эртемни болгаш техниканы хөгжүдүп турар бис. Бистиң чуртувус өске чурттарны болгаш улустарны чаалап алырынга болгаш кулданырынга белеткенип турар дээр чүвени чүгле угаан-сарыыл чоктар чугаалап болур деп эш Мжаванадзе ыргулчүлээн.

Оон ынай ораторнуң дыңнатканы болза, сөөлгү 5—6 чылдарның дургузунда Грузияда үлетпүрнүң күштелдирген хөгжүлдези боттанып келген. Кан, шой, прокат, ферросплавтар, электроэнергия бүдүрүлгези көвүдээн, аъш-чем үлетпүрүнүң заводтарынга херектиг станоктарны, машиналарны болгаш дерилгени бүдүрери өскен. Марганец үлетпүрүн хөгжүдеринге хөй херекгилерни киирген. Бодунуң заводтары ылаптыг нарын электрон приборларны болгаш күчүлүг магистраль электровозтарны бүдүрүп үндүрүп турарынга грузин улус чоргаарланып турар. «400» деп хоорза-прокат агрегадын бүрүнү-биле автоматчыдарын делегей практиказында бир-ле дугаарында боттандырган. Республиканың улус ажыл-агыйының кол адыры—шай үлетпүрү—амгы үениң эң болбаазырангай бедик механизастаттынган болгаш автоматчыттынган фабрикаларлыг болуп турар. Мында шайның чиг-эдин болбаазырадып кылырын хол-биле кылыр күш-ажыл-биле күүсетпейн турар. Мурнакчы технология болгаш чаа техника бүдүрүлгелерниң бүдүрүлгечи күчүзүн 50 хуу бедиткен болгаш шай бүдүрер 26 чаа фабрикаларның тудуунга четчир хире хөреңгилерни камнап алыр арганы берген.

Республиканың үлетпүрүнүң хөгжүлдези чеди чылдың онаалгаларын улуу-биле мурнап чорупорар. Ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер делегейге продукцияның эң эки шынары дээш массалыг чарышты калбартканнар.

Чурттуң кодээ ажыл-агыйын көдүрер талазы-биле партияның Төп Комитединиң хемчеглери, ТК-ның пленумнарының шиитпирлери, четпестерни дидим болгаш кам-хайыра чокка шугумчулээн чорук республиканың кодээ ажыл-агыйының бүгү адырларын шыңгыы көдүрерин хандырган деп эш Мжаванадзе чугаалаан. Кодээ ажыл-агый продуктуларының кол хевирлериниң бүдүрүлгези болгаш садып алышкыны улуу-биле көвүдээн. Ам Грузияның шайжылары чыл бүрүде чуртка 150 муң тонна ажыг шай бүрүзүн берип турар, а 1965 чылда планда көрдүнген 170 муң тоннаның орнунга 200 муң тоннаны чыып алырын хүлээнгеннер.

Эртемниң хөгжүлдези көзүлбээн чечектелиишкинни чедип алган. Революция мурнунда Грузияга чаңгыс-даа эртем-шинчилел албан чери чок турган. А партияның ханы мерген ленинчи национал политиказының ачызында республикада бир чүс эртем-шинчилел албан черлери санаттынып турар. Радиоэлектроника, саналга техниказы, кибернетика, плазманың физиказы дээн ышкаш эртемниң амгы ындыг адырларының талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын калбарткан. Грузин ССР-ниң Эртемнер академиязының атомнуг реакторунда атомнуг энергияны тайбың сорулгага ажыглаар талазы-биле чугула шинчилелдерни чорудуп турар. Грузияның геофизиктери Москваның болгаш Ленинградтың тускай эртемниглери-биле сырый кады ажылдажылга чорударынга үндезилээш, долу кагар чорук-биле демиселдиң ажыктыг хемчеглерин ажылдап кылып турар болгаш бо чылын безин дуржулга кылдыр 30 муң гектар ажыг черни долудан камгалаарын организастаан. Чугула айтырыгларны ажылдап кылырынга республиканың эртемденнериниң идепкейлиг киржилгезиниң хөй санныг чижектерин көргүзүп болур.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда бодунуң чедиишкиннерин Коммунистиг партияның, орус, украин, белорус—Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының доктаамал дузаламчызының ачызында чедип алган деп чүвени бистиң бүгү улузувус медерелип билип турар деп эш Мжаванадзе медеглээн. Ол найыралды бистиң улузувус бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң күчүлүг күжү кылдыр карак огу дег кезээде камгалап чоруур.

Чаа Программаны хүлээп алыр аас-кежик биске онаашкан. Ол Программа — марксизм-ленинизмниң күштүүнүң, амыдыралчызының, оон идеяларының өндүр улуунуң көргүзүү болур. Ол идеялар Чер бөмбүргэзиниң миллион-миллион кижилериниң сагыш-сеткилин болгаш чүрээн хаара тудуп турар болгай. Бистиң мурнувуста чогаадыкчы ажыл-чорудулганың аажок улуг сорулгалары ажыттынган. Ол улуг Программаның чедиишкиннин боттанылышкыны бистерден, совет кижи бүрүзүнүң энергиязындан, хамыктың мурнунда коммунистерден хамааржып турар.

Оон ынай ораторнуң чугаалааны болза, Закавказьеде экономика талазы-биле аажок улуг аргалар бар. Ол дээрге андарттынмаан кур черлер-дир. Ында өннүг металлдарның, нефтиниң, марганецтиң, газтың, тудуг ыяжының үнелиг хевирлери. дагдан акkan хемнер бар, ол хемнер чиик өртектиг энергияны берип турар. Экономиктиг районнарның планнаашкынын болгаш ажыл-чорудулгазын таарыштырар талазы-биле Чөвүлел ам Закавказьеде тургустунган. Ол Чөвүлел бүдүрүкчү күштерни хөгжүдериниң оруктарын айтыр, Закавказьениң бүгү республикаларының аразынга экономиктиг харылзааларның, кайы-кайызының аразынга кооперастаашкынның характерин тодарадыр ужурлуг.

Коммунизм—хостуг медерелдиг ажыл-ишчилерниң бедик организастаттынган ниитилели болур, ол кижилерге мораль талазы-биле арыг болур чорук болгаш күш-ажыл талазы-биле сайзырангай чорук дүүшкен турар ужурлуг болгай. Экономиканың болгаш культураның хөгжүлдези-биле кады кижилер өзүп, оларның мораль өвүр-шырайы чаартынып турарын көөрү өөрүнчүг-дүр деп оратор чугаалап турган.

Бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының улуг программазын амыдыралга боттандырар дээш грузин улус күштерин харамнанмас дээрзин эш Мжаванадзе Грузияның коммунистериниң 220 муң армиязының, республиканың бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден съездиге бүзүреткен.

СЭКП ТК-ның Россия Федерациязының талазы-биле Бюрозунуң Даргазының оралакчызы эш **Г. И. Воронов** бодунуң саналынга коммунизм дээш улуг походту марксисчи-ленинчи компас—деп партияның чаа Программазын ынчаар характерлеп чугаалаан. Россия Федерациязының бүгү алды миллион коммунистери чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң ол шылгарангай документизин изиибиле чүүлдүгзүнүп көрген дугайын оратор съездиге айыткаан. Үк документ республиканың партия организацияларының бүгү ажылын ону долгандыр калбарткан күчүлүг кол чүүл болу берген. Коммунистерниң армиязының күзел-соруун, республиканың бүгү чонунуң чүткүлүн болгаш күзел-соруун илергейлевишаан, бистер Никита Сергеевич Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп турар бис деп эш Воронов чугаалаан.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга Россия Федерациязының ойнаар ужурлуг аажок улуг ролюнуң дугайын Г. И. Воронов чугаалаан. Чурттуң бүгү үлетпүр продукциязының үштүң барык ийи кезээ, машина тудуунуң продукциязының дөрттүң үш кезээ, химия үлетпүрүнүң продукциязының бештиң дөрт кезээ, бараанныг бүгү тарааның бүдүрүүшкүнүнүң чартык кезиинден хөйү РСФСР-ниң үлүүнге онаажып турар. Республиканың ажылчы чоннары Программаның айыткан сорулгаларын чедип алырынга баштайгы белеткелдерни эки тургускан. Партияның ээлчеглиг ийи съездилериниң аразында эрткен үениң дургузунда Россияның делгемнеринде 2875 улуг үлетпүр бүдүрүлгелерни тудуп ажыглалга киирген. Волгада Ленин аттыг болгаш Партияның XXII съездизи аттыг электростанциялар, Курскиниң магнит аномалиязының баштайгы рудниктери, чаа металлургиялар ышкаш, ындыг улуг бүдүрүлгелер ажылдап эгелээн, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн-чүктүң үлетпүр баазазы, шойнуң, канның, прокаттың бүдүрүлгези калбарып турар, нефть тывыжы чеди чылдың онаалгазындан мурнап турар.

Бо бүгү чедиишкиннерни улуг сорулганы боттандырарынга—РСФСР-де үлетпүр бүдүрүлгениң амгы деңнелин ийи он чылдарның дургузунда 5,8 катап улгаттырарынга эки үндезин болур деп оратор айтып турар.

Россия таныттынмас апарган, биске чүгле тарылга шөлү безин 132,2 миллион гектар болуп турар деп эш Воронов чугаалаан. Республиканың улустарының маадыр күжүн калбартыр болгаш ажыглаар черлер бар. Россия Федерациязының ажылчыннары коммунистиг ниитилелди тургузарының ыявыла негелдези—бүгү талазы-биле сайзырангай бедик продуктулуг кодээ ажыл-агыйны тургузарынга улуг салышкынны киирер ужурлуг. Сөөлгү чылдарның дургузунда кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларын көдүрер талазы-биле партияның Төп Комитединиң чоруткан аажок улуг ажылын демдеглээш, Г. И. Вороновтуң айытканы болза ленинчи шынчы угланыышкындан партияны болгаш улусту тайзыр дээн партияга удур бөлүктүң киржикчилериниң оралдажышкыны кайы хире айыылдыг болгаш ыядынчыг болуп турганы ам онза тодазы-биле билдингир апарган.

Программада көрдүнген, кодээ ажыл-агыйның өзүлдезиниң чаа өндүр улуг чурагайларын ол адаан. 20 чылдың төнчүзүнде Россия Федерациязы кодээ ажыл-агый продукциязының ниити хемчээлин 3,6 катап көвүдедир ужурлуг. Тарааның бүдүрүүшкүнү чылда 12 миллиард пудка четкен турар. Чер ажылын болгаш мал ажылын сайзырангайыбиле дүрген хөгжүтпес болза ындыг темпилер боттанып шыдавас деп оратор демдеглээн.

Черни эки ажыглаар, тарылга шөлдериниң тургузуун үндезини-биле эде көөр, эвээш дүжүттүг культураларны бедик дүжүттүг культуралар-биле солуур, чер ажылының эртемге үндезилеттинген системазын нептередир дээш ховунуң ажылчыннарының болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң демиселиниң дугайын эш Воронов оон ынай чугаалаан. Перспектива талазы-биле ап көөрге республиканың шөлдеринге тараа культураларының дүжүдүн 10 хуу бедидери шиитпирлеттинген. СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели тарылга шөлдериниң чаа тургузуун бадылаан. Тараа культураларының шөлүн 24 миллион гектарга калбартырын көрүп турар.

Мал ажылы бурунгаар базымны кылган. Эрткен чылын эът бүдүрүлгези 1955 чылдыы-биле деңнээрге 31 хуу, сүттүү—40 хуу, дүктүү—27 хуу, чуургаларныы—46 хуу өскен. Ындыг болза-даа ол чедиишкиннер ам-даа эвээш болуп турар дээрзин миннир херек деп Г. И. Воронов чугаалаан. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары чоннуң чамдык продуктуларга, ылаңгыя эът талазы-биле хереглелдерин ам дээрезинде бүрүн эвес хандырып турар. Ындыг болза-даа бодувустуң перспективаларывысты, аажок улуг курлавырларывысты тодаргай көрүп турар бис. Боттарының аргаларын санап көргеш, Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары 20 чылдарның дургузунда сүт бүдүрерин 2,9 катап, эъттиин—барык 4 хуу көвүдедирин шиитпирлээн.

Черни угаазылалдыг ажыглаар чорук кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң үндезини деп айыткаш, эш Воронов бодунуң үезин чурттап эрттирген сиген ээлчештирилгелиг тарылга системазындан халбактанмышаан турар элээн каш областарның удуртукчуларын болгаш чамдык эртемденнерни шыңгыы шугумчулээн. Ол шөлдү улус чон куруг шөл деп ам чечени-биле адап турар болгай. Моон-биле холбаштыр ораторнуң демдеглээни болза, киирген күш-ажылга эң хөй санныг продукцияны берип турар ындыг система эки; бир гектар черге онааштыр эң хөй санныг тарааны берип турар тарылгаларның тургузуу эки деп Никита Сергеевич Хрущев мырыңай чөптүгбиле айыткан. Зона бүрүзүнүң байдалдарынга таарыштыр гектар бүрүзүнден үнер продукцияны улуубиле көвүдедир арганы берип турар ындыг системаны эртемге үндезилээш, чоокку чылдарда ажылдап кылыры бистиң эртемденнерниң хүндүлүг хүлээлгези болур.

Бо талазы-биле ажылдап турар кайгамчык эртемденнерниң болгаш кодээ ажыл-агыйның практиктериниң аттарын эш Воронов адаан. Партияның обкомнары, крайкомнары, СЭКП ТК-ның РСФСР талазыбиле Бюрозу совет органнар-биле кады бистиң кодээ ажыл-агыйывысты чер болганга мурнакчы эртемниг үндезинге тургузары-биле хемчеглерни чорудар болгаш черни эң ажыктыг ажыглаарын чедип алыр дээш хемчеглерни алыр. Ылаңгыя чоокку үеде республиканың кодээ ажыл-агый органнарын хоорайлардан ховуларның делгеминче көжүрер деп турар.

Партияның Программазының төлевилелинде айтып турары болза, эртем албан черлери болгаш дуржулга станциялары кодээ ажыл-агыйга удуртулганың чугула звенозу, а эртемденнер болгаш тускай эртемниглер колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң шуут организакчылары болган турар ужурлуг.

Россия Федерациязында 1785 дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйлар тургустунган, олар республиканың бүгү колхозтарынга болгаш совхозтарынга чаа, мурнакчы чүүлдерниң нептередикчилери болган турар ужурлуг. Ындыг болза-даа чамдык дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйлар херек кырынга үлегерин көргүспейн турар деп Г. И. Воронов демдеглээн. Партия болгаш совет органнары, дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый бүрүзү ажылдың дээре аргаларының ёзулуг университеди болган турар дугайында сагыш салыр ужурлуг.

Бодунуң саналының элээн кезиинге эш Воронов кодээге партияның организакчы ажылын, кадрларны шилип алырын болгаш таарыштыр тургузарын айыткан.

Саналының түңнелинде эш Вороновтуң чугаалааны болза: Эштер! Бистиң съездивистиң ажылын чаңгыс эп-сеткилдиң болгаш аажок улуг чогаадыкчы көдүрлүүшкүннүң ажылын бистиң Төрээн чуртувустуң кырында чайыннандыр дээп келген коммунизмниң херели чырыдып турар деп чугаалап болур. Дан хаяалап келири-биле хүннүң чайлаш чок үнүп келири ышкаш ам безин чоок болуп турар коммунистиг эртенни эгелээр Партияның XXII съездизи—партияның болгаш улустуң күчүлүг орук айтыкчызы улуг эчис сорулгаже орукту биске айтып берип турар. Съездиниң төөгүлүг шиитпирлерибиле чепсегленип алгаш, чаа Программаның тугунуң адаа-биле бистер чаа күштер болгаш чаа энергия-биле бо орук-биле—ленинчи шынчы, тиилеттирбес орук-биле бурунгаар улам бүзүрелдиг болгаш улам дүрген баар бис!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң ажылы Кремльдиң съездилер Ордузунга чаңгыс эп-сеткилдиң болгаш сырый каттыжышкынның байдалынга, кедергей улуг сорук кириишкин-биле дөрткү хүн ыргулчүлеп турар. Партияның болгаш чурттуң эрткен оруунуң дугайын, экономиканың болгаш культураның күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң дугайын, коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң чаа улуг перспективаларының дугайын төлээлер чоргаарал-биле чугаалап турарлар. Сөс ап чүве чугаалааннар СЭКП Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазын изии-биле чүүлдүгзүнүп көрүп, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чаа Программазының совет улуска, бүгү кижи төрелгетенге төөгүлүг ужур-дузазын демдеглеп турарлар.

Октябрь 20-ниң эртенги хуралы эш **Н. В. Подгорныйның** даргалааны-биле эгелээн. СЭКП Төп Комитединиң отчёдунуң, СЭКП-ниң Программазының төлевилелиниң болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелиниң талазы-биле санал бээри ыргулчүлээн.

Азербайджанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары эш **В. Ю. Ахундовка** сөс берген. Чүгле бистиң чуртувустуң эвес, харын-даа бүгү кижи төрелгетенниң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң айтырыгларын Н. С. Хрущевтуң илеткелдеринде хаара тутканының делгеми, марксисчи-ленинчи анализтиң ханызы болгаш ол анализке үндезилээш бердинген делегей болуушкуннарының баш удур өттүр көрүүшкүнү марксизм-ленинизмни амгы үениң байдалдарынга чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдериниң үлегер-чижээ боор болур-дур деп ол чугаалаан.

Бир эвес сөөлгү чылдарда, ылаңгыя СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң хоралыг уржуктарын узуткаанының база партияга удур бөлүктү чаза шапканының соонда бистиң чуртувус кедергей улуг базымнар-биле коммунизмче бурунгаар чорупкан болза, ол дээрге хамыктың мурнунда ТК-ның удуртулгазының ленинчи стилиниң, ленинизмден кандыг-даа янзы ойталаар чоруктар-биле ооң шиитпирлиг демиселиниң түңнели-дир. Азербайджанның коммунистери бистиң бүгү партиявыс-биле кады СЭКП Төп Комитединиң ленинчи угланыышкынын бүрүнү-биле деткип база чүүлдүгзүнүп көрүп турар. Төп Комитеттиң ажыл-чорудулгазының дээдизи болза СЭКП-ниң чаа Программазын — эртемниг коммунизмниң классиктиг чогаалын ажылдап кылганы болур деп, оратор демдеглээн. Партияның баш удур айыткан чүүлдерин Азербайджанның ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы бодунуң төрээн, хан-дамыры-биле тудуш хераэ кылдыр хүлээп алган дээрзин Программа төлевилелин съезд мурнунда чугаалажып көргени көргүскен.

Ленинниң күзеп бодап чорааны ышкаш, Чөөн чүктүң улустарынга үлегер-чижек болур республикаларның бирээзи болу берген Совет Азербайджанның демиселиниң болгаш тиилелгелериниң алдарлыг оруунуң дугайын чугаалавышаан, эш Ахундов үлетпүрнүң көдүрлүүшкүнүнүң дугайында сан-медээлерни чижек кылдыр көргүскен. Республиканың үлетпүрү съезд мурнунуң хүлээлгезин хуусаа бетинде, октябрь 1-де күүсеткен деп, ол съездиге дыңнаткан.

Азербайджанның партия организациязы, кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилери 1961 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле ховуларга болгаш мал ажылының фермаларынга улуг ажылды калбартып чорутканнар деп, эш Ахундов оон ынай чугаалаан. Ынчалза-даа сөөлгү ийи он чылдарның дургузунда туруп көрбээн кандаашкын болганының уламындан байдал нарыыдаан. Капиталистиг системаның байдалдарынга шак ындыг каңдаашкын национал халап болур турган ийик, ынчаарга биске чон ындыг чорукка таварышпаан, чүге дээрге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң чазаа бистиң республикавыстың колхозтарынга аъш-чем, тараа, үрезин, чээли болгаш материалдыг хөреңгилер талазы-биле улуг дузаламчыны көргүскен.

Азербайджанның партия организациязы моон соңгаар-даа СЭКП Төп Комитединиң идегелдиг чөленгиижи болур, ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудар, республиканың мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээрин хандырар, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарынга төлептиг салышкынны киирер деп, оратор түңнелинде медеглээн.

Партияның чаа Программазы салдынган сорулгаларның хемчээлиниң болгаш улуунуң талазы-биле, эртем ёзузу-биле баш бурунгаар көрдүнген чүүлдериниң ханызының болгаш ылап шынныының талазыбиле, теоретиктииниң болгаш амыдырал-биле тудуш харылзаалыының талазы-биле марксизм-ленинизмниң эң шылгарангай чогаалдарының бирээзи болуп турар деп ССРЭ-ниң Культура министри эш **Е. А. Фурцева** бодунуң чугаазынга медеглээн. Программа XX съездиниң соонда бистиң партиявыстың мөөңнээн дыка улуг дуржулгазын барымдаалап көрүп турар.

Партия бодунуң XXII съездизинге кажангызындан-даа артык чаңгыс аай, күчүлүг сырый каттыжышкынныг келген.

Бодунуң төрээн партиязының, шынчы ленинчи, могаг чок болгаш кызыгаар чок бердинген партийжи Н. С. Хрущевка баштаткан Төп Комитеттиң удуртулгазы-биле совет улус коммунизм тургузуушкунунда канчаар-даа аажок улуг тиилелгелерни чедип алган.

Съездиниң дүүнгү хуралынга акы-дуңма партияларның төлээлекчилериниң чугааларын ханы сеткил хайнышкыны-биле дыңнадывыс деп эш Фурцева чугаалаан. Делегейниң бүгү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң хүрээлелинде СЭКП-ниң бедик идегелдиг болуп турарынга чоргаарланып турар бис. Дайынчы эштеривистиң болгаш чаңгыс бодалдыгларывыстың ол идегели биске, совет коммунистерге канчаар-даа аажок үнелиг. Бистиң партиявыс ленинчи шын орукта турар дээрзиниң дугайын ол идегел катап-катап бүзүреддиг чугаалап турар-дыр.

Амгы үениң салгалы көрүп турда-ла ССРЭ-ге улуг культура революциязы боттанган—деп эш Фурцева ыргулчүлээн. Бис ам чүгле социалистиг күчүлүг экономикага эвес, харын база совет эртемниң, культураның, уран чүүлдүң көстүп көрбээн чечектелиишкининге чоргаарланыр эргелиг бис.

Партияның улуг чаалап алышкыны болза бистиң чуртувустуң улустарының бузулбас найыралы, национал культураның өзүлдези болгаш бот-боттарын байытчып турары болур. Совет Эвилели Коммунизм тургузуушкунун калбартырының үезинче кирген амгы үеде чурттуң бүгү улустарының культуразында болгаш уран чүүлүнде совет социалистиг культураның үндезинни болур интернационалдыг чаңгыс эптиң мөзү-шынары улам улуубиле өзүп турар. Социалистиг нацияларның бүгү талалыг хөгжүлдези национал кызыгаарлалдың оруубиле эвес, а улустарның чоокшулажырын, акы-дуңма дузаламчызын болгаш найыралын дамчыштыр боттанып турар. Чижээ, бисте номнарны болгаш журналдарны Совет Эвилелиниң улустарының 89 дылдарында парлап турар. ССРЭ-ниң улустарының чечен чогаалын бот-боттарының аразында очулдурары болгаш парлап үндүрери чүгле сөөлгү дөрт чылдарда безин ийи катаптан ажыг өскен.

Сөөлгү чылдарда чогаалчыларның, композиторларның, чурукчуларның, артистерниң чогаадылгазында кылдынган улам улуг болгаш көскү чүүлдер чогаадыкчы ажылдакчыларже Коммунистиг партияның болгаш ооң ТК-зының хүн бүрү улуг сагыш салышкыны-биле болгаш кичээнгейи-биле холбаалыг болган. Чечен чогаалдың партийжи болурунуң дугайында ленинчи өөредигни Н. С. Хрущев бодунуң чугааларынга хөгжүтпүшаан, чогаалчыларның, чурукчуларның, композиторларның, кино уран чүүлүнүң болгаш театрның ажылдакчыларының мурнунга чогаадылганың чугула айтырыгларын салып, улустуң амыдыралы-биле чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң сырый харылзаазының эргежок чугулазын болгаш ужур-дузазын ханызы-биле ажыткан.

Кижилерниң харылзааларында чаа чүүлдер: найыралдың, эштежилгениң, ажылга болгаш амыдыралга бот-боттарын деткижип дузалажырының хөгжүп, быжыгып турарының угаан-бодалы уран чүүлдүң эң эки чогаалдарында тодаргай илереттинип турар. Амгы үени көргүскен шиилер ам репертуарның кол черин ээлеп турар деп чугаалаары өөрүнчүг-дүр. Бо чылын чурттуң театрларында үнүп турар 1114 шиилерниң 80 хуу чыгызы амгы үениң темазынга, тодаргайлаарга бистиң чуртка коммунистиг ниитилелди тургузар дээш совет улустуң демиселинге холбашкан.

Чурукчулар, скульпторлар, каасталга уран чүүлүнүң мастерлери сөөлгү чылдарда чогаадылгада улуг чедиишкиннерни чедип алган. Кинонуң хөгжүлдезинде улуг бурунгаарлаашкын болган. 1950 чылдың эгезинде чылда 6—7 киноларны чурттуң киностудиялары кылып үндүрүп турган болза, эрткен чылын 100 ажыг уран-чечен киноларны кылып үндүрген. Киностудияларында аныяк режиссёрларның болгаш артистерниң талантылыг кадрлары өскен. 1956 чылдан 1961 чылга чедир чуртта 3 муң чыгыы кинотеатрлар туттунган.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң аажок улуу-биле калбарганының дугайын эш Фурцева оон ыңай чугаалаан. Ам чуртта профессионалдыг театрлардан хөй—600 хире бот-тывынгыр театрлар, миллион ажыг кижи ажылдап турар 500 ажыг бот-тывынгыр коллективтер бар. Культураның 7 муң университеттери болгаш школалары тургустунган, сонуургакчыларның дыка хөй киностудиялары бар.

Бо үениң, улус чоннуң өзүп турар негелделерин ыракта-ла чедир харыылавайн турар литература чогаалдарының, шии чогаалдарының болгаш кинофильмнерниң ам-даа бар болуп турары харааданчыг деп эш Фурцева демдеглээн. Ол чоруктуң кол чылдагааны—чамдык чурукчуларның амыдырал-биле харылзаазының ам-даа кошкаанда болур. Чурукчу кижи бодунуң чуруур дээн кижилери-биле үзүлбес харылзаалыг турар болза, амыдыралды чүгле ынчан өөренип болур. Ындыг турбуже чамдык чогаалчылар болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары амыдыралдан ам-даа хоорук чурттап турарлар. Үлетпүр төптеринден коммунизмниң тудуглары-нче, кур болгаш куруккан черлерниң шиңгээдип алышкынынче, тодаргайлаарга, амыдыралдың хайнып турар черлеринче чорупкан аныяктарның үлегерин эдерип дээш бистиң аныяк чурукчуларывысты кыйгырар болза артык эвес болур ийик. Ол чорук чогаалчыларга-даа, чурукчуларга-даа, бистиң ниити хереэвиске-даа дузалыг болур.

Совет социалистиг культура болза реакцияның күштеринге удур идеологтуг демиселдиң чидиг дээштиг чепсээ болур. Ол болза тайбыңның болгаш улустарның найыралының идеяларының тиилелгези дээш демиселдиң чаагай хереэнге, коммунизмни тургузарының улуг хереэнге шынчызы-биле бараан болуп турар деп эш Фурцева чугаалаан.

XX съездиниң сөөлүндеги чылдарның иштинде партияның болгаш улустуң эртип келген оруунга доктаагаш, ол үениң иштинде бистиң чүнү чедип алганывысты сактып бодавышаан, ленинчи угланыышкынның шынныын, ооң кайгамчык улуг болгаш чаагай түңнелдерин шуптувус көрүп тур бис деп эш Фурцева демдеглээн.

Бистиң эртип келген оруувус, база фракционерлер Молотов, Каганович, Маленков, Ворошилов, Булганин, Первухин, Сабуров оларның база оларга каттышкан Шепиловтуң бисти чыгап киирер деп турган коргунчуг тамызы бистиң үнүп келген бедиивистен тодаргай көстүп турар. Ынчангаш партиядан болгаш улус чондан шагда-ла хоорлуп үнген, база партияга-даа, улуска-даа бүзүрелди шуут ышкынган, партияга удур ол бөлүкке Төп Комитеттиң июнь Пленуму чаңгыс эп-сеткилдиг, бистиң бүгү партиявыстың деткээни ойтур шавыышкынны берген чорук улуг аас-кежик болган.

Партияга удур бөлүктүң чаа угланыышкын-биле демисели ТК-ның июнь Пленумунуң мурнунда шагдала эгелээн турганын эш Фурцева чугаалаан. Ленинчи норма-чижектерни катап тургузарынга фракционерлер удурланып турган, чүге дизе ол норма-чижектерни каржызы-биле хажыдып үрээринге ынчан олар боттары киржип турганнар. Буруу чок черге качыгдаан кижилерниң мурнуку эргелерин дедир эгидеринге олар удурланып турган, чүге дизе массалыг дерзиидээшкиннерге болгаш хоойлу-дүрүмнү каржызы-биле үрээн чоруктарга олар боттары буруулуглар.

Сөөлгү чылдарда иштики болгаш даштыкы үндезин айтырыгларны партияга удур бөлүктүң канчаар көрүп турганын, партияның болгаш күрүнениң амыдыралчы чугула хемчеглеринге оларның удурланыышкыннарын эш Фурцева тодаргайлаан.

XX съездиниң чарлаан чаа угланыышкынын чүгле Төп Комитеттиң кежигүннери эвес, а харын бистиң бүгү партиявыс, бүгү совет улус база изии-биле хүлээп алган болгаш деткээн деп чүве бистиң шуптувуска эки билдингир деп Е. А. Фурцева оон ынай айыткан. Бо чорук—бистиң улуг партиявыстың бышканының херечилели, амыдыралдың эң-не чидиг үелеринде-даа бистиң партиявыстың кезээде-ле дидим, чогаадыкчы болгаш ленинчи Төп Комитетти долгандыр идея талазы-биле сырый каттышкан дайынчы отряд болуп келгениниң болгаш болуп артканының херечилели болган деп бис чоргаарал-биле чугаалап болур бис.

Ленинчи планнар бо хире калбак болгаш дидим боттанып турар, чүс-чүс миллион кижилер ленинчи идеялар дээш чорып турар, кижи төрелгетенниң коммунизмче бар чоруур оруун ол өлүм чок идеялар чырыдып турар мындыг чаагай, бо хире өөрүшкүлүг, бо хире тодаргай үеде чурттаары болгаш ажылдаары улуг өөрүшкү-дүр деп түңнелинде эш Фурцева чугаалаан.

СЭКП-ниң Горький обкомунуң бирги секретары эш **Л. Н. Ефремов** индирге үнүп келген.

Төп Комитеттиң хөй талалыг политиктиг, организакчы ажыл-чорудулгазының дугайында, СЭКП-ниң Программазының төлевилелиниң дугайында эш Никита Сергеевич Хрущевтуң илеткелдерин бүгү коммунистер, бүгү совет кижилер аажок улуг сорук кириишкин-биле болгаш чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле, Ленинниң улуг партиязы дээш, бодунуң Төрээн чурту дээш чоргааралдың медерели-биле хүлээп алганнар деп эш Ефремов чугаалаан.

Байлак теоретиктиг утка-шынарбиле доллунган ол улуг-чаагай документилерде коммунистиг ниитилелди тургузарының эртем талазыбиле үндезилеттинген тодаргай планының эң-не билдингири-биле айыткан.

СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда эрткен үениң бистиң партиявыска, совет улуска болгаш бүгү кижи төрелгетенге төөгүлүг ужур-дузазын Төп Комитеттиң отчёдунда эң-не тодаргайы-биле көргүскен деп эш Ефремов демдеглээн.

Марксизм-ленинизмге таарышпас, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукка болгаш ооң хоралыг уржуктарынга удур, партийжи амыдыралдың болгаш удуртулганың принциптериниң ленинчи норма-чижектерин катап тургузары дээш, совет демократияны хөгжүдери дээш СЭКП Төп Комитединиң эрес-маадырлыг, дидим болгаш принципиалдыг демисели бистиң партиявыстың салым-чолунга, коммунизмниң тургузуушкунунга тергиин улуг ужур-дузалыг болган.

Төп Комитеттиң улуг ачы-хавыязы болза партияны ленинчи оруктан чайладырын оралдажып турган партияга удур чарыдырыкчы бөлүктү шиитпирлиг сойгалап илереткени болгаш идей талазы-биле чылча шапканы болур. Молотовтуң, Кагановичиниң, Маленковтуң, Ворошиловтуң болгаш партияга удур бөлүктүң өске-даа киржикчилериниң партияның ленинчи угланыышкынынга удур кадыг-дошкун атакалары партияның болгаш күрүнениң хөй санныг кадрларынга хамаарыштыр массалыг ужур-дүржок аажылаашкыннар дээш хууда харыысалга хүлээриниден чайлаар дээн оларның чүткүлүнүң илереэшкини болуп турган.

Партияга удур үүлгеткен кем-буруулуг херектери дээш Маленков бистиң ленинчи партиявыстың хүрээлеңинге артар төлеп чок дээрзиниң дугайында төлээлерниң саналдарында чугаалаан чүүлге бистиң партия организациявыстың коммунистери каттыжып тур.

Горький областың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары бүгү партия-биле, бүгү улус-биле кады СЭКП-ниң чаа Программазын бодунуң төрээн, хан-дамырындан тудуш хераэ кылдыр, бодунуң амыдыралының улуг-чаагай эчис сорулгазы кылдыр хүлээп алган болгаш СЭКП Төп Комитединиң ленинчи политиктиг шугумун болгаш хөй талалыг бүгү ажыл-чорудулгазын чаңгыс эп-сеткили-биле, чүрээниң ханызындан чүүлдүгзүнүп көрүп турар.

Эш Ефремов областың үлетпүрүн хөгжүдериниң айтырыгларынга тодаргай доктааган. XXII съездиге аллар болдурган социалистиг хүлээлгелерин горькийжилерниң чедиишкинниг күүсеткени-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырынга Горький хоорайның болгаш областың ажылчы чоннары үлетпүрге, транспортка, тудуушкунга чеди чылдың үшкү чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседири дээш чарыштың чаа көдүрлүүшкүнү-биле харыылап турарлар деп, ол медеглээн.

Оон соонда оратор областың кодээ ажыл-агыйының айтырыгларынга доктаагаш, ооң хөгжүлдезиниң оруктарының дугайын чугаалаан.

СЭКП-ниң чаа Программазының болгаш Уставының негелделерин боттандырбышаан, партия организациязы организакчы болгаш идеологтуг ажылдың деңнелин могаг-шылаг чок көдүрер, хөй-нийти эгелерни бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер болгаш деткиир, массалар-биле харылзааларны калбартыр болгаш быжыглаар, удуртукчу кадрларны бедик харыысалгалыг болурунуң ёзузунга болгаш сагылга-чурумга кижизидер, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш демиселге коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның эгелекчи чоруун болгаш идепкейин көдүрер апаар.

Түңнелинде эш Ефремов мынча деп чугаалаан: Горький областың партия организациязы болгаш областың бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң чаа Программазын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш бүгү-ле күштерин салырлар, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының бүгү улусчу хереэнге төлептиг салышкынны киирерлер дээрзин партияның XXII съездизинге шынзыдаларын чөпшээреп көрүңер, эштер.

(Төнчүзү 8-ки арында).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи

(Төнчүзү).

Дараазында Мандат комиссиязының илеткелин дыңнаар деп санал кирген. Мандат комиссиязының даргазы эш **В. Н. Титов** илеткел кылган.

Индирде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи **М. В. Келдыш**. Бүгү-ле бол-бол угланыышкыннар талазы-биле делегейниң эртемнеринге мурнакчы черни ээлээриниң сорулгазын совет эртемденнерниң мурнунга партия салып турар деп ол чугаалаан. Совет эртемни хөгжүдериниң дугайында партияның болгаш улустуң могаг чок сагыш салыышкыны эң чугула адырлар талазы-биле ону мурнуку одуруглаарже үндүрген.

Бистиң эртемивис ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының оруун эң баштай салган. Физиканың, математиканың, химияның, биологияның болгаш геологияның хөй-хөй чүүлдериниң талазы-биле совет эртем мурнакчы туруштарны ээлеп турар. Оон ат-алдары бүгү делегейде улам-на бедип турар апарган.

Совет Эвилели болза эң мурнакчы реактивтиг болгаш ракеталыг техниканы тургускан. Октаргай делгемнерин чаалап алырының талазы-биле бистиң эртемивистиң болгаш техникавыстың канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерин бүгү делегей магадап турар. Бо чорук космиктиг ракеталарның ыракшылдыг ужудуушкуннары-биле, октаргай делгеминиң байдалының дугайында болгаш Ай дугайында чаа-чаа түңнелдер-биле бадыткаттынган. Совет кижилер планеталар аразынга харылзажырының үе-чадазын ажытканнар.

М. В. Келдыштың оон ыңай чугаалааны болза: партия Программазының салып турар сорулгалары эртем шинчилелдериниң деңнелин улам көдүрерин негеп турар. Бистиң үевисте үлетпүрнүң болгаш эртемниң депшилгези боттарының аразында үзүлбес харылзаалыг. Эртемденнерниң хүлээлгези—улус ажыл-агыйының депшилгелиг болурунга, бистиң чуртувустуң камгаланыр аргалыын күштелдирериңге, культураның чечектелиишкининге эртемниң эң чугула бол-бол адырларын хөгжүдери болуп турар.

Чуртка эртем-шинчилел ажылдарын, Эртемнер академиязының ажыл-чорудулгаларын уштап-башкарарын экижидер талазы-биле партияның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң алган хемчеглериниң улуг ужур-дузазын академик М. В. Келдыш онзалап демдеглээн. Ол хемчеглер эң чугула эртем болгаш техниктиг айтырыгларны тодарадып, эртем күштерин мөөңнээринге идигни берген.

Эртемниң теоретиктиг угланыышкыннарын сайзырадыр чорук техниктиг депшилгеге шиитпирлиг ужур-дузалыг деп президент айыткан. Физика болза энергетикага чаа-чаа перспективаларны ажыдып турар. Атомнуг энергетиканы хөгжүдүп, башкарылгалыг термоядролуг реакцияны ажыглалга кирерин талазы-биле эртемденнер канчаар-даа аажок улуг ажылдарны кылыр апаар.

Плазманың — иончуттунган хейниң шынарларын шинчилеп көөр чорук чугула ужур-дузалыг. Плазманы техниканың дыка хөй чугула адырларынга, эң ылангыя ыракшылдыг октаргай ужудуушкуннарын кылырынга таарыштырган реактивтиг шимчедикчилерге, чылыг энергиязын электрилиг энергияже дорт хуулдурарының херекселдеринге ажыглаар. Плазманың физиказын болгаш оон бол-бол ажыглал черлерин шинчилеп көөрүнүң талазы-биле амгы үеде делегейде калбарган чарышка совет эртем мурнакчы туружта чоруп турарын М. В. Келдыш дыңнаткан.

Материяның бүдүш-тургузуунче — бедик энергияларның нарын кезекчигештериниң болгаш оларның бот-боттарының аразында кады хөделиишкиннериниң физиказынче дыка ханылап кирериңче улуг кичээнгейни бистиң чуртта салып турар деп ол уламчылап чугаалаан. Ону чедип алыры-биле теоретиктиг шинчилелдерни кылып, материяның нарын кезекчигештериниң күштүг дүргедедикчилерин тургузуп, космиктиг хереллерни чер кырындан болгаш эдеринчилерниң база ракеталарның дузазы-биле шинчилеп өөренип турар. Ол хереллер болза, өртемчейниң сактып четпес ырак делгемнеринден лабораторияларга кылып алыр аргажок ындыг күштүг энергияны әккеп турар болгай.

Партия Программазында салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге бол хамаарылгалыг эртем адырларын оон ыңай М. В. Келдыш тайылбырлаан. Кадыг бүдүмелди физикага шинчилеп көөрү, радиоэлектрониканың, квантылыг радиофизиканың айтырыглары оларга хамааржыр апаар. Көстүп турар чырыктың узуну ышкаш чалгыгларлыг болгаш чырыктың каржыышкынының радио хереллениишкининиң генерациязының талазы-биле шинчилелдер дыка улуг ужур-дузалыг. Радио чалгыгларының оптикалыг диапазонун ажыглалга кирер чорук эңне ырак радио-дамчыдыышкынның хөгжүдериниң перспективаларын ажыдар. Оон түңнелинде дыка хөй саңныг информация-медээлер алдынар. Чырык дүргени-биле деңчалгыглыг чаңгыс-ла радиостанцияның дузазы-биле он-он муң телевизия программазын хары угда дамчыдып болур.

Бөлбаазырангай экономиктиг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны тургузарының чедиишкинниг болуру оларга ажыглаар материалдарның шынарындан дыка хамааржыр. Ынчангаш анаа материалдардан чүс-чүс катап быжыг атомнар аразының харылзааларының быжыы ышкаш ындыг металлдардан кылыгларны алырының аргазын берип турар шинчилелдерни кылып чоруткулаан. Бистиң физиктеривистиң ажылдап кылганы кылымал алмазтарны белеткээриниң аргаларын ам безин үлетпүрде ажыглап эгелээн. Кылымал алмазтарны ажыглап тургаш кылган тускай херекселдиң быжыы анаа алмазтан 40 хуу быжыын шенелделер көргүскен. Кылымал алмаз үлетпүрү улус ажыл-агыйының хереглелин ам удавас долузу-биле хандырып шыдаар апаар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының дээди хевири — бүдүрүлгени автоматчыдарынга эртемниң кирер ужурлуг улуг салыышкынының дугайын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи чугаалаан. Полимерлерниң химиязының талазы-биле эртем шинчилелдери дыка күштелген. Синтетиктиг солокнолар кандан быжыг болурун, автомобиль дугуйлары үр эдилелдиг болуп, пластмасс кылыглары машина тудуушкунунга болгаш тудугта калбаа-биле ажыглаттынзын дээш бо бүгүнү чедип алыры эртемденнерниң хүлээлгези болур.

Химияның, биохимияның, микробиологияның чедиишкиннери көдээ ажыл-агыйга болгаш медицинага улуг рольду ойнаар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге дыка чугула бүдүмелдерни эртемденнер тыпканнар. Олар болза: медицинага болгаш мал ажылының продуктулуун бедидеринге дыка улуг ужур-дузалыг «В-12» деп витамин, көдээ ажыл-агый хоралакчылары-биле демиселжиринге ажыглаар «М-81» деп бүдүмел-дир. Бо чүүлдерни калбаа-биле бүдүрүп үндүрерин дүргедедири эргежок чугула деп эш Келдыш чугаалаан. Геология, география, геофизика улуг айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг. Чурттуң чөөн талакы районнарынга шинчилелдерни калбартыр, чиг-этти калбаа-биле ажыглаарынче, Черниң дыка ханыларын өөренириңче кичээнгейни угландырар.

Марксизм-ленинизмни моон-даа соңгаар чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге эртемденнер партияга идепкейлиг дузалаар ужурлуг дээрзин демдеглээш, президент ниитилел эртемнериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган.

Коммунистиг партиядан, оон Төп Комитединден болгаш эш Н. С. Хрущевтуң бодундан үргүлчүнүң деткимчезин болгаш кичээнгейин ап турар эртемденнер оларның мурнунга салган харысалгалыг сорулгаларны күүседир деп М. В. Келдыш съездиге бүзүреткен.

Индирде—Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары **Антонин Новотный.**

Бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш совет улустуң бодунуң алдарлыг Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чедип алган улуг политиктиг болгаш тургузукчу күш-ажылынга боттарывыстың магадап турарывысты бистер база катап илередип тур бис деп ол чугаалаан. Эш Хрущевтуң шылгарааңгай ийи илеткелдеринден ол боттуг чорукту көрүп тур бис. Марксизм-ленинизмни, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының байлак кылдыг теоретиктиг болгаш практиктиг дуржулгазын ол илеткелдер чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткен.

Марксистчи-ленинчи өөредигни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге чаа үе-чаданың эгелээниниң дорт херечилери бистер болуп турар-дыр бис. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазы болза Лениниң мөчээниниң соонда эртемниг социализмниң эң шылгараңгай ажылы, ам безин тиилеп эгелээн коммунизмниң чаа манифези болур. СЭКП Программазының идеялары делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң революстуг энергиязын мөөңнеп, быжыктырып турар болгаш оон тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселинге тиилекчи перспективаны чырыдып турар деп эш А. Новотный чугаалаан.

Эш А. Новотныйның уламчылааны болза: Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының төлевилели-биле таныжканывыстың соонда бистер ону база-ла боттарывыстың программавыс деп санап турарывысты медеглээн бис. Чехословакияда амгы үениң салгакчылары база-ла коммунизм үезинде чурттаар дээрзинге бистиң идегеливисти Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазы быжыктырган.

Бүгү социалистиг күрүнелерниң чүгле быжыг чаңгыс эвинде—бистиң чурттарывыстың чедиишкиннериниң үндезини, ниити тиилелгениң үндезини ында деп бистер долузу-биле санап турар бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазы болза тайбынның улуг программазы болур деп эш А. Новотный демдеглээн. Амгы албани удуртукчуларның революстуг шимчээшкининиң чаңгыс эвинге удур, ленинизмге удур чоруктары ам онза тодаргайы-биле көстүп турар апарган. Силерниң XXII съездиңер бүгү делегейниң коммунистеринге ёзулуг ленинчи орукту айтып берип турар деп эш Новотный медеглээн.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының болгаш бүгү чехословак улустуң Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинче чоруткан байырлыг чагаазын чехословак төлээлерниң баштыңы А. Новотный Н. С. Хрущевка диңмиттиг адыш часкаашкыны боор турда дамчыткан.

Таджикистанның КП ТК-ның бирги секретары эш **Д. Расулов** лынча дээн: Москваның эрте-бурунгу Кремли дыка хөй улуг болуушкуннарның херечизи болган. Ынчангаш бөгүн мында база-ла кижи төрелгетенниң аас-кежиин тургузарының эң кайгамчык программазын—ССРЭ-ге коммунистиг ниитилелди тургузарының Программазын чугаалажып көрүп турар-дыр. Чаа Программаның төлевилели — бистиң бүгү партиявыстың, хамыктың мурнунда оон дайынчы штабы—ленинчи Төп Комитеттиң, быжыг туруштуг болгаш чайгылыш чок ленинчи, талаптылыг теоретик болгаш организакчы чер кырынга тайбың болгаш аас-кежии дээш могаг чок, эрес-дидим демиселчи Никита Сергеевич Хрущевка баштаткан СЭКП ТК-ның Президиумунуң канчаар-даа аажок улуг чогаадыкчы ажылдарының түңнели болуп турар. Таджикистанның ажылчы чоннары партия Программазының төлевилелин коммунистиг ниитилелди тургузарының бүгү улусчу демиселиниң тугу кылдыр уткуп хүлээп алган.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга совет чурттуң чедип алган улуг чедиишкиннериниң дугайын чугаалааш, оратор Молотовтуң, Кагановичиниң, Маленковтуң, Ворошиловтуң, Булганинниң болгаш өскелерниң-даа хоралакчы үүлгедиишкиннерин сойгалап илередип, узуткаарының талазы-биле хемчеглерниң боттуун болгаш чогуур өйүнде кылдынганын амыдырал долузу-биле бадыткаан деп чугаалаан.

СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда бистиң чуртувустуң чедип алган улуг чедиишкиннери эвилелдешкен республика бүрүзүнүң, оон иштинде Советтиг Таджикистанның үлегер-чижээнден кайгамчыктыы-биле көстүп турар деп эш Расулов чугаалаан.

Оон соонда эш Расулов республиканың бүгү талазы-биле улуг чедиишкиннериниң дугайын тодаргай медеглээн. Ынчалза-даа Таджикистанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бюрозу улуг частыглар кылбаан болза, чедиишкиннер оон-даа улуг болур ийик деп оратор чугаалаан. Республиканың партия организациязы партияның болгаш күрүнени мегелээр чорукту политика талазы-биле шын эвес деп көрген. Партия организациязы болза байдалды эдер, Таджикистанның экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдеринге бар турар улуг аргаларны бүрүн ажыглаар дээш бүгү чүвени кылыр.

Колхозчуларның болгаш совхозтарның ажылчыннарының, механизаторларның болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң эрес-шудургу күш-ажылының, СЭКП ТК-ның болгаш совет чазактың улуг дузаламчызының ачызы-биле республика бо чылын хөвеңниң бедик дүжүдүн өстүрүп алган. Партияның съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш республиканың хөвеңчилери боттарының хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, эрткен чылдың бо үезинге бодаарга 132 муң тонна хөй волокнону күрүнеге сатканнар деп эш Расулов дыңнаткан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Мирали Махмадалиевтиң удуртуп турары Ленин аттыг артельдиң колхозчулары онза улуг чедиишкиннерни чедип алган. Олар республикада бир дугаарында боттарының хүлээлгезин күүседип, 2800 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 36 центнер хөвеңни күрүнеге сатканнар.

Бодунуң чугаазын доозуп тургаш, эш Расулов Таджикистанның партия организациязы, республиканың бүгү ажылчы чону коммунистиг ниитилелди тургузарынга, СЭКП-ниң Программазында айыткан төөгүлүг сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш күштерин болгаш энергиязын харамнанмастар деп медеглээн.

Бүгү күштү партияга, улуска, Төрээн чуртка

Бистиң улуг партиявыска алдар

Бо хүннерде заводтарда, фабрикаларда, колхозтарда, совхозтарда — бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң бүгү-ле черлеринде өөрүшкүлүг болуп турар. Төөгүлүг болуушкун — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге алдар болдурган митингилер, хуралдар чер болганда эртип турар.

Бистиң корреспондентилеривистиң дыңнадып турары болза:

Днепропетровскиде Коминтерн аттыг металлургия заводунуң коллективи съездини патриотчу чаа эгелээшкин-биле демдеглээн.

— Партияның съездизинге алдар кылдыр мээң бригадам ээлчег эгелгезинде хүн бүрү бир шак эрте күүседир, ынчангаш ол шактта пландан ажыр продукцияны бүдүрүп үндүрер деп шиитпирлээн — деп, улуг оператор-вальцовщик Александр Дубовой металлургтарның митингизинге медеглээн.

Бүгү заводтуң коллективи бедиткен хүлээлгени бодунга алган.

Бо хүннерде Первоуральскиниң бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында ажылчыннар онза көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Хоорайның үлетпүрү он айларның планын күүседипкен. Планга немелде кылдыр муң-муң тонна улуг хоолайларны, отка өртенмес чүүлдерни, хөй-хөй янзы-бүрү машиналарны болгаш өске-даа продукцияны берген.

Харьковтуң кондиционерлер заводунуң хептекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы А. Р. Шарапова бодунуң ажылдап турар өөрүнүң сагыш-сеткилин илеретпишаан, митингиге мынча дээн:

— Бистер шупту ам бистиң чуртувустуң төөгүзүнге, бүгү чер бөмбүрзээниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы ажыдып турар-дыр бис. Бистиң бүдүрүлгевис күш-ажылды болгаш дыштанылганы экижидип турар кылымал агаар-бойдустуң дериг-херекселдерин бүдүрүп турары кончуг өөрүнчүг-дүр. Бистиң кайгамчык Ада-чуртувустуң чаагай чоруу дээш моон соңгаар-даа холдарывысты сула салбайн ажылдаар бис.

«Москва чугаалап тур. Совет Эвилелиниң бүгү-ле радиостанциялары ажылдап тур»...

Кремльдиң Ордузундан дамчыдылга доозулган, а кижилер таравайн турганнар. Кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткили байырланчыг болгаш омак-сергек. Хову бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. И. Жищинскийниң чугаалааны болза:

— Бистер Н. С. Хрущевка берген сөзүвүстү ээлээн бис — гектар бүрүзүнден кукурузаның 55 центнер тараазын ажаап алган бис. Малчыннарның ажылы база-ла эки. Бо болза съездиге бистиң белээвистир.

Партияның ажылдап кылганы бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының Программазын боттандырарынче боттарының бүгү күжүн бээринге изиг шиитпирлиин митингиниң киржикчилери медеглээннер.

Переславскиниң кино пленказы кылыр фабриказының коллективи съездиниң ажыттынарын чаа кино пленказы бүдүрүп үндүргени-биле демдеглээн. ол пленкаларның баштайгы бөлүүн СЭКП-ниң XXII съездизиниң хуралдарын тырттырары-биле Ярославльдан, Москваже чоруткан.

Хөй-хөй хоорайларның уран чүүл ажылдакчылары бо хүннерни совет шии чогаадыкчыларының чаа шиилерин үндүрүп демдеглээннер.

Күш-ажылчы тиилелгелерниң митингилериниң болгаш рапорттарының дугайында медээлер найысылалдың хөй-хөй бүдүрүлгелеринден Тбилисиден, Ленинградтан, Коноководан (Москва областа), Новосибирскиден, Иркутскиден, Смоленскиден, Ферганадан, Петропавловскиден, Краснодардан, Арзамастан, Владивостоктан, Хабаровскиден, Сталинабадтан, Таганрогтан, Перьмден, Куйбышевтен болгаш өске-даа хоорайлардан келген.

(СЭТА).

ДААРАНЫКЧЫЛАРНЫҢ СӨЗҮ

Алдарлыг Коммунистиг партияның, совет улустуң төөгүзүнде кайгамчыктыг улуг, сорук кирикчи болуушкунну — СЭКП-ниң XXII съездизин ажыл-агыйга улуг чедиишкиннерлиг уткуп алган ындыг бүдүрүлгелер бистиң аныяк республикавыста хөй. Оларның бирээзи — Кызылдың даараныыла комбинадының коллективи.

Бөгүн даараныкчылар партийжи съездиге уткуштур алган хүлээлгелерин съездини уткаан байырлыг митингиге түңнеп чугаалашканнар. Чедиишкиннерже бурунгаар базым, ай санында-ла ажылга бедик бүдүрүкчүлүг өзүлде—бо коллективтиң ажыл-херээнде шиитпирлиг эки талазы ол. Бо чылдың он айларының бүдүрүлге планын комбинат 102,7 хуу күүсеткен. Бо дээрге оларның съездиге төлептиг белээ болган. Коммунистиг деп ат дээш демисел мында калбарган. Октябрь 17-де № 2 бригада күзел, демисежип турганы алдарлыг атты — коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алган. Оларның бригадири — ажыл-ишке тура-сорук-тур, эрес-кежээ Монастыршина митингиге сөс алгаш, мынча дээн:

— Коммунизм тургузукчуларының съездизиниң хүнүн таварыштыр коммунистиг деп атты чедип алыр деп сорулгалыг турган бис. Ам ол сорулга бөгүн күүсеттинген, ынчангаш съездини күш-ажылга бедик көргүзүглерлиг уткуп алдывыс. Чедиишкиннер бисте хүн бүрү уламна көвүдеп турар-дыр, ынчалза-даа анаа менээргенмес бис. Бистиң чуртка коммунизмниң тиилелгезин чедип алыр дээш демиселге бүгү-ле күжүвүстү, аргаларывысты харамнанмас бис.

Даарап бүдүрүп турар хеп аймааның шынарын экижидер, оон боттунезин чиигедир дээш чаңгыс эп-сеткилдиг күзел-биле ажылдап турарлар бо бригадада хөй. Оларга Эмма Горбунова, Тамара Стру[illegible]ва, Анна Мангаракова, Ондар Сендажы болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Улуг көдүрлүүшкүн, изиг чүүлдүгзүнүүшкүн

СЭКП-ниң XXII съездизи-биле холбаштыр бо хүннерде республиканың ажылчы чону кажангызындан-даа артык ажыл-ишчи болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнде чурттап турарлар. Съезд ажыттынар хүнге чедир Кызыл хоорайның хөй-хөй үлетпүр бүдүрүлгелери 10 айларның планын күүседипкен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8 хуу улгадып, хоорайның бүдүрүлгелери пландан ажыр 474 муң рубльдиң продукциязын берген. Бус-биле ажылдаар электростанциязы болгаш пиво заводу чыл планын күүседипкеннер.

Транспорт организацияларының ажылдакчылары 10 айларның планын күүседипкен, а облпотребсоюз АТК-зы болгаш сельхозтранс автобаазы чүък сөөртүлгезиниң чыл планын күүсеткилээннер. Хоорайның транспорт ажыл-агыйларының чолаачылары 320 муң литр кывар чүүлдү камнап алган.

Ам Кызыл хоорайның болгаш районнарның албан бүдүрүлге черлеринде, колхоз, совхозтарда СЭКП-ниң XXII съездизинге холбаштыр чоннуң массалыг митингилери болуп турар.

Митингилерге санал берип чүве чугаалааннар СЭКП-ниң Программазын, партияның болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткип, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган турганнар.

Кызылдың далган тырттар дээрбезиниң ажылчыннары шалыпчы ээлчегге киргеш, чыл планын чоокку хүннерде, кондитер цегиниң ажылчыннары декабрь 20-ле күүседирин хүлээнген. Кызыл АТК-зының слесари эш Чернышев октябрь айның планын 125 хуу күүседирин хүлээнген.

Тожу районнуң бүдүрүлге комбинадының механиги эш Ясвиниң митингиге чугаалааны: «Съездиниң ажыттынганын радиога дамчытканы кончуг-ла эки-дир. 1961 чылдың октябрь 17-ниң хүнүн кижи төрелгетенниң төөгүзүнге алдын бижиктер-биле бижээн турар. Съездиниң ажыттынганынга алдар кылдыр чыл планын кыска хуусаада күүседиилиңер деп бүгү ажылдакчыларны кыйгырар-дыр мен».

Ол-ла районнуң Тоора-Хем школазының башкызы эш Саттың чугаалааны: «съезд ажыттынганы бисти, кижи бүрүзүн өөртүп турар. Программаның төлевилелинде чугаалап турары болза, амгы үениң салгалы коммунизмге чурттаар, ынчангаш бистерниң, чырыдыышкын ажылдакчыларының мурнунда сорулга болза бүгү күштү бичии чаларны төлептиг кижилдери болур. Өөредилгениң шынарын бедидер, ажыл-иште-биле школаның харылзаазын дыңзыдар ужурлуг бис».

«Тыва кобальт» комбинадында коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири эш Кунгаа залчеь планын 135 хуу күүседир деп хүлээлге алган.

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери үрезин уруушкунун ноябрь 1-ге чедир доозуп, мал кыштаглаашкынын эки чорудуп, пландан ажыр 25 тонна сүттү дужаарын хүлээнгеннер.

Көдээ ажыл-агый техниказының Каа-Хем салбырының слесары эш Подольский оон коллективи съезд мурнунуң хүлээлгезин 107 хуу күүсеткенин, 10 муң рубльди камнап алганын митингиге улуг чөргаарал-биле чугаалаан.

Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунуң саанчызы Салчак Таня саалынга 9 айларның дургузунда инек бүрүзүнден 1245 литр сүт саап алганын чугаалааш, а ону 1450 литр чедирерин хүлээнген.

Бүгү-ле санал берген эштер СЭКП ТК-га болгаш совет чазакка Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннары дээш ада сагыш салыышкынынга изиг байырын чедирип, бо дээрге ленинчи национал политиканың ачызы деп чүвени онзалап демдеглеп турарлар.

Москваның тудугжулары СЭКП-ниң XXII съездизинге кайгамчыктыг белекти кылганнар, Улуска чаа ордуну — Кремльдиң Улуг театрын Кремльдиң девискээринде кылган. Металлдан, граниттен болгаш шилден кылдынган ол магаданчыг архитектурлуг ансамбль чиик, чырык болгаш өөрүнчүг көстүр. Бедии 20 метр, ханызы 50 метр чедип турар оон залынга 6000 кижи кирер.

Ам бо хүннерде ол чаа тудуг бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунның өндүр улуг Программазын бадылаар ужурлуг бистиң партиявыстың XXII съездизиниң делегаттарын өөрүшкүлүг хүлээп ап турар.

ЧУРУКТА: Кремльдиң Улуг театрының бажыңы.
Фото Н. КРАНОВСКИЙ биле Б. УВАРОВТУУ.
СЭТА-ның фотохроникказы.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның болгаш харысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солуга өлбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01128

Чагыг № 2111. Культура өргелелиниң типографиязы.